

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

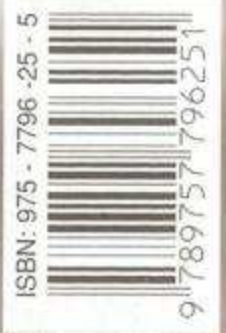
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

*İnsan için önüne çıkan bütün yollar
“yürünebilir” yollar ise,
o insan artık kaybolmuştur.*

58

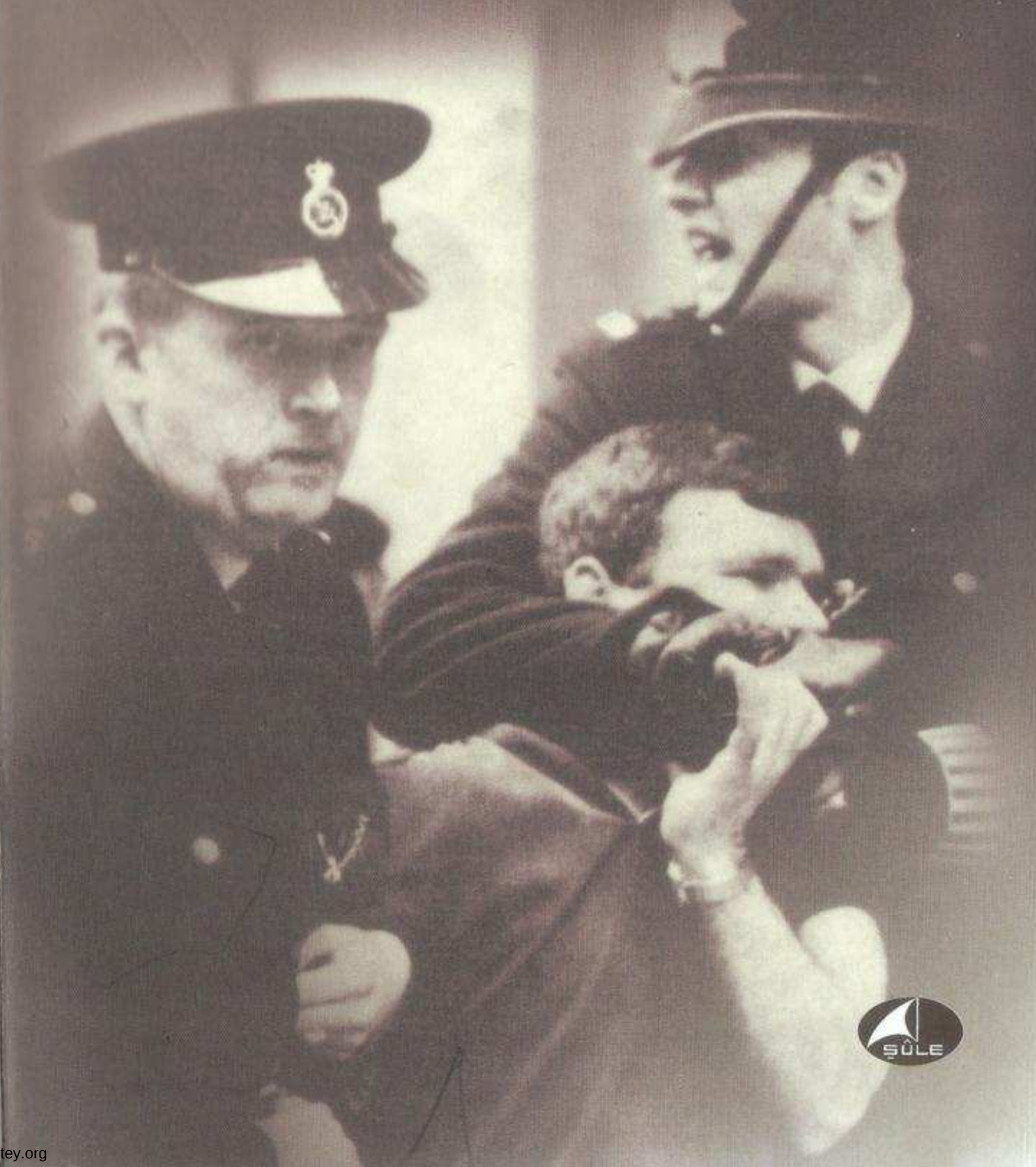
WALDO SEN NEDEN BURADA DEĞİLSİN / İSMET ÖZEL

İSMET ÖZEL

BÜTÜN ESERLERİ - 11

WALDO SEN NEDEN
BURADA DEĞİLSİN

İSMET ÖZEL

1944 yılında Söke’li bir polis memurunun altıncı çocuğu olarak Kayseri’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini sırasıyla Kastamonu, Çankırı ve Ankara’da yaptı. Bir süre Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde okudu. Daha sonra Hacettepe Üniversitesi’nin Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Halen Bilgi Üniversitesi’nde şiir üzerine dersler vermekte ve yazarlıkla uğraşmaktadır. Evlidir. Dört çocuğu vardır.

İsmet Özel, 1963 yılında yayımlamaya başladığı ilk şiirlerinde, öncelikle imge yoğunluğu ve sözcük seçmede gösterdiği titizlikle ilgi çekmişti. Şiiri insan gerçeğini irdelemenin özel bir bilgi alanı sayarak yazdığı bu dönemin ürünlerini *Geceleyin Bir Koşu* (1966) adlı ilk kitabında topladı. Türk şiirinin yenilikçi deneylerini toplumcu bir tutumla bağdaştırabilmekte gösterdiği başarı, ikinci kitabı *Evet, İsyan’ın* (1969) büyük yankılar uyandırmasını sağladı. 1970’de Atıf Behramoğlu ile birlikte Halkın Dostları dergisini çıkardı. Sonraki yıllarda siyasi ve felsefi görüşleri bakımından köklü değişiklikler yaşayan İsmet Özel, müslüman dünya görüşüne bağlandı. Üçüncü yapıtı *Cinayetler Kitabı* (1975) şairin sürdürüldüğü şiir serüveninde önceki yazdıklarıyla bağlarını ustalikle vurgulayan bir uğraktır. Şiir anlayışını ortaya koymak üzere yazdığı *Şiir Okuma Klavuzu* (1980) ve Türk şiirinin günümüzdeki konumu üzerine yazdıklarıyla yankıları devam eden bir tartışma alanına işaret etti. Şiir kitaplarının dördüncüsü olan *Cellâdına Gülümserken* (1984) şairin şiir evreninin ana hatlarını çizmiş görünüyor. Şiirleri *Şiirler 1962-1974* (1980), *Şiir Kitabı* (1982) ve *Erbain* (1987)’de topluca yayınlandı. İsmet Özel’in beşinci şiir kitabı, *Bir Yusuf Masalı* (1999)’dır.

İsmet Özel 1977-1979, 1981-1982’de Yeni Devir gazetesinde ve 1985-1987’de Milli Gazete’de günlük fıkralar yazdı. Gerek bu yazılarda gerekse ilk deneme kitabı *Üç Mesele*’de (1978) İslâm kaynaklarından uzaklaşarak oluşmuş bir sosyo-politik ortamda müslümanların kendi kaynaklarına bağlı kalarak gerçekçi ve haklı bir çıkış yolu arama çabalarını savundu. *Zor Zamanda Konuşmak* (1984), *Taşları Yemek Yasak* (1985), *Bakanlar ve Görenler* (1985), *Faydasız Yazılar* (1986) *İrtica Elden Gidiyor* (1986), *Surat Asmak Hakkımız* (1987), *Tehdit Değil Teklif* (1987), *Waldo Sen Neden Burada Değilsin?* (1988), *Sorulunca Söylenen* (1988), *Cuma Mektupları* (1989), *Tahrir Vazifeleri* (1994), *Neyi Kaybettiğini Hatırla* (1995), *Ve’l-Asr* (1995) ve *Tavşanın Randevusu* (1999), *Bilinç Bile İlginç* (2001) aynı çabaların uzantısıdır. İsmet Özel halen Milli Gazete’de günlük, Gerçek Hayat’ta haftalık yazılar yazmaya devam etmektedir.

İSMET ÖZEL

WALDO SEN NEDEN
BURADA DEĞİLSİN ?

- 9. Baskı -

Şûle Yayınları : 38
İsmet Özel Dizisi : 15

Editör:
A. Ali Ural

Ofset Hazırlık:
Şûle

Kapak:
Ramazan Erkut

İsmet Özel Fotoğrafı:
Senay Haznedaroğlu

Baskı-Cilt:
İstanbul Matbaa ve Mücellit

Şûle Yayınları
Alayköşkü Cad. No: 2-4 K: 3 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 528 23 57 - 528 11 46 Faks: (0212) 528 25 89

ŞÛLE YAYINLARI
Kasım 2003

*We ain't what we want to be, and we ain't
what we're going to be, but we ain't what we wuz.*

Güney Carolina dağlılarının bir atasözü

Bu kitabı, intihar eden birkaç arkadaşına ve paranoyadan, şizofreniden mustarip birçok arkadaşına ithaf ediyorum. Onlar, öyle sanıyorum ki çağımızın (belki de bütün çağların) belâsını en yakından görecekt noktaya yaklaşmışlardı. Bu tehlikeli noktadan salim bir bölgeye adım atmaya yeltendiler belki; belki tekinsiz hareketleri yüzünden meşum bir darbeyle devrildiler. Onlara isabet eden yıldırım bana çarpmadıysa, bunu önce şiir binasının saçağı altına sıçrayarak ataklığı göstermiş olmama ve sonra siyasi anlamda bir bağlanmanın hayat içindeki karşılığını arama çabasına borçlu olduğuma inanıyorum. Şiir ve siyaset, bana verilen tekinlikti. Dolayısıyla bu kitabın konusunu şiirin ve siyasi bağlanmanın birbirine geçtiği bölge veya bölgeler oluşturacak. Hemen bildirmem gerekir ki, size sistematik bir temellendirme sunacak değilim. Böyle bir şey yapmayı hem istemiyorum, çünkü yaparsam dile getirme gereğini duyduğum hususlarda kesip biçmeler, eğip bükmeler, kırpmalar ve eklemeler yapmak zorunda kalacağımı görüyorum; hem de sistematik bir temellendirme için elverişli yöntemi henüz ele geçirdiğimi sanmıyorum. Burada, oluşmakta bulunan bir zihniyetin hikâyesini, bu oluşumdan en çok ve doğrudan doğruya etkilenen birinin kaleminden okuyacaksınız. O halde önünüze karmakarışık bir yığın bırakıyorum. Doğrusu onu orada ben de öyle bulmuştum.

Dünyaya gelmek, bir saldırıya uğramaktır. Doğan bebek, havanın ciğerlerine olan saldırısının verdiği acıyla haykırır. Soğuk saldırır bize, sıcak saldırır. Açlığın, hastalığın, korkunun saldırılarını savuşturma yoluyla yaşarız, hayatta kalırız. Yaşıyor olmak, savaşıyor olmaktan başka bir şey değildir. Bir gün son nefesimizi verdiğimizde bize yapılan ilk saldırıyı tamamen püskürtmüş oluruz. Savaş bitmiştir.

İnsan yavrusu, uğradığı saldırıdan korunmak için önce en yakın çevresinin yardımından yararlanır. Ana kucağı, bütün saldırılara karşı ilk barınak, ilk sığınaktır. Sonra derece derece başka korunma bölgelerine uğrar insanoğlu. Ailesi, dostları, kavmi ve belki bütün insanlık, bir tek insanın yüzyüze geldiği saldırılarda bazan bir zırh, bazan bir kalkan olarak kullandığı unsurlar sayılabilir.

İnsanların ilk nefesten son nefeslerine kadar süren savaşta kullandıkları korunma araçları ve silâhlar sadece fizik varlıkları ile işe yaramaz, bir de bunların anlamları, değerleri dolayısıyla sahip oldukları bir güç vardır. İnsanların yaşama hakkı ve imkânı, fizik dünyasının kaçınılmaz zorlamaları yü-

zünden değil, düşünceler ve kabuller dünyasının gerekleri yüzünden doğar. Hiç bir insan bir diğerini eli, ayağı, beyni vardır diye «var» kabul etmez. Bir insanı diğeri için var kılan, karşısındakinin kendisiyle kurduğu anlam bağıdır. Bu anlam bağı içinde bir başka insanı, bize saldıranlardan biri veya uğradığımız saldırıda müttefiklerimizden biri olarak telâkki ederiz. İşte bu noktada insan tekinin insan elinden çıkma kurumlarla ilişkisi önem kazanır. Toplum dediğimiz yapı içinde bizi fizik dünyasının saldırısından koruyacak anlam bağlarını esas kabul ederiz. Öyle ki korunmaya müstahak olmak, sözkonusu anlam bağları içinde olmakla eşanlamlı hale gelir. İnsanlar insanlara belli anlam bağlarını koruma adına saldırır. Bu durumda insanlar, kendi kabulleri aracılığıyla meydana getirdikleri dünyayı, fizik dünyadan daha gerçek sayar hale gelirler. Giderek fizik dünya, bizim anlamlar ve değerler dünyamızın korunması ve devam edebilmesi için kullandığımız gereçlerden ötede bir önem taşımaz. Değerlerimiz uğruna ölür ve öldürürüz.

Dünyaya gelmekle uğradığımız saldırıdan bizi koruyan nesne ve kurumların bizimle ilişkisi tek yönlü değildir. Bizim savunmamıza imkân verdikleri gibi bize karşı birer saldırı unsuru haline dönüşebilirler. Bizler onların bizi koruduğu alan içinde geliştirdiğimiz değerler muvâcehesinde ilişkilerimizi yeniden düzenleme çabasına gireriz. Artık bu yenden düzenleme çabası, bizi, savunan ve saldıran konuma getirir. Ailenizi savunur, topluma saldırırsınız; dostlarınızı savunur, ailenize saldırırsınız. Bir toplum kuruluşu tarafından savunuluyor olmak, sizi

bir başka toplum kuruluşuna saldırabilir konuma getirebilir. İnsanların hangi güç veya güçler tarafından savunulduklarını açıklıkla kavrayamayışları ve yine hangi güç veya güçlerin saldırıları altında kaldıklarını gerçekten bilemeyişleri onları karmakarışık muharebe biçimlerine, tanımadıkları savaş alanlarına sürükler. İnsanlar bir kör döğüşü içinde bulunduklarını gizliden gizliye sezer dururlar, ama hem doğar doğmaz karşılaştıkları saldırılar hem de kendilerine bu saldırıları göğüslemede yardımcı olan güçlerin bizatihi saldırgan tutumları herbirini çok yıldırıldığı için ilk ve aslî çabalarından fazlasına el uzatamazlar: Yaşayabilmek, hayatta kalmak.

Yaşıyor, yani savaşıyor olmak her ne kadar insanın ilk, tek ve aslî çabası olarak kalsa da insanlar kendilerini ister istemez buldukları bu çatışmanın kendilerince doğrulanır bir mahiyet kazanmasını arzu ederler. Zaten yapmak zorunda oldukları işi, itile kakıla değil, gönüllüce yapmak isterler. O yüzden yürüdükleri, ama rotası belli olmayan yolda karşılaştıkları her işaret, her bellilik onlara güven verir. Doğru yolda gittiklerine inanma telaşına kendilerini o kadar şiddetle kaptırmışlardır ki kuşatıldıkları anlam çemberinden işlerine gelen her adlandırmayı, her tanımlı üzerinde fazla düşünmeksizin benimseyiverirler. Çünkü savaş sürmektedir ve ellerine geçirdikleri silâhı veya kalkanı kullanmada biraz tereddüt gösterecek olurlarsa öldürücü bir darbe yemekten korkarlar.

Halbuki acelecilikleri yüzünden insanlar derinden arzuladıkları doğrulanmayı feda ederler.

Yüzyüze geldikleri ilk anlam bölgesinden bazı adlandırmaları, bazı tanımları seçivermek onların elbette yaşama savaşını biraz daha uzatmalarını kolaylaştırır, ama iş hangi muharebeyi kabul etmede, hangi savaş alanını seçmedeyse durum farklıdır. Bu durumda yine karşımıza çıkan işaretleri hesaba katar, onların bize nasıl yardımcı olacağını düşünürüz. Durup düşünürüz. Artık bizim için ne pahasına olursa olsun yaşama savaşını devam ettirmek değil, bu savaş tanıdığımız bir meydanda ve meşru saydığımız muharebe usulleriyle devam ettirmek önemlidir. Böylelikle alıp başımızı gitmek yerine, kendi yolumuzda yürümek tercihinin yapmış oluruz.

Peki, niçin? Madem istesek de istemesek de savaşacağız ve madem bir şeylerin bizi sevkedip sürüklemesiyle bizim muharebe usûlünü, savaş meydanını seçmemiz arasında savaşın sonuçlanması bakımından hiç bir fark yok; niçin birinciyi değil de ikinciyi seçelim, neden bile isteye savaşa girelim ve neden saldırıları karşılamak üzere kendi yolumuzda yürümek tercihinde bulunalım? Bu sorunun cevabı yok. Daha doğrusu bu soru, cevabını içinde taşımaksızın sorulamayan türden. İnsanları böyle bir soruyu göze alanlarla, bu türden soruları kendilerinden uzak tutmaya çalışanlar diye ikiye ayırmak bile mümkün. İnsanların çoğunluğu kendilerine sunulmuş anlama kalıplarını ve toplum tarafından geçerli sayılmış eyleyiş biçimlerini eleştirmeksizin benimserler. Bu kalıp ve biçimleri eleştirmeye güçlerinin yetmeyeceğini düşünürler. Böyle insanlar bilinçli bir savaş yürütmezler, kendilerine özgü yolu aramazlar. Savaşın gereğini yerine getirirler ve üzerinde bulun-

dukları yoldan giderler. Sorgusuz, sualsiz. Azınlıkta bulunan bazı insanlar ise savaşın gereğini yerine getirip getirmeme konusunda bir açıklığa varmak isterler. Yaşamak savaşmaya, savaşmak yaşamaya değer mi? Bu soru bir kez soruldu mu, artık cevaplandırılmış demektir. Çünkü «ne için?» sorusu, onun bir şey için olması zorunluluğunu anlatır. Savaşı sorgulamayanlar onun neye değdiğini bilmeye de uzak kalacaklardır.

Ne var ki soruyu sormakla sağlanan uyanış, hep elde tutulabilen bir kazanç olmayabilir. Soruyu sorar, onun zımnî cevabını bazı sarıh ifadelerle biçimlendirip güçlendirebiliriz. Niçin savaştığımızı bildiğimizi kabul ederiz. Bu belirgin kabul öyle noktalara varabilir ki bizler, böyle bilgiç bilginliğimiz içinde ilk sorduğumuz sorunun değerini kaybederiz. Soruyu sormuş ve sözde cevabı bulmuş biri olarak, kısa bir süre içinde, soruyu hiç sormamışların sürüsüne tekrar katılabiliriz. Esasen yaşadığımız hayat ilk soruyu sorma gücünü gösteren, bu cesareti kendinde bulan insanlar için hazırlanmış tuzaklarla dolu. Her bunalımlı (kritik) durumda, bizleri, o sorgulamayan insanların kendilerini içinde rahat hissettikleri masallar bekler. Her zaman düşünme yeteneğimizi dumura uğratmak, araştırma gücümüzü kırmak için uydurulmuş masallar vardır veya bazı isimler, yaftalar, sıfatlar kolayca bazı durumlara yakıştırılır. İnsanların çoğunluğu bu uydurma, yakıştırma işini kendi savaşının bir gereği olarak yerine getirir. Onlar bilinçsiz, uyku sersemi savaşlarını ancak kendi anlamadıkları kavramları herkes için anlaşılabilir kılma suretiyle yürütebilirler. Ne zaman zor bir du-

rumla, yalnızca düşünme düşünme anlayabileceğimiz, bazı araştırmalar yaparak açıklayabileceğimiz bir durumla karşılaştık; birileri kalkıp buna kısa yoldan bir açıklama getirir, bazı kolay adlandırmalarda bulunur, bize bir masal kurar. Biz bu masallara kandığımız kadar insanlığımızı sıradanlaştırırız. İnsan olmanın özellikli vasıflarından uzaklaşırız. İnsanlığımızı hakkıyla yeniden ele geçirmemiz, insan olarak kendimize gelmemiz, ancak bize uyku veren bu türden masalların etkisinden sıyrılmakla başlayabilir.

Karşılaştığımız bunalımlı durumların her açıklamasına «*bunların hepsi masal*» deyip dirsek çeviremeyiz. Açıklama olarak bize sunulanların masal karakteri besbelli olsa bile onlara ilgi ile bakabiliriz. Masalların ilginç olmadıklarını kim ileri sürebilir? Masalı ilginç bulmak, incelemeye, ayrıştırmaya değer bulmak başka, masala inanmak yine başka. Bir masalın uyku verip vermediği biraz da bizim o masala avunmak, gerçekleri göğüslemekten kaçmak üzere yönelip yönelmediğimizle bağlantılı. Çünkü bunalımlı durumlar karşısında getirilen açıklamalar bilim alanında bile masal karakterli olabilirler. (Bilimin başlı başına koskocaman bir masal olmadığını kim söylemiş?) Onsekiz ve ondokuzuncu yüzyıl fizikinde bütün cisimlerin içine sinmiş bir eterin varlığına inanıldı. Fizikçiler yirminci yüzyılda atomun varlığına inanmakla kalmadılar, bombasını bile yaptılar. Evet, patlayan masal!

Düşünmek adlandırmakla, adları öğrenmekle başlar. Adların yardımıyla kavramlara sahip oluruz. Kavramlarımızı düşüncemizi ilerletmede, bilgimizi

artırmada ve açıklamalar getirerek meselelerimizi çözmede birer âlet, birer cihaz olarak kullanırız. Böylece belli tasavvurlara ulaşırız. Musavvar dünyamız, gerçek dünyamızı anlaşılır kılmada bizim en büyük ve vazgeçilmez kazancımız sayılır. Adları bilmeseydik, kavramları kullanamaysaydık ve tasavvurlar elde edemeseydik insan olamayacak, yeryüzündeki yaratıkların en şerefli olma vasfını edinemecektik. Bizi kurtuluşa götüren düşüncemiz ve düşünmemizi mümkün kılan adlandırmalar, kavram ve tasavvurlar eğer yerli yerinde olmazlarsa bizim mahvımıza da sebep teşkil edebilirler. Yani bizi düşünemez, çarpık düşünceli veya düşüncenin ne olduğunu tanımayacak kadar kemikleşmiş kılabilirler. Gözümüzü açsın diye kullandığımız dil, gerçeklerin üzerini örtüp onları bize göstermez hale gelebilir.

Dilin doğru ve yerli yerince kullanılması, elbet başarılması gereken bir görev olarak her birimizi beklemektedir; ama bu doğru düşünüp doğru eylememizin yeterli çabası değildir. Adlandırmalarımız, kavramlarımız ve tasavvurlarımız bizi o adlandırmaya, o kavrama ve o tasavvura götüren niyetlerle, şartlarla ve ortamla birlikte anlamlandırılabilirse önümüzde bizi çıkış yoluna götürebilecek bir yol açılabilir. Dil, bizim danışmanımızdır. Dile danışan kim ise dilin danıştığı da o kimsedir. Danışma tanışmaya dönüşünce gerçek parlar. (Danışma bir danışıklılık haline gelirse herkesi yanıltan bir masal çıkar ortaya. Masalların en kötüsü de kendimiz hakkındaki masaldır. Herkes kendi masalını yıkmalıdır. Ben burada kendi masalımı yıkmaya çabalayacağım. Bunu başarabilirsem hem kendi insanlığım karşısında sa-

hip olduğum sorumluluğun gereğini yerine getirebileceğime hem de başkalarıyla insanca ilişkiler kurmanın zeminine katkıda bulunabileceğime inanıyorum. Benim bu çabamı izleme zahmetine katlanan kişilerin (belki dostların) de kendileri hakkında uyurulmuş masalları yok etme yolunu benimseyeceklerini umuyorum.

Benim masalım kısaca şöyle: «*Bir varmış bir yokmuş. Bir şair İsmet Özel varmış. İyi şiirler yazarmış. Nasıl olmuştusa bu İsmet bir gün komünist olmuş. Derken efendim, bir komünist olarak da iyi şiirler yazmayı başarmış ve hattâ böylelikle yıldızı parlamış. Gel zaman git zaman, İsmet Özel'in duyguları, düşünceleri, inançları değişmiş (masalın her varyasyonunda bu değişimin sebepleri muhtelif) ve müslümanlığı bir hayat yolu olarak benimsemiş. Ama işe bakın ki adam iyi şiirler yazmaya devam etmiş. Eh, o erdiyse muradına, biz de çıkabiliriz kerevetine.*»

Nasıl başka masallarda devler, deniz kızları, peri padişahı varsa benim masalımda da bazı isimler geçiyor: Şair, komünist, müslüman gibi. Bu adlandırmaları anlamlandırabilmem için onların nasıl bir ortamda belirdiklerini, hangi şartların gereği olarak ortaya çıktıklarını ve birer isim olarak ne gibi niyetlerin uzantısı sayıldıklarını bilmek, gösterebilmek yükü altındayım. Masal yıkılmalı ve gerçek egemen olmalıdır. Böyle bir başarı güç ve belki imkânsızdır. Çünkü bir olguyu bir türlü açıkladığımızda geriye o olguyu niçin o türlü açıkladığımız sorusu kalır. Eğer açıklama tarzımızı da açıklama çabasına girersek, bunun sonu gelmez ve her zaman son söylediğimizin

sonrasını, gerisinde yatanları bilmek gereği doğar. Bu güç ve imkânsız iş başarılmasa bile böyle bir çabaya girmenin hiç işe yaramayacağını söyleyemeyiz. Çünkü olguları açıklama çabamız hangi yolda açıklamaları sürdürmemiz gerektiğini, bir yönü gösterir. Gidilecek yolda belki yol bitmez, ama yönü doğrultmazsak nereye doğru gidileceğini de bilemeyiz. Daha açıkçası her tarafa gidilebileceğini düşünebiliriz. İnsan için önüne çıkan bütün yollar «yürünebilir» yollar ise o insan artık kaybolmuştur. Kaybolmak nereye gideceğini bilememek, yani her yere gidebilmektir. Demek ki kendimizle ilgili masalı yıkma çabamızla gerçeğin bütünüyle egemen olmasını sağlamayabiliriz, ama masal yıkıldığı oranda gerçeği hangi yönde bulacağımız da belirginleşecektir; en azından artık bizim kaybolmamıza sebep olacak yönlerden kurtulacağız.

Benim masalımda üç önemli kelime var: Şair, komünist, müslüman. Eğer bu üç kelimenin benimle bağlantısı hakkında beni ve başkalarını yanlış yönlerle sevketmeyecek, gerçek yönünde uyanışımızı hızlandıracak bazı açıklamalarda bulunabilirsem, bu açıklamalar yapılabilecek nihaî açıklama yanında pek sönük kalsa dahi hayaller dünyasında kaybolmayı önleyeceği için iyi ve yeterlidir.

Şair kimdir? Kendisine yaradılıştan şiir söyleme gücü verilmiş üstün yetenekli biri mi? Yoksa aldığı eğitim sonucu başarılı şiirler kurma gücüne ermiş bir usta mı? Yahut bazı mahrumiyetleri bünyesinde yücelterek şair olmak zorunda bırakılmış bir çaresiz mi? Belki her şair için bu üç soruya uygun

düşen durumlar geçerli olabilir. Diyebiliriz ki şairin ortaya çıkışında yeteneğin, eğitimin ve sosyo-psikolojik zorlamaların belli dozlarda etkisi vardır. Bu taktirde şairi toplumsal bir vakıa olarak anlamamız gerekir ki ben, böyle bir anlayışı doğru bulmuyorum. Sanat eserlerinin onları doğuran şartlarla bağları ne kadar sıkı olursa olsun, o eseri ortaya koyan sanatçının özel ve özgün, kasıtlı ve iradî biçim verme katkısı olmadığı zaman doğmayacaklarını hatırdı tutmamız lâzım. Sanat eserlerinin iki sahibi birden olmaz. Bu şartlarda nasıl olsa böyle bir sanatçı çıkacaktı diyemeyiz. Sanat eseri keşfedilmek üzere bir yerde bekliyor değildir. Onyedinci yüzyılın son çeyreğinde Leibniz ve Newton birbirlerinden habersiz infinitesimal hesaplamayı bulmuşlardı. Sanat alanında böyle yakınlıklar gerçekleşmemiştir. İngiliz tarihinin bir başka Cromwell ortaya çıkarabileceğini düşünebiliriz, ama İngiliz edebiyatının bir başka Milton vereceği söylenemez. Kolomb yeni bir kıta bulduğunu bilmeden öldü. Sanatçıların başına böyle kazarlar gelmez. Kısacası sanat gayri şahsi kılınmaz.

Üstelik şiirin bütün diğer sanatlardan ayrı bir özelliği daha vardır. Şiirin temel özelliği, kendini var kılan parçalara ayrılamayışında ve/veya şiirin ortaya çıkışının daha önceden izlenebilir bir yöntemle bağlanamayışında bulunabilir. Şiirin yalnızca şiire özgü bir malzemesi, ham maddesi, birimleri, çerçevesi, mantığı yoktur. Bir şiirin nasıl söyleneceğini hiç kimse söyleyemez, çünkü şiir söylenen şeyin söylenişinde, söyleyişin içindedir. Bir sözün şiir oluşu o sözün şiir dışında kalan bir alanda önem ve değer kazanmasıyla değil, sadece şiir kalarak önemli ve

değerli bulunuşuydur. Yani anlamlı bir sözü şiir olarak bir türlü, düzyazı olarak başka türlü düzenleyemeyiz. Bir söz şiir olduğu için «öyle» değildir, öyle olduğu için «şiir» dir.

Diyebiliriz ki şiir insanın duruşu, «objectification»udur. İnsanın nerede, ne zaman, nasıl durduğu bizi şiire götüren ok işaretleri görevi görürler, ama bu işaretler şiiri orada tutan dayanaklar değildir. Şiir orada durduğu taktirde bu ok işaretleri anlam taşırlar, şiirin orada durduğunu, orada bir insan duruşu bulunduğunu gösterebilirler. Şiirin orada duruşu ise şairin, bütün o ok işaretlerinden bağımsız bir niyet, irade ve kasıtlı kurduğu yapı sayesinde mümkün olabilir. Şairin kurduğu yapı o şiirle ilişki kuran diğer insanların katkılarıyla belirginlik kazanabilir. Şair ipini fırlatır, ipin ucunu elinden kaçırmadıkça o ip tutulabilir nitelikte olma özelliğini korur. İp tutulmadıysa onun çok sağlam oluşu, çok iyi fırlatılmış oluşu artık anlam taşımaz. Demek ki şiiri bizim için gerçek kılan şiirin üstün, ince, yüksek düzeyde bir söz sanatı oluşu değil, bizim ona tutunma tercihimizdir. Şairin kastıyla okur-şairin (itiraf etmeli ki şiir okuyucusu açık veya gizli, güneşte veya gölgede, atıl-gan veya ürkek, başarılı veya başarısız bir şairdir) tercihidir şiiri yapan. Bu yüzden şiiri temessül edebilmemiz şiirin şifresini çözmemizle mümkün olmaz. Şiirin aslında, yani görünen biçimin altında veya üstünde, derininde, yücesinde ne dediğini bilmek üzere bir çalışma yapılamaz. Çünkü şiir aslında odur ve şair şiirin aslına ilişkin olanı perdeleyen sözleri silmiş bir insandır. Bu haliyle şairleri özel yetilerle donatılmış, farklı ve hele «üstün» insanlar saymak ye-

Alp
rinde bir görüş olamaz. Şairler insanlar kadar insan olmaya yöneldikleri için daha fazla insandırılar ve bir insanın «*insan oluş*»la örtüşme çabası onu üstün kılmaz. Şairlerin üstünmüş gibi görünüşleri içinde yaşanan toplumun insan değerleri karşısındaki duyarsızlıklarıyla, insanların insanlıklarını hissetmede karşı karşıya oldukları güçlüklerle bağlantılıdır.

Benim masalımın ilk anahtar kelimesi «şair» ve ben şairliğimin bir masal unsuru olarak anlaşılmasını değil, gerçek yerine oturtulmasını istiyorum. Eğer bazı insanların doğuştan şair olma yeteneğini getirdiği düşüncesini benimser isek hayatımızın masalsı yorumunu da benimsemiş olur, daha doğrusu bizim için uydurulan masallardan birine mağlûp düşeriz. Hiç kimse şair, ressam veya müzisyen olarak doğmaz, tıpkı muhasebeci olarak doğmadığı gibi. Giderek bir insanın kral, padişah veya imparator olarak doğmadığını söylemek de mümkün. Bir şeyler olunur veya olunmaz. İnsanların o şeyleri olma noktasında yüzyüze geldikleri durumlar ve bu durumlara takındıkları tavır belirleyicidir. Ben kendi şairliğime pek şairane olmayan bir açıklama getirebiliyorum: Şairliğim bir maliyet meselesidir.

Yetişme yıllarımda kendi önümde açılan yolun bir sanat alanından geçtiğini sezmiştim. Ama hangi sanat alanı? Müzik ve resim yüksek maliyetlerle çalışan alanlardı. Bu yüksek maliyetler sadece parayla ölçülebilen cinsten sayılmaz. Asıl belirleyici o olmakla birlikte, bana çok yüksek gelen maliyet, bu alanlarda kendi yolumu bulmak için çok erken yaşlarda birilerine, kimilerine «*eyvallah*» etme mecburi-

yetiydi. Edebiyat alanı benim yetiştiğim yıllarda nisbi bir bağımsızlığa imkân veren nitelikteydi. Yani bir insan olarak varlığını tebarüz ettirebilmek için kimse kişiliğinden taviz vermek zorunda kalmadığı gibi edebiyat alanında hesaba katılabilir bir seviye gösteren her çalışma kendini gösterebiliyordu. Bugün yirmibeş yıl öncesinin şartlarının bulunduğu söylene-
mez, ama yirmibeş yıl önce de bugünkü gibi edebiyat alanının en düşük maliyetlerle çalışan bölümü şiirdi. Şiir yazma heveslilerinin başka bir ülkeyle karşılaş-
tırılınca şaşırtıcı sayılara vardığı, herkesin kendini şair sandığı bir yer Türkiye.

Ben kendimi şair sanarak değil, şair olmanın gereğine inanarak ve şiirin gereğini yerine getirmeksizin bu alanda gerçek bir çalışma yürütülemeyeceğini kabul ederek işe koyuldum. Yolumun her durağında, yürüdüğüm mesafenin, göze aldığım mesafe yanında kısa kaldığını anlayacak bir hazırlığım vardı. Bu hazırlığı da doğuştan getirmedim, dünyadan aldım. Hazırlığının, bugün de beni ayakta, akli başında tutan hazırlığının özelliği ikidir: Kadirşinas itaatsizlik ve tevarüs edilmemiş asalet.

Çocuk yaşlarımdan hayatımı çekip çeviren büyüklerin zekâ, bilgi ve ahlâk bakımından kendilerine kayıtsız şartsız teslim olunabilecek yeterliği göstere-mediklerini kavramıştım. Belki bütün çocuklar kavramıştır bunu. Büyükler mükemmel olmadıkları halde sözlerini geçirebiliyorlar. Bunu, ellerinde tuttukları büyük olma imtiyazını çocuklara karşı kullanarak yapabiliyorlar. Fakat çocukluğumuzda büyüklerle ilişkimiz bu kadarla kalmıyor, onlar aynı zamanda

çocuklar için birşeyler yapıyorlar. İşin garibi, bizim için yaptıkları şeyleri de büyük olma imtiyazını kullanarak yapabiliyorlar. Büyüklere itaatin haklı bir sebebi olamazdı, çünkü birçok şeyi anlayamıyorlar, birçok şeyi bilmiyorlar ve birçok şeyi doğru yapmıyorlardı. Büyüklere düşmanca davranmanın da haklı bir sebebi yoktu, çünkü çocuklara karşı yardımsever dostluk gösteren onlardı. Böyle bir bakış açısı ile çocukluğum boyunca ebeveynimi, öğretmenlerimi, diğer büyükleri kendilerine zararımın dokunmamasına özen gösterdiğim, ama benim hakkımda karar vermeye ehil olmayan varlıklar diye kabul ettim. Verilen desteğe karşılık severek hizmet, fakat asla itaat etmemek. Sonu itaate varacaksa sunulan yardımı reddetmek ve insanların sahip oldukları yerlerin değerini bilmek. Böylesi duyguların çocuk yaşta benliğimde nasıl kök saldiğını bilmiyorum. Gerçi böyle olmasını açıklayacak yüzlerce olay var kafamda, ama onları hatırlayan benim ve benzeri olaylardan etkilenen bunca insan benimkine benzer sonuçlara varmamış olabilir. Neden böyledir, bilmiyorum.

Kadirşinas itaatsizliğimin temelinde ne kadar kişisel değerlendirmelerim varsa, tevarüs edilmemiş asaletimin temelinde de o kadar toplum değerlerinin etkisi var. Asalet hissi benim içinde taşıdığım değil, bana çevreden telkin edilmiş bir değerdir. Sebebi de çok yalın: Taşrada bir devlet memurunun çocuğu olmak. İçinden çıktığım aile, herhangi bir üstünlük hissini besleyebilecek özellikler taşımaz. Annem bir ortakçının kızı. Babamın ailesi de arabacılık yaparmış. Benim teneffüs ettiğim hava da çok çocuklu bir küçük memur ailesinin iki yakasını bir araya getir-

me sıkıntılarıyla dolu sayılırdı. Yani herhangi bir imtiyaz duygusu taşımama yardımcı olacak bir hayat içinde bulunmadım. Ama benim özel hayatımın dışında ve benim varlığıma da bir anlam katan bir devlet vardı. Türkiye Cumhuriyeti, bürokrasiye tanıdığı zabitçe bir yetkiyle bütün toplumu kuşatmıştı. Cumhuriyet rejiminin temsilcisi olmak, kişinin, toplum içinde geçerli bir unsur olduğu duygusunu güçlendiriyordu. Buna bir de yerli halkın memurlara karşı mesafeli tutumunu eklerseniz, ortaya sahte bir soyluluk manzarası çıkıyordu.

Ben, çocukluğum boyunca bu sahteliğin acısını tattım. Okullar, resmî daireler, kütüphaneler, sinemalar, gazete sütunları, kimbilir kaç gömlek aşağıdan frenk taklidi tavırlar benim gibiler için meşru mekânlardı. Gerçekte buralar herkes içindi, ancak buralarda bazıları farklı olabiliyor, buralarda üstünlüklerine dayanak arıyorlardı. Örneğe, hiç yerli film seyretmemek, alt yazılı harcıâlem yabancı filmlerden tad almayı marifet saymak gibi. Ama iş bu kadarla olup bitmiş sayılmazdı. Bir şeylerden haberdar olmanın, bazı metinleri okumanın getirdiği yenilenme duygusu ve ulaşılmaya değer hedefler bulunduğu dair güçlü duygular da bu rejim türevi insanların (çok belirgin olmasa bile) özellikleri arasındaydı. Bir memur çocuğu olarak yerli halkla -ben istesem de istemesem de- konulan farkı, daha avantajlı bir hayatın ele geçirilmesi için bir fırsat olarak göremedim. Ortada gerçekten bir fark yoktu zaten. Yine de benim düş dünyamı zenginleştiren bir farkın, günden güne derinleşmesini kendim için büyük bir fırsat bildim. Bürokrasinin halk üzerinde yılgınlık

verici üstünlüğü elbette, vasıfsız, temelsiz, sahte bir üstünlüktü; ama insanın kendini bir aristokrat saymasının ruhuna ne büyük genişlik getirdiğini tadamış bilmenin bir imkânıydı aynı zamanda.

Yıllar ilerledikçe kadirşinas itaatsizliğim, karşıma tek tek çıkan insanlara değil, toplum kurumlarına yöneldi. Tevarüs edilmemiş asaletim de yön değişti: Artık kendimi ister istemez içinde bulduğum topluma ilişkin bir ayırımın birimi değil, bile isteye seçtiğim 'iyilerin' savunmasını gözüpek ve tavizsiz bir tarzda yapmaya aday biri olarak gürüyordum. Soyluluk gerçek bir değer idiyse benim eserim olmayıdı. Bu durumda şiirden başka bir uğraşım olamazdı. Toplum kurumlarını boyun eğilmemesi gereken ifsad edici unsurlar olarak görüyor, kendimi bu yüzeysel takıntılarla bağımlı olmayacağım bir alanda çalışmaya yöneltmek istiyordum. Çevremi kuşatan ve benden çok daha büyük yapabilirliklere sahip insanların çalışmasında bana yardımcı olmasını istemiyordum. Var mıydı yardımcı olmak isteyen? Yoktu, ama sanki olsaydı her yardım karşılığında toplum kurumlarının muteber üstünlüğünü bana kabul ettirecekti. Kimseden yardım almaksızın en iyi işi yapmak: Bunun için şiirden daha elverişli bir alan yoktu.

Genç yaşımda, şiirin, önemli ve değerli şeyleri dile getirdiği için değil, önemli ve değerli şeylerin varlığını bize hissettirdiği için hayatımızda yer tuttuğunu kavramıştım. Neyin önemli, neyin değerli olduğunu bilmiyor, ama bilmek istiyordum. Şiirde sözler büyük bir anlamı açıklamaları sebebiyle bana ulaşmıyorlardı. Sözlerin şiir biçiminde bana ulaşma-

ları, onların bizatihi bir söz olma gücünü kazanmaları yüzündendi. O halde şiir kendi başına bir önem ve değer olmayı başarmış bir sözdü. Bu yoldan gidebilirdim. Ders kitaplarında karşımıza çıkan, pek çok insanın ezberinde olan, Fuzûlî'nin

*Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı*

beyti düzyazıya çevrilerek ifade edilmek istendiğinde bütün önemini ve değerini kaybediyordu. Acaba bu beytin bize ulaşmasında etkili olan unsurlar onun vezniyle, kelime seçimiyle, sanatlı söz oluşuyla sınırlandırılabilir miydi? Bu soruya olumlu cevap veremedim. Çünkü hiç kimse bu beyitte şairin sadece duyduğu şiddetli yalnızlığı dile getirdiğini, bu beytin yalnızca bu anlama geldiğini ileri süremiyordu. Oysa bu sözlerden mutlaka bir anlam çıkacaksa, bir başka anlam çıkarmak da mümkün değildi. Yine de bu sözlerde farklı, fazladan bir şey olduğu belli idi. Şiir sözlerden bir çatı oluşturuyor ve bu çatı altında insan oluşu bilmecesi (çok sonradan ben buna yaratılmış bulunma bilmecesi diyecektim) tadılır hale geliyordu. Böyle bir tadı almamız için önceden tayin edilmiş biçimler tek başına yarar sağlamıyordu. Nitekim bir başka şairin (Ömer Bedrettin'in) bir başka beyti, benzer tecrübeleri yaşamamış olmama rağmen, insan oluşa yaklaştırmayı başarabiliyordu beni:

*Âşıkım, dağlara kurulu tahtım
Çobanlar bağrımı dağlarda geçer.*

Örneklerden anlaşılacağı gibi şiir yazmaya heves ettiğim yıllarda Türk şiirinin 1950'den sonra modernleşme yolunda attığı adımlar bilgim dışındaydı. Yani şiire bir akımın rüzgârına kapılarak girdiğimi söyleyemem. Şairlerden önce, şiirler vardı benim için ve her birini birer kazanç saydığım şiirlere yaraşan bir çalışmaya da kendimi adanmak istiyordum, ama nasıl? Divan edebiyatından, hececi şairlerden kısmen haberdardım, Garipçileri, Tarancı'yı, Dağlarca'yı ve bir çok başkalarını okumuştum. Onlara hangi gözle bakabilirdim? Eğer bir şeyler söylemişlerse, söylediklerini onlar söylemişlerdi. Onların suyundan giderek bir şeyler söylemeye kalkmak benim şiire duyduğum ilginin sebebine ters düşerdi. Okuyarak alabileceğim tadı yazarak alma girişimi ne kadar boşuna, ne kadar önemsiz ve değersiz sayılırdı. Söylemeyi, yazmayı peylediğim bir şey var mıydı o yaşta? Hayır, belli bir şeyi söylemek veya yazmak için hiç bir sebebe sahip değildim. Sadece söylemek, söyleyebilmek; yazmak, yazabilmek istiyordum. Belki de bu, bütün sanatların temelinde yatan duygudur. Sanat eseri dediğimiz ürün sanatçıyı ele vermek, sanatçıyı ifşa etmek üzere ortada değildir. Hattâ diyebiliriz ki sanat eseri sanatçıyı olduğu gibi değil, olduğu kadarıyla değil; oluşa yönelişiyle, olma yönünde bir istikamet tutuşuyla bize açar. Sanatçının açtığı bizim için de bir açılım olduğu zaman, sanatçıyı açan şey bizi de açtığı zaman eserle bağlantı kurarız. Eserle kurduğumuz bağlantı bizi sanatçıya götürmez, kendimizi tanımaya götürür.

Eğer sanat eseri bir hünerden ibaret olsa idi biz sadece o hüneri tanıyacak ve temas kurduğumuz

üründen dolayı kendimizi yoklama girişiminde bulunmayacaktık. Sanat eseri sanatçının «nasıllığını» değil, «niçinliğini» düşündürür ve ifşa edilen bir şey varsa o bizim de kendimizin, kendimize, kendimiz hakkındaki ifşaatını içine alır. Bu sebepten dolayıdır ki her sanat eseri herkesin ilgisini çekmez, kendi sanatçısını, kendi şairini arar insanlar. Belki ben de kendi şairimi arıyor ve böylece okumuş bulunduklarıma benzer şeyler yazmanın hiç bir yarar getirmeyeceğine inanıyordum. Kendi okumamı haklı kılacak şeyi yazabilirdim ancak. Bu süreç içinde geç de olsa (Lise son sınıftaydım, arkadaşım Abidin'in edebiyata olan geniş ilgisi yardımcı oldu bana) modern Türk şairlerini tanıdım. T. Uyar'ın, E. Cansever'in, C. Süreya'nın, S. Karakoç'un, E. Ayhan'ın, M. Eloğlu'nun, Ü. Tamer'in, K. Özer'in o dönemde yazdıkları (1962) şiir adına büyük bir imkânı temsil etmekteydi. Ben bu şairlerin ortaya koyduklarını kendi yazma serüvenim için başlı başına bir imkân olarak gördüm. İşte, neyi yazdığım ön plana çıkmaksızın yazmanın önemini yaşayabilirdim. Benim başından beri istediğim buydu.

Yazma işinde giriştiğim bir çok acemice tecrübeyi kendi gözümde sınamaya tâbi tuttum. Pek özenle, önemli bir buluşmuş gibi yazdığım nice söz, neden kısa süre sonra bana gülünç ve yersiz görünüyor; buna karşılık lâf olsun diye karaladığım bazı sözler de sonradan bana düşündürücü, câzip ve isabetli neden görünüyor? Bu sorunun cevabını bulmak kolay olmadı. Zamanla şiiri, dünya hakkında sahip olduğum tasavvurların yedeğinde ve beklentilerimin doğrultusunda yazamayacağımı anladım. Zihnimin işleyi-

şini tamamen serbest bırakmalı, ortaya çıkan ne olursa onu bilinçle düzene sokmalıydım. Bu yönde yaptığım alıştırmalar beni «ilk çıkış» sözleriyle gerektiğinde «son düzenleme» düzeyinde yapılara ulaşabilecek kıvama getirdi. Gördüm ki şair oluşumu insan oluşuma ne kadar çok yakın kılabilirsem kendiliğinden dışa vurduklarım, bilinçli bir çabayla seçtiklerim arasında yakınlık doğuyor. Yazdıklarım «yazmayı uygun bulduklarımdan» değil, «yazmam kaçınılmaz ve tabii olanlardan» meydana geliyor. Kaprislerimle değil, benim için de yazarken tanınır hale gelen isteklerimle yazıyorum. Nelerin istenebilir olduğunu tartıyorum.

Yazdığım her dizenin kendimce bir hikâyesi var. Bu demektir ki benliğimde bir mekân tutmayan şeyler yazılamıyor. Esoterik bir yazma biçimi mi? Belki. Ama yazdıklarımın başka insanlar için ne değeri var? Neden başkaları da bunları okunmaya değer bulsun? Okudukları zaman «burada bir şey var» diye düşünsünler? Bu gibi soruların cevabı şiiri okuyanların estetik hazırlığında ve estetik beklentilerinde bulunabilir. Yoksa metnin sunmasını bekledikleri anlam zenginliğinde değil. Bu yüzden şairlerin şairlerce değerlendirilmesi, yerine bir başka vakının geçemeyeceği önemdedir. Böyle bir şansı kullanabilecek ortamda şiirle bağlantı kurmuş olmanın avantajını yaşadım diyebilirim. İlk şiirim yayımlandığı Yelken dergisinde (Eylül, 1963) yayınlanacak şiirlerin seçimini genç şairler yapıyorlardı ve bunu takiben yayınlanan bir kaç şiirim çıktı Dost dergisinin şiir seçimini Turgut Uyar üstlenmişti.

Şair dünyadan alır ve dünyaya verir. Şairin dünyadan neler aldığını bütün ayrıntılarıyla ve hattâ onu şiire götüren ve okuyanlar olarak bizi şiire yönelten aslî bağ bakımından bilemeyebiliriz. Çoğu zaman bilmeyiz. Aldığı başka, verdiği başkadır. Şair almakla ve vermekle bulunduğu mekândaki yoğunluğu gösterir. Alınan ve verilen bir şeylerin bulunduğu işaret eder. Beşeriyetin varlığına tanıklık eder. Şair, tıpkı bütün insanlar gibi gökyüzünün altında ve yeryüzünün üstündedir, ama ne bütününü göğsüne de bütününü yere aittir. Bize orada nasıl durduğuna dair bazı şeyler söyler, bunları öyle söyler ki biz artık onun nasıl durduğuna değil, niçin durduğuna yöneliriz. Halbuki şair bize yerle gök arasında niçin durduğuna dair hiç bir şey söylememiştir. Şu anda bile, şiir yazmadığım, şiir hakkında bazı şeyler yazmaya çalıştığım sırada bile dile getirdiğim afirmasyonların gündelik hayatımızın mantığıyla tıpatıp uyum halinde olmadığını farkediyorum. Gerçekten nelere yaklaşma çabasında olduğumu ifade edebilmek için bir dizenin (hem de ilk şiirin ilk dizesi olsun bu) hikâyesini aktarmam yerinde olur:

Ankara'nın bir ilçesinde, gösterişsiz bir parkta bir kaç kişi oturuyoruz. Hemen yanımızda bir mezarlık var. Anadolu'nun bir çok yerinde olduğu gibi ağaçlık olduğu için, anlaşılan mezarlığın bir kısmını park yapmışlar. Nedendir, bilmem ama çocukluğumdan beri mezarlıklar bana ürküntü veren mekânlar olmamışlardır, hele taşra kentlerinin her zaman manzarayı tamamlayan ve hattâ çevreye uyumuyla insana bir sükûnet duygusu veren mezarlıkları. Önümüzde, aşağıda bir vadi boyunca kavaklar, mey-

va ağaçları uzanıyor. Kasabanın öte yakasında sarp kayalıkların altından akan dereye varmak için buğday tarlalarını geçmek gerekiyor. Ne bulunduğum yerin ne de bulunduğum zamanın olağanüstü bir tarafı yok. Sıradan bir yaz günündeyiz diyelim. Neyin olağan, neyin olağanüstü olduğu; hayatın tekdüze olup olmadığı insanın neye nereden baktığıyla ilgili değil mi? Şiir de olağan akış dediğimiz ortam içinden bize bakılmaya değer, görülmeye değer olanı çekip çıkardığı için şiir olmuyor mu? Nitekim ilk dizenin doğuşu da böyle: Olağan bir tavırla cebimden pipomu çıkarıp doldurmaya başlıyorum. (Ne var bunda şaşacak? On n'est pas sérieux, quand on a dix-sept ans). Karşımda elinde bağlamasıyla oturan, sigara içen 12-13 yaşlarındaki çocuk soruyor: «Dolu mu içiyorsun, abi?» Ben bu soruyu anlamıyorum, bu bacaksızın pipoyu doldurarak mı içtiğimi merak ettiğini sanıyorum. Cevabım evet. İnsan olarak budalalıklarımızın hepsi değilse bile çoğu karşımızdakini budalla sanmaktan doğar. Pipomu yaktıktan sonra budalalığım kafama dank etti. Çocuk pipomu doldurup doldurmadığımı değil, içtiğim şeyin esrar (veya bir başka uyuşturucu) olup olmadığını sormuş ve ben de soruyu anlamadığım için ona evet demiştim. Şu anda onun gözünde esrar içen biriydim. Yüzümü mezarlığa çevirdim. Bütün varlığım sosyal, kültürel, ahlâkî, fizik yoğunluğuyla dışa taşma basıncı altındaydı. Mısra zihnimde parladı:

Ölüler beni serinliğe yakıştıramaz.

Bu dizenin hikâyesini, anlamı daha iyi kavran-

sın diye söylemedim. Dizenin bana getirdiği onun doğuş şartlarından tamamen bağımsızdır. Kaldı ki şiir tek mısradan ibaret değil. (Şiiri temsil ettiği estetik bütünlük sayesinde tanırız. Mısraların hikâyesi herhangi bir anlamı açığa vurduğu için değil, şiirin bir kıvamdan doğduğunu gösterdiği için belki önem sahibidir. Kelimeleri yanyana getirmede gösterilen ustalıklı kurulan şiir; bu ustalığı mümkün kılan teknik çözümlenebilirse, şiir olmaktan çıkar ve okuyanda kalıcı etkiler uyandırmaz. Ama şairin insan oluşunun kaçınılmaz sonucu olarak beliren metinler kendi insan oluşuna önem atfeden herkes için tükenmez bir etki kaynağı haline gelebilir.)

Yazdıklarımın kendime kendimle ilgili bir derinleşmeyi sağladığını anlamamla, bu yazı türünün bir bilgilenme aracı olduğunu anlamam aynı zamana rastlar. Şiiri mümkün kılan biçimi zihnimin özel bir işleyiş tarzından çıkarıyordum. Bu, biraz uyanıkken rüya görmeye benziyordu. Görüntüler bilincimin yerinde olduğu bir zamanda kafamda beliriyor, ama onları keyfimce yeniden biçimlendirmek yerine ana biçimlerini koruyarak dışlaştırmaya çabalıyordum. Kafamda doğan görüntünün, biçimin (imgenin mi demeli?) kelime bileşimleri olarak kâğıt üzerinde yer almaları kaçınılmaz olarak dille benim bağım dolayısıyla, aklımın dünyaya uygun zorlamaları dolayısıyla bazı değişmelere uğruyordu. Yani kafamda doğan formu deforme etmiyor, ama onu yeniden gördüğümde tanıyabilecek kadar toparlıyor, düzene sokuyordum. Yaptığım bu düzenleme yüzünden başka insanlar da kendi varlıklarının belli noktalarında bazı yoğunluklar sağlıyor olsa gerekti. Ben kendi yoklayış-

larım sırasında nasıl belli alanlara takılmışsam, başkalarının takıldıkları alanlar benimkilerle denk düşebilirdi. Böylelikle insan oluşumuzun başka hiç bir araçla yoklanamayan yerleri farkedilebilir kılınacaktı.

Şiirin yaptığı bu türden bir araştırmayı başka hiç bir yazı sanatı üstlenemezdi. Çünkü düzyazı bir şeyi göstermenin en uygun, en iyi, en elverişli biçimini bulma çabası içinde doğar. Yani düzyazıda gösterilen şey, ön sırada ve kendi sınırları içinde belirlidir. Şiir ise sadece görülecek şeyin bulunduğunu göstermekle kalır. Bu yüzden şiir bir şeyin gösterme biçimi olmaktan çok, görünen ve görülebilen bir biçimdir. Şiir kendini gösterir. Şiir bizi (düzyazıda olduğu gibi) anlam alanına götürmek üzere dilden uzaklaştırmaz, anlamın dilde nasıl saklı kaldığını bildirerek dilin sırrına yaklaştırır. Yöntemini dahi kendi getirdiği halde keyfi olmayan bir araştırma biçimi, sağlamasını insandan insana gerekçe göstermeksizin aktarılan bir âhenkte bulan bir bilgi türü: Şiir.

Böylesi düşünceler içinde şiire emek vermekle insan araştırmasının bir dalına adanmış sayıyordum kendimi. Şiir alanında katedeceğim mesafe sayesinde itaatsizliğimi sonuna kadar sürdürebilir, asaletimin gereğini yerine getirebilirdim. Anladığım kadarıyla Wallace Stevens benzer bir konumdaydı. Onun şiirleri kadar hayatı da çekici görünürdü bana. Çünkü hayatı yoktu, şiiri vardı. Alelâde yaşamış, fevkalâde yazmıştı. Edebiyat çevrelerinin, aydınlara özgü hareketliliğin adamı değildi, ama çağımızın insanının algılar dünyasının, kavrayış âleminin çok önem-

li bölgelerini ^{gösterme} tarassut edebilmişti. Ne var ki, yazılı kültürü bir bakıma özerk kurumlarla korunabilen herhangi bir Batı ülkesiyle, yazılı kültürü siyasi çalkantıların iniş çıkışlarına sıkı sıkıya bağlı ve kültürünü değil kurumlaştırmak, ona asgari devamlılık şartını bile kazandıramamış Türkiye arasında büyük farklar vardı. Bu farklar benim şiiri bir insan araştırma aracı olarak benimseme tasarımı tahavvül ve tebdilâta uğratmakla kalmayacak, masalımı da ilginç kılacaktı.

Türkiye’de yaşayan bizler için hiç bir beşerî vakıa başımızdan geçen siyasi değişimler kadar belirleyici olmamıştır. Yani ne bir vahşi toplumun köklü alışkanlıklarına, ne de bir medeni toplumun köklü yapı(t)larına sahibiz. Elbette her toplumda olduğu gibi Türkiye insanlarının oluşturduğu toplumda da geçmişten devralınan bazı alışkanlıklar ve yapılar var; yine de her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzun da kendi varlığını idame ettirmeye yetecek kadar kurumlaşmış bir tabakası (kabuğu) var. Ama ne bu ince kabuk, ne de geleneksel dayanışma biçimleri insanların tek tek veya topluca meşru haklarını savunmaya yetecek kadar kuvvetli değil. Eğer tepeden alınan kararlarla yürürlüğe konan siyasi değişimleri benimser iseniz, mesele yok. Bu halde toplumun alışkanlıkları da kurumlaşmış tabakası da yaşamınızı kolaylaştıran birer unsur özelliği kazanabilir. Ya siyasi değişimleri reddederseniz? Size hiç danışılmadan alınmış kararları benimsemezseniz ne olacak? O zaman vay halinize! Haklarınızı savunmak için toplum içinde geçerli kılabileceğiniz bir «statü» bulamayacaksınız. Mesleki başarılarınız,

mâfevk:
gill-u gîş:

meslektaş örgütünüz, kandaşlarınız, savunduğunuz değerlerin temsilcisi sayılabilecek kuruluşlar, hattâ mâşeri vicdan sizi sözkonusu siyasi değişimleri yürürlüğe koyan merkezî güç karşısında korumada yetersiz kalacaktır.

Yarışan güçlerden birinin yarışı kazanıp da kazancının imkânlarından istifade ettiği bir toplum değil bizimkisi. Kazanmak yok, kazançlı çıkmak var sadece. Kazançlı çıkmak için ise mâfevk kullanışlı biri olduğunu ispat etmek, mâfevk ile uzlaşmak yetiyor. Bugün kırkdört yaşında biri böyle sözler ettiğinde binlerce gözlemi, bir çok tecrübeyi dile getiriyor denebilir. Ama insanın Türkiye’de ferdî başarıların korunmasına yetecek hiç bir toplumsal teminat bulunmadığını anlaması için bu kadar yaşamak şart değil. Çok genç yaşlarda bile ne türden bir toplumda yaşandığını, hangi sosyal bağların istenen veya istenmeyen sonuçlara götürebileceğini duyguları ve zekâsı körelmemiş herkes anlayabilir. Dolayısıyla şiiri kendime temel uğraş olarak seçerken ve bu uğraş içinde siyasi bağlanmayı, toplumla ilgili endişeleri konu dışı kabul ederken bir bakıma, Türkiye’de yaşıyor olmanın gill-u gîşından uzakta bir zihinle değerli bazı işler yapabileceğime inanıyordum. (Şiir engin veya yüce bir uğraşı olabilirdi, ama gündelik düşüncelerimizin birebir karşılığıyla uyum içinde olması istenmemeliydi. İstenirse şiir olarak yüklendiği işlevi yerine getiremezdi.)

Benim şiire tanıdığım yer ve şiirin ne’liği hakkında tasarladıklarım kendi içinde bir tenakuzu ister istemez barındırıyordu. Şiir insanla ilgili bir bil-

gi idiyse insanın ne’liği ve topyekûn varlığı şiirde ışı-mahydı. Gündelik düşüncelere verilen ağırlığın şiiri zedelediğini söyleyebiliyorsak, gündelik düşüncelerden uzak kalmanın da şiiri eksik ve güdük bırakacağını söyleyebilirdik. Belki şiir insanla ilgili bütün boyutları farketme çabasında saklıydı. Ama hangi insan? İçine doğduğu şartlardan soyutlanmış, kendi zamanının ve kendi mekânının ürünü olmayan insan var mı? Hayır demiştim ben ve yine hayır diyorum. Şiiri seçişim verilen şartlarda en iyisini yapma niyetimin sonucuydu. Lâkin en iyisini yapabilmek için en kötüsünden başlamak kaçınılmaz görünüyordu. Maliyeti düşük olduğu için şiire başladıysam, onu en yüksek maliyetle elde edebilmeliydim. Gündelik hayat şiiri öldürüyorsa, şiir de gündelik hayatı öldürmeliydi. (Türkiye’de yaşayan bizler için gündelik hayatın temel belirleyicisi, tepeden alınan kararlar olduğu düşünülürse, ne gibi insanlar olduğumuzu bilmek için ne gibi siyasi kararların gölgesinde kaldığımızı bilmemiz gerek.)

Bu düşüncelerin gereği olarak hayatımı (masalımı) şöyle bir cümleyle başlatmam yerinde olur: Müttefik kuvvetlerin Almanya sınırlarını aştığı günlerde doğdum. Savaş sonunda doğmuş olmam, bana öyle geliyor ki, nasıl bir aile içine doğmuş olmamdan, nasıl bir eğitim aldığımdan çok daha etkilidir. Çünkü savaş sonrası düzen Türkiye’de yaşayan herkes için bazı imkânlar ve bazı sınırlamalar getirdi. Eğer toplumumuz vahşi veya medeni değerleriyle köklü kalma ısrarı göstermiş bir toplum olsa idi, bu imkân ve sınırlamalar sözkonusu değerlerin etkisiyle bir biçim kazana-caktı. Ama öyle olmadı, yeni şartlar yeni biçimler ge-

tirdi Türkiye'ye, önceliklerin pek az hesaba katıldığı ve istenmeyen hatıraların küllendiği yeni biçimler. İtalya'da Duçe, Almanya'da Führer artık yoktu. Peki, bizim «*Millî Şef*» ne olacaktı? Akılları durduracak bir pişkinlikle diktatörümüzü demokrat yaptık.

İlkokula başladığım yıl, Demokrat Parti iktidarının da ilk yılıydı. Büyük siyasi değişiklikle ilgili olarak hiç bir hatıra canlanmıyor kafamda, ama bizim küçük memur ailemiz içinde ülkenin yeni cumhurbaşkanının hiç ciddiye alınmadığına, hattâ kıyasıya alaya alındığına dair açık seçik hatıralarım var. On yıllık Demokrat Parti yönetimi süresince üç anlayış tarzı, denilebilirse üç kültürel renk birbirleriyle alış-veriş halinde canlılık gösterdi. Bunlardan birincisi; tek parti döneminin değerlerine sadık, okumuşların temsil ettiği, disiplin yanlısı, yenilikçi anlayıştı. İkincisi; gücünü ve cesaretini Demokrat Parti iktidarından alan, liberal, ama sadece kendine para kazandıran değişimleri savunan yeni zenginlerin anlayışıydı. Bu iki anlayış, Osmanlı batılılaşmasının Cumhuriyet dönemindeki devamının tabii sonucuyla doğmuş sayılırdı. Kabaca İttihat ve Terakkî yaklaşımının, Cumhuriyet Halk Parti'de ifadesini bulduğu söylenebilirse de yeni şartlar böyle şematik bir yakıştırmayı tamamen doğrulamıyordu. İttihatçılık modern Türkiye'de her iki tarafın rahatlıkla yararlandığı bir kaynak olduğu gibi devlet örgütünün gerek halkın zapt-u rapt altına alınması konusunda, gerekse siyasi, sosyal ve iktisadi müdahalelerin gerçekleştirilmesinde yükleneceği mutlak üstünlük konusunda her iki taraf da kesin bir anlaşma içindeydiler. Demokrat Parti yönetimi sırasında canlılık

gösteren üçüncü anlayış, müslüman halkın (yeni) anlayışıydı. Müslüman halk yüzyıllar boyunca üzerinde yaşadığımız toprakların aslî unsuru ve yerli ahalisiydi. Osmanlı batılılaşması en etkili sonuçlarını Balkan topraklarında verdiği için Anadolu insanı islâmî değerleri sarsıntıya uğramaksızın imparatorluğunun yıkılışıyla yüzyüze geldi. İstiklâl Harbi'nin bütün yükünü omuzladı. Ekmeğini «*elden çıkmış*» diyarlardan Anadolu'ya göçen müslümanlarla paylaştı. Tek parti devrinin yasaklarını gördü. İkinci Cihan harbinin sıkıntılarına katlandı. Bu sıkıntıların hemen ardından tarihte ilk defa başına hiç haberi olmayan bir şey geldi: Oy mekanizması aracılığıyla yönetime etkide bulunmak. Müslüman halk oyunu yasaklara karşı, sıkıntılara karşı, yoksulluğa karşı, şahsiyet fukaralığına karşı kullandı. 1946'da ve 1950'de müslüman halk için kimin iktidara geleceği önemli değildi, kimin iktidardan gideceği önemli olan. Nitekim 14 Mayıs 1950'de, 27 yıllık tek parti yönetimi sona erdi ve Türk demokrasisi birinci on yılına girdi.

Ellili yıllarda Türkiye'de hayatiyet sahibi anlayışlardan yalnız biri, yeni zenginlerin anlayışı, sınıf temeline sahip bir görüşü yansıtıyordu. Yeni zenginler eskileriyle hem tüketim tercihleri bakımından hem de geleceğe ilişkin tasarıları bakımından anlaşıyorlardı. İkisi de aynı sinemaya gidiyorlardı. Eski zengin frenk oyuncunun adını daha iyi telâffuz ediyordu ama gerektiğinde sinemayı yüklü bir meblağı gözden çıkarıp da «*kapatacak*» olan yeni zengindi. Yine de birini diğerinden ayırmak kolay değildi. Zaten eski zenginleri tasfiye ederek büyüyen yeni zengin-

ler olgusu Türkiye’de yaşanmıştı. Ama yeni dönemde kayba uğrayanlar vardı. Sivil ve asker bürokratlar uygulanan iktisadi politikadan olumsuz etkilendiler. Ama asıl uğradıkları kayıp, yüzyıllardan beri ilk defa tattıkları prestij erozyonuyla ortaya çıkıyordu. Devletin ruhbanı hâlâ onlardı, ama rahiplerin gücüne inananların sayısı gittikçe azalıyordu. Memurların satın alma gücündeki azalma, onların, devlet aracılığıyla sahip oldukları hak ve imtiyazlara daha çok sarılmalarına sebep olmuştu. O zamanlar söylendiğine göre Demokrat Parti hükûmet ediyordu, ama iktidar olamamıştı.

Müslüman halkın oylarıyla değiştirdiği siyasi yapıdan özel talepleri yoktu. Jandarma ve tahsildar baskısı kalkmasa bile hafiflemiş, ürünü daha çok para eder olmuştu. Şehirlerde iş bulmak kolaylaşmış ve o zamanlar söylendiğine göre «*milletin cebi para görmüştü*». Müslüman halkın tepesinden kalkan yalnızca jandarma dipçigi ve tahsildar tehditi değildi. Artık kimse Kur’an öğrendiği veya öğrettiği için kanunî takibata uğramıyor, dindarlığı sebebiyle hakarete uğramıyordu. Demokrat Parti dönemi, müslüman halk için uzun sürmüş ağır bir hastalıktan sonra gelen bir «*nekâhat*» dönemiymiş sanki.

Bütün bu olup bitenler, çocuk yaşımda, büyüme çağlarımda görüp anlayabildiğim şeyler değildi elbette. Geriye bakıp bir değerlendirme yaptığımda mayamda her üç anlayışın bariz etkilerini farkedebiliyorum. Hükûmetten bağımsız bir devlet bulunduğunu hissetmem büyük bir kazançtı benim için. Bu duygu, görünürdeki otoriteden yıkılmaksızın yaşa-

nabileceği düşüncesini içimde pekiştiriyordu. Daha önemlisi içinde kitaplar bulunan bir evde yaşamamdı belki. Benden büyük beş kardeşim eğitim görüyorlardı ve Cumhuriyet rejiminin ilk dönemlerindeki (bugünlerle kıyaslanamayacak) eğitim düzeyinin havasını teneffüs etmem mümkün oldu. Her türden kitap ilgimi çekiyordu. Maksim Gorki ve Mike Hammer yanyana. Evdeki reproduksiyonlardan Renoir’in yaptıklarına değil de Velazquez’in yaptıklarına neden daha dikkatle baktığımı bir türlü izah edemem. İzah edilemezdi «*yoldan geçen tunç yüzlü askerler*» diye l’Arlésienne söylemek, Figaro’nun Düğünü’nü «*artık hercaîlik etmeyeceksin / ne gece ne gündüz gezmeyeceksin / yosmalar bıktılar artık senden*» haline getirmek. Oklahoma adlı bir kızilderili çocuğun çizgi romanını okumak yüzünden Amerikan iç harbinde güneylilerin tarafını tutmak izah edilemezdi. Bütün bunların açıklaması yoksa, nasıl bir dünyada yaşadığımızın da açıklaması bulunamazdı.

Yapmacık tavırlı ve özentili bürokratların hali içler acısıydı belki, ama paralı olduğu için alafrangalık peşinde olanların yanında memurlar nisbeten «*işin aslını bilen*» takımı gibi görünüyordu. Belli belirsiz yapabildiğim bu karşılaştırma, beni bazı maddi tatmin imkânlarına sahip olanların budalalıktan ve ikinci sınıf kalmaktan pek kolay kurtulamadıkları düşüncesine götürdü. Zenginleşmesiyle alafrangalılığı atbaşı giden insanların ruhça kaba, insan ilişkileri bakımından da yıkıcı, hattâ ifsat edici olduklarını görüyor veya öyle kabul ediyordum.

Çocukluğumun ve yetişme yıllarımda bana ta-

nıttığı anlayışlar içinde müslümanlık ağırlıklı bir yere sahip değildi. Annem ve babam müslüman insanlardı o kadar. Çocuklarını dindar yetiştirmek konusunda hiç bir özel gayretleri olduğunu hatırlamıyorum. Devletin resmî görüşüne terk edilmiştik. Lehte ve aleyhte hiç bir zorlamayla karşılaştığımı söyleyemem. Ancak, orta mektep öğrencisi olduğum sırada, babam, ezberleyeceğim her namaz suresi karşılığında 2,5 lira vaadetmişti. Bu parayı kazanmak için herhangi bir çaba harcamak gereği duymadım. Ne gereği vardı? Müslümanlık çok derinlerde bir duyguydu, ama bunun günlük hayattaki tezahürü de olabildiğince uzağımda duruyordu. Müslümanlığın belirgin algılanışıyla çocukluğum arasındaki rabıta bir taşra kentindeki ramazanların harikulâde havasını teneffüs etmiş olmamdan ibarettir. Müslüman bir toplumda yaşıyor olmanın güven veren bir tarafı vardı. Büyükler arasında müslümanlığı belli olanların daha vakur, daha yumuşak oldukları izlenimini edinmiştim. Bunda belki devletin müslüman halk üzerindeki ceberrut tutumunu gevşetmiş olmasının da payı vardı. Okulda verilen din derslerinde (yanılmıyorsam 4 ve 5'inci sınıflarda haftada bir saat ve isteğe bağlı idi) bize sunulan islâmî çerçevenin katışıksız bir modernist İslâm anlayışı olduğunu şimdilerde anlayabiliyorum. Kısacası müslümanlık benim için olumsuz değildi, ama bir bakıma gündem dışıydı.

Müslümanlığı gündemime sokan yine şiir olmuştur diyebilirim. Şiiri kendim için esas uğraş edinmeye karar verdiğim zamanda düşünceme bir dayanak arama, sağlam bir temel bulma isteğine kapıldım. Düşüncenin şiirini yazacak değildim elbet.

Düşündüklerimi yazmaya da niyetim yoktu. Yine de şiir yazan birinin ne olduğu, kim olduğu, kendine hangi yeri seçtiği önemli olsa gerekti. Şiir bir sayıklama gibi dışa vurmayacaksa şairin de bile isteye durduğu bir yer, ayık olduğunu anladığı bir alan olmalıydı. Sağlam bir dayanağım, sarsılmaz bir temel olmazsa yazdıklarımı neyle değerlendirebilir, hangi tartıya vurabilirdim? İnancı tanımalıydım. İnandığım şeylerin bilgisini edinmeliydim. Evde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üç cilt halinde yayınladığı Kur'ân-ı Kerîm meâlî vardı. Büyük bir samimiyetle onu okumaya koyuldum. Okumaya başlamadan önce abdest alıyor, Kitab'ı göbeğimin üstünde tutmaya özen gösteriyordum. 1961 yılında, dinî düşüncenin nitelikleri hakkında hiç bir temel bilgilenme sağlamamış, genel olarak düşüncenin hangi meseleler çevresinde döndüğü konusunda donanımı olmayan bir lise son sınıf talebesinin «*bakalım bizim temel dinî metnimizde neler var*» merakıyla giriştiği okumadan nasıl bir sonuç doğabilirdi? Olacak olan oldu: Sonuç büyük bir düş kırıklığıydı!

Acaba ne bekliyordum ve hangi beklentilerim boşa çıkmıştı? Bu sorunun cevabını vermem zor. Bugün için bana açıklayıcı görünen husus, Cumhuriyetin okullarında eğitim görmüş herkesin, islâmî metinlere yaklaşırken ister istemez elverişsiz bir konuda bulunduklarıdır. Yanlış anlaşılmasın! Okur yazarlarımız artık doğu kültürünün ürünlerini anlamayacak kadar batılı bir görüşü edinmişlerdir demek istemiyorum. Belki bunun tersini ifade etmek uygun olabilir. Türkiye'de verilen eğitim diploma sahiplerini yeterince batılılaştırmadığı, onları Batı

dünyasının temel ürünlerine nüfuz edebilecek yeterliğe ulaştırmadığı için islâmî metinlere alıcı gözle bakılamıyor. Okumuşlarımız fantazyaya düşkünlükleri ve fantazyaya üretme güçleri bakımından doğu dünyasına olan mensubiyetlerini devam ettiriyorlar, ama bu yönelimlerini batılı formlar altında tatmin etme hevesine kapılıyorlar. Laik dediğimiz kültür ürünleri ne kadar din aleyhtarı hükümleri taşırsa taşısın, derindeki kuruluşu bakımından, Tevrat ve İncil'in örgüsüyle ilintilidir. Bu örgü, Türkiye'deki okumuşlar kültürüne dolaylı bir yoldan ve ne yazık ki aşağı dereceden bir üslûpla damgasını vurmuştur. Elden düşme kültür hiç bir iyi şeyi anlayabilmek için yeterli değil, hiç bir köklü tercih yapmak için elverişli değildir. Nitekim ben de aradığımı Kur'an-ı Kerim'de bulamadığımı rahatlıkla düşünebildim.

Beklentilerimin boşa çıkması din duygusundan ümidi kesmemi kaçınılmaz kıldı. Daha da ileri gittim: Din aleyhtarlığının insan için en uygun tutum olduğu sonucuna vardım. Her türlü dine, doğulu veya batılı, geleneksel veya modern, insanların sorgulamadan kabul edip bağlandıkları her şeye karşı bir husûmet duydum. İnsan zihninin işlenebilir ve geliştirilebilir tarafına yönelmiş terör nereden gelirse gelsin karşı çıkmalı, onunla savaşılmalıydı. Yaşasın şiir! Şiir bunun içindi işte! İyi ama ben şiiri yazabilmenin ancak kendini ayık tutmayı mümkün kılacak bir belirlilik alanından kalkılarak gerçekleşeceğini düşünmüyordum? İnancın kaynaklarına yönelmeyi bunun için istemedim mi? Evet, o halde dinden, dinin bütün görünümlerinden bağımsız bir inanç: Bunu elden bırakmamalıydı.

Her şeyin karmakarışık olduğu bir çağ. Benim sakalımın bıyığının yeni çıkmaya başladığı bir zamanda, Türkiye'nin de yeni düşüncelerle çalkalandığı görülüyor. Yerlilik, yabancılik eğilimleri tartışılıyor. Yeni ünsiyyetler tanıyor Türkiye, yeni zıtlasmlar. Gerçi konuşulan bir çok meselenin çoğu geçen yüzyıldan kalma, ama Türkiye'de ilk defa dünyaya ilişkin, toplumun geleceğine ilişkin konular dar bir okumuşlar çevresinin sınırlarını taşıyor. Yine okumuşlar çerçevesi içinde doğuyor tartışmalar, ama bu kez tartışmaya katılanların sayısı epey fazla. Tartışılan şeylerin sayısında büyük bir artış var. Gerçekte buna tartışma demek yanlış olur: Bir öğrenme, tanışma dönemi bu. Varoluşçuluk, Marksizm, Psikanaliz, Sürrealizm 60'lı yılların başlarından itibaren çok sayıda insanın ilgisini çeken konular haline geliyor: Kitap yayınında bir önceki döneme oranla göze görülür bir artış var. Belki de ben öyle algılıyorum. Çünkü yaşam gereği benim dünyaya merakla, heyecanla, hevesle baktığım günler bunlar. Ama hayır, Türkiye'de bilgilenmeye duyulan ilginin 60'lı yıllar dünyasının havasıyla da bağlantısı var. Bütün dünyada cesus arayışların tezahürleri farkediliyor.

Türkiye'nin bazı aydın çevrelerinde 27 Mayıs 1960'tan sonra ülkede bir özgürlük havası estiği söylenir. O günleri ilk gençliğinde yaşamış bir kimse olarak bu yargının gerçeği dile getirdiğinden kuşkuluyum. Doğrusu, bir açılım ve bir serbestiyet ortamı sözkonusuydu o dönemde. Ancak, bu adem-i inzibatiyyenin mahiyeti meraka değerdı. Hürriyet kimin içindi ve nelerin yapılması için serbestiyet tanınıyordu? Bu soruyu cevaplandırmak şöyle dursun, böyle

bir soruyu aklına getirecek fikrî bir seviyeye sahip insanları farketmek mümkün değildi. Bir kapı açıldı Türkiye’de ve Türkiye’ye, ne var ki hiç kimse başka bazı kapıların sımsıkı kapalı tutulduğunu ve o kapıların kapalı tutulması için bir tek kapının özellikle açık tutulduğunu düşünmedi. Açık kapı, sözümona «sol»a açık kapıydı. Nasıl bir sol? Gündük bir kalkınma ideolojisinin yedeğinde, hiç bir tarihî birikimi esas almaya yönelmemiş ve Batı aydınlanmasının temel taşlarından nasibini almamış bir sol.

Şöyle bir nida duyulur olmuştu: Ey insanlar, anayasal haklarınızı kullansanıza! İyi ama bu hakların Türkiye’ye özgü anlamı, kâğıt üzerinde olsun getirebilmiş miydi? Elbette hayır. Yine Batı dünyasında birer sonuç olarak belirilmiş yargılar ülkemiz için ne anlama geleceği hesaba katılmaksızın birer kaziye-i muhkeme olarak sunuluyor, zorla bu tanımlar içinde sığdırılmak isteniyordu ülke geleceği. Kaldı ki eğer kâğıt üzerinde Türkiye için en isabetli doğrultu tespit edilmiş olsa idi bile bu yazılanlar yetersiz kalacak, toplum hayatı içinde ülkenin gerçek yönelişinin ete kemiğe bürünmüş vasıfları birer dayanak noktası sayılarak harekete geçmek gerekecekti. Çocuksu bir Batı hayranlığının hürriyeti sayılmalı 1960 darbesinin getirdiği hürriyet. Çocuksu çünkü Batı dünyasındaki üstünlükleri sadece dış yüzeyleri ile tanıyıp seven bir aldanışın yedeğinde; çocuksu çünkü kendi ülkesiyle ilgili gerçeği yok sayacak ölçüde optimist.

1960 darbesi ve 1961 Anayasası’yla getirilen hürriyet havasına, çocuksu demekle durumu tam

mahcur: Sürgün edilmiş.

isabetle dile getirmediğimi biliyorum. Çocuksulukta hatalı olsa bile sevimli bir taraf vardır, çocuksuluk düzeltilmesi gereken ama hoş görüye müstehak bir yanlışı barındırır içinde. Halbuki, bu yeni açılımda halka yeni şartları dikte eden bir çatık kaşlılık da vardı. Tanzimattan bu yana yaşadığımız her batılaşma hamlesinde olduğu gibi ülkede yaşayan insanların büyük çoğunluğuna akli ermez zavallılar gözüyle bakılıyor, onlara mahcur muamelesi yapılıyor. Bir bakıma tek parti döneminin ruhuna geri dönüş, bir restorasyon dönemi sözkonusuydu. Ama köprülerin altından çok sular aktığı kısa zamanda farkediliverdi. Bir kere, İstiklâl Harbi’nden çıkmış bir ülke değildi artık Türkiye. Yani «elde kalan son toprak parçası» duygusu üzerine bir iktidar bina etmek mümkün değildi. Eğer yeni bir yönetim tarzı denenecek ise bunu gerçekleştirmenin yolu elde kalan son toprak parçası üzerinde yaşayanların durumlarını her yönüyle iyileştirme noktasından geçtiği biliniyordu. Tanzimat, Osmanlı Devleti’ndeki gayri müslimlerin haklarını Avrupa devletlerinin teminatına bağlıyor sayılırdı; buna mukabil müslüman halkın hak ve imtiyazları sınırlandırılıyordu. 1961 Anayasası ise müslüman halka gayri müslimlerin hak ve imtiyazlarını tanıyordu adeta. Türkiye’de sol düşünceler ve sosyalizan tezler iki yüz yıllık batılılaşmanın vicdan azabı olarak yaygınlık kazanıyordu. Dolayısıyla 1960 sonrasında diplomahılar ve okumuşlar arasında rağbet gören, rağbet görmesinde devletin bir kanadı tarafından mahzur bulunmayan, hattâ desteklenen sol, sosyal adaletçi ve marksist olmayan bir soldu.

Pozitivist ön yargılarla yüklü bir eğitimin ürünü olan bir kafa yapısıyla, 60'lı yılların başlarında bir gencin sosyalizan düşüncelere meyletmesi kadar olağan bir şey düşünülemezdi. Tek engel toplumda öcü etkisi uyandıran komünistlik ve dinsizlik suçlamaları olabilirdi. Benim bu engeli aşmama yardımcı olacak iki unsur da hazırды: Bunlardan birincisi, sosyalist (veya kendilerine komünist denilen) yazarların yalın kılıç ortaya atılmış görünmeleri idi. Ben elbette onların hangi garantiler altında bulunduklarını bilemiyorum, uğradıkları kovuşturmalardan etkileniyordum. İnsanların doğru bildikleri yolda sıkıntıya katlanıyor olmaları, rizikoyu göz almaları benim için önemli ve değerli bir şeydi (halen öyledir). Bir de buna yasakların cazibesini eklemek gerekir sanırım. Engeli aşmama yardımcı olan ikinci unsur, ruhumda yer etmiş bulunan kadirşinas itaatsizliğim ve tevârüs edilmemiş asaletimdi. İçinde yaşadığım topluma borcumu ödemenin yolu, bu toplumun önyargılarına itaatten geçmediğini peşinen kabul etmiştim zaten. Şair, ressam veya müzisyen de olsam toplumun hazır kalıplarıyla zıtlaşmayı göze alarak işe başlayacağımı biliyordum. Şimdi bir de toplumun siyasi, sosyal ve iktisadi yapısıyla zıtlaşmayı, uyumsuzluğu gerektiren bir durum sözkonusuydu. Bir macera tadı getiriyordu bütün bunlar. Öte yandan asaletim de kışkırtıyordu beni. İşin aslını anlayan azınlığa mensub olmak! Anladıklarının bekçisi olmayı şeref bilmek! Başını «benim başımı yakarlar» korkusundan uzak tutmak! Dik tutabilmek! Toplum önyargıları hangi engelleri koymuş olursa olsun, okumuşlar katından gelen (hiç şüphesiz devletin bir kanadınca

sağlamlığı teminata bağlanmış) meşrutîyyet duygusunun payı büyüktü.

Her ne kadar adına sosyalizm desek ve görüntüsünü modernlikle bezesek bile o günlerde ben yaşlardaki gençlerin temel eğilimleri yurtsever, memleketçi ve giderek milliyetçi bir karakter sahibiydi. Yine de bu kelimeleri anmak kimsenin hoşuna gitmezdi. Çünkü bu kelimelerle birlikte modernlik, ilerici-lik, Avrupalılık elden gidiveriyordu sanki. Benzerim gençlerde edalar, tavırlar ne kadar ödünç alınmış batıcılıkla nitelendirilebilirse, bu edalar ve tavırlar içinde savunulan tezler ve deliller yabancı aleyhtarı, millî menfaat saplantısı içinde dönüp duran görüşlerdi. Benzerim gençler dedim. Büyük hata. Ben o sıralarda otantik olma tutkunuydum, sanki olabilirmişim gibi. Hiç kimseye, kendime bile itiraf edemediğim (edersem utancımından öleceğimi sandığım), hiç kimseden kendimden bile saklayamadığım (saklasam kolaylıkla delireceğimi bildiğim) lânet olası yoksulluk! Pazar sabahları 10'da açıklamalı klasik müzik (plak) konserleri. Sinemaya gideceğine kitap oku. British Council, Amerikan Kütüphanesi. Resim sergileri, konferanslar, resitaller (giriş serbesttir). SBF'ye kaydımı yaptırır yaptırmaz bir MM rozeti takıyorum yakama. Arkadaşlarım? Pek çoğuyla aynı sınıfsal temeli paylaşıyoruz: Bürokrat çocukları. Olmayanlar da taşra kökenli zaten. Onlarla paylaştığımız büyük duyarlık alanları var. Biraz önce sözünü ettiğim benzerlik böyle bir şey. Aynı dağın eteğindeki çalılıklar. Arkadaşlar, evet. Adedi veya niteliği ne olursa olsun onlar var. Peki ya arkadaşlık neredeydi? Onu tek yönüyle tanıdım: Aynı düşüncelere bağ-

lanmak, benzer ilgiler içinde olmak. Arkadaşlık gerçek yönüyle bundan ibarettir diyebilirsiniz. Ne var ki düşünce sadece siyasi hedeflerle, ilgi de şiire emek veriyor olmakla sınırlandırılmışsa durumun ayrıksılığı belki farkedilebilir.

Fakültedeki pervasız konuşmalarım dikkati çekmiş olmalı ki beni, Fikir Klübü'nün tanışma toplantısına çağırdılar. Hemen ardından üyelik ve yönetim kurulunda sekreterlik görevi geldi. SBF Fikir Klübü'nün ilk sosyalist hükûmeti olmakla övünüyorduk. Ukalânın biriydim ben. Her yerde bilgiçlik taşıyor, sosyalist olmayanların adamdan sayılamayacağına söylüyordum. Bu halet içinde arkadaşlarımın sadece benimle aynı (veya benzer) etiketi taşıyan insanlardan oluşması kaçınılmazdı. Diğer tarafta şiir yazan, edebiyatla uğraşan arkadaşlarım vardı. Gerçi onların da siyasi ilgileri diğer arkadaşlarımla paraleldi, ama şiire yönelmiş arkadaşlarımla öğrenci imkânları içinde bir bohem yalanları, eksantrizmleri vardı. Siyasi konularda ne kadar üstü perdeden lafazanlıklar ediyorsam da siyasetin ne teorisine ne de pratiğine karşı derin bir ilgi duymuyordum o günlerde. Beni elbet hem siyasi, hem sosyal olaylar yakından ilgilendiriyordu. Bununla beraber hayatımı, siyasi görüşlerimin gereğince düzenlemek fikrinde değildim. Bir olay, fikrimi, fikrimle birlikte hayatımın akış yönünü de değiştirdi.

Bitirdiğimiz yeni bir şiiri birbirimize okumak, bazı arkadaşlar arasında coşkuyla, severek benimsemiş bir ritüeldi. «*Bu bende kalabilir mi?*» diye sorduk ardından. Herkes bir diğerinin yaptığına

önem verir, samimi eleştirilerde bulunurdu. Her birimizin hedefi büyük bir şiire ulaşmak olduğundan yargıların değeri de büyüktü. Bir akşamüstü bitirdiğim şiiri evde, ağabeyimin Olivetti marka beylik yazı makinasında tadına doyumaz bir zevkle temize çektim. Durulur mu artık? Küçükkesat'taki evimizden Ataol'un üç arkadaşıyla birlikte kaldığı Kavaklıdere'de, Tahran Caddesi'ndeki evine yürüdüm. Neyse ki evdeymiş! Hangi şiirimdi, hatırlamıyorum. Ama hangisi olursa olsun, son bombamdı işte! Ataol her zamanki gibi ciddiyetle dinliyor. Bir şeyler konuşuyoruz elbet. Sanırım bu şiirin başına gelen de diğerlerinininkine benzeyecek: Bir kaç gün, belki bir kaç hafta sonra karşılaştığımızda «*senin şu mısranda...*» diye başlayacak söze. Bu akşamki konuşma olağan akışı içinde devam ediyor. Bir ara beklenmedik bir soru yöneltiyor şair arkadaşım: «*İsmet, neden Parti'ye kaydolmuyorsun?*» Benim için şaşırtıcı bir soru bu. Yıl 1963. Türkiye İşçi Partisi kurulalı belki tam tamına iki yıl bile olmamış. Bildiğim kadarıyla ülke çapında bir meşruiyet savaşı veriyor bu parti. Herhangi bir yere tabela asması bile mesele oluyor, bir başarı kabul ediliyor. Parti'nin gerçek kimliği ve yapısı hakkında açık seçik bilgilere sahip olduğu konusu da ilgilendirmiyor beni. Esasen reel varlığıyla siyasetin benden başkalarının işi olduğuna inanıyorum, nasıl mühendislik başkalarının işiyse. Bütün bunların ötesinde bana niye bir partiye girme teklifi yapılsın ki? Veleve ki o bir sol veya sosyalist parti olsun. Ben şair olmayı en değerli uğraşı saymış, kafası insanı keşfetmekle meşgul biriyim. Parti, marti bunlar daha alt kademe insanların işi.

Arkadaşıma sorusunun saçma bir öneriyi içerdiğini söylemedim. Bir kere kendisi parti üyesiydi ve göstereceğim gerçekler onu küçümsemek olurdu. Verdiğim cevap her ne kadar duygularımın tamamını yansıtmıyorsa da riyasızdı: «Buna hiç gerek yok,» dedim. «Çünkü Türkiye sosyalist düşünce yönünde bir bilgilenme ve yaygınlık kazanma aşamasındadır. Ben de bu aşamanın gereği sayılabilecek tutumu takınıyorum. Partili veya partisiz bütün sosyalistler toplumun işleyişi ve yeni bir toplum kuruluşunun temininin niçin zaruri, kaçınılmaz olduğu konularında halkı aydınlatmakla yükümlüdürler. Üstelik ben bu konuda hiç de pasif değilim, fakültede dünyanın işini yapıyoruz.»

Söylediklerimi arkadaşım anlamıyor değildi, ne var ki onun meseleye yaklaşımı benimkinden çok farklıydı: «İyi ama İsmet,» dedi, «bu adamlar partiyi her an kapatabilirler. Üye sayısı bu kadar az bir partinin kapatılması kolayca göze alınacak bir iş. Üye olanların sayısı artarsa uğraşılacak meselenin büyüklüğünden çekinebilirler. Parti kapatılsa bile yankısı ve tepkisi büyük olur.» Evet, ben de inanıyordum bu adamların partiyi kapatmak istediklerine ve kapatabileceklerine. Peki, kim bu adamlar? Devlet yetkilileri mi? Eğer öyle ise aynı adamlar partinin kurulmasını mümkün kılan şartlara hakimiyeti bulunan kimselerdi. Yani bu adamlar isterlerse şöyle, istemezlerse böyle mi oluyordu? Kişi kişi tanımak mümkün müydü bu adamları? Hem sonra devlet yetkilileri birer «ölümsüz» olmadıklarına göre, değişebilen kişilerdi. O halde bu adamlara bariz ve belirli nitelikler veya sıfatlar yakıştırmak da mümkün değil-

di. Ama yine de vardı bu adamlar, üstelik bu adamların farkedilebilir özellikleri de vardı: Bu adamlar «opaque»tılar, kesif, nüfuz edilemez, her türlü saydamlıktan yoksun, kendilerine söz verilemeyen, başlarına yemin edilemeyen adamlar. Daha da korkuncu, hepimizin içinde bu adamlardan vardı. Ne zaman, haklı itirazımızı yapmaktan geri dursak, ne zaman mezalimi görmemek işimize gelse, ne zaman «âlemin enayisi ben miyim» diye düşünsek, ne zaman ilerideki mühim ve büyük iyiliklerimiz adına hemen önümüzde duran önemsiz ve ufak tefek kötülüklerle rıza göstersek hepimiz bu adamlardan oluveriyorduk. Ne yapıp yapıp bu adamlarla savaşılmalıydı. Bu adamların yapabilirlik alanı daraltılmalıydı. Bu adamların borusu bu kadar çok ötmemeliydi.

Neden partiye kaydolmuyorsun İsmet ? Zayıf tarafta savaşa gir! Ucunda ganimet yok bu işin. Sadece zahmet ve tehlike var. Nelerle meşgul olursa olsun benim kafam da bir Türk kafası, yani basit, yani önüne bir seçme getirilmişse birine dalıyor, cambazlık yapmıyor, yapamıyor. Galiba çaresiz yükü omuzlayacağız.

Bir partiye kaydolmak, elbet bir okula kaydolmaya benzemiyor. Hele bu parti anti-komünizmin bir millî değer sayıldığı bir toplumda komünist olma zannı altında bulunan bir parti ise. O yıllar üniversite öğrencileri arasında bile sosyalist düşüncelere meyledenlerin sayısının ihmal edilebilecek kadar düşük olduğu zamanlardı ve çok daha sonra 1968'de İçişleri Bakanı Faruk Sükan, «solcuların nefeslerini bile kontrol ediyoruz, hepsini 24 saatte toplarız» de-

mekle bariz bir gerçeği ifade edecekti. Bazılarınca Cumhuriyet Halk Partisi paralelinde bir ilericiğin kalesi telâkki edilen Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde bile sosyalistliğini deklâre edenlerin yalnızlığı ve yalıtılmışlığı dikkati çekiyordu. Yine de öğrencilikle sınırlı kalan tarzdaki sosyalistliğin yüzeyde kabul edildiğini söyleyebiliriz. Gördüğüm kadarıyla yaşıt-larımın korkuları, ilerideki memuriyet yıllarında yükselmelerine engel olacak hataya düşme korkusuyla ilgiliydi. Komünist olmak başka, «*müseccel komünist*» olmak başkaydı. Ben bir bakıma partiye kaydolmakla bu tescili kendi elimle yapmış bulunuyordum. Yanılmıyorsam Fikir Klübü yönetim kurulu içinde TİP'e kaydını yaptıranların ilki bendim.

Bu olguyu zikredişimin sebebi sahip olduğum, yeni farkettiğim bir psikolojik durumu vurgulamak içindir: Yaşadığım ülke içinde kendi mevcudiyetimi her an hisseder oldum. Sanki herhangi biri olarak yaşamamın benim için sonu gelmişti. Gerçi her insan gibi ben de kendi biricikliğimi hisseden biriydim. Veya sanatla bağlantı içinde olan herkes gibi özgün bilinçlenme bölgelerinin sağladığı uzak duruşu elde tutuyordum. Ama TİP üyeliği bir azınlığa mensubiyetin duyarlılığını getirmedi. Bir kere parti (herhangi bir disiplinli, sıkı dayanışmalı bir partinin olduğu gibi) bir şemsiye değildi. Tam tersine toplum karşısında insanı çırılçıplak bırakıyordu. Üstelik görev bilinci ve sorumluluk gerektiriyordu. Başkaları da benim gibi mi algılıyorlardı durumu ? Keşke bilseydim!

Partideki çalışmalarım kaydolmamın sebebiyle sınırlı kaldı. Önüne hangi iş geldiyse yapacaksın.

Bildiri mi dağıtılacak, basın bülteni mi, sandalye mi taşınacak, yoksa kendi yaşıt-larına bazı teorik açıklamalar içeren bir konuşma mı yapılacak ? Hamama giren terler. Kendiliğinden talip olduğum hiç bir iş yapmadım orada. Adam kıtlığı vardı. Teşkilâtın büyük bir kısmı şekli kuruluşlardan ibaretti. Baktım, bana Çamlıdere ilçe sekreterliği düşmüş. Zaman zaman kaymakamlığa verilmesi gereken evrak yüzünden «*ilçeme!*» yolculuk yapıyorum. Günde bir otobüs kalkıyor, dönmek için yarını beklemek gerek. Bir kahvehanenin üzerinde, otel mi, han mı belli olmayan odalardan birinde tahtakurularının müsaade ettiği kadar uyuyarak geçiyor o gece. Daha sonra (1965 seçimlerine girilirken) Çankaya İlçe Seçim Kurulu üyeliği yapıyorum. Siyasi ihtirasımın olmayışı, beni her türlü kulis faaliyetinden ve işlerin gerçekte nasıl yürüdüğünü anlamaktan hep uzak tuttu. Buna mukabil siyasi yapı ve oluşum hakkında daha kapsamlı ve daha gerçekçi düşünebilmem bu yıllardaki gözlem ve izlenimlerim sayesinde oldu.

Eğer Türkiye'de sosyalist bir yönetim gerçekleşecekse, bu değişimi sağlamaya yönelik iki tez çarpışıyordu o günlerde. Daha doğrusu Türkiye'ye sosyalist bir müdahale isteyen aydınlar sonradan ikiye bölünmüşlerdi. Bir kısmı (ki ana tez buydu) müdahalenin Tanzimat'tan itibaren bütün yenileşme hareketlerinin yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmesini savunuyordu. Bunlara tepeden inmeciler^(*), ara tabakaların öncülüğünü benimseyenler (sous-entendu: askeri darbe yanlıları) denirdi. Bunların karşı-

(*) Doğan Avcıoğlu'nun «*On işçi kandıracağıma, bir albay kandırırım daha iyi*» dediği rivayet edilirdi.

sında halkın desteğini talep edenler yer alıyordu. İkinciler demokratik örgütlenmenin, meşru zeminlerde mücadele vermenin zorunluluğunu, kaçınılmazlığını savunuyorlar ve harcanan çabalar sonucunda varılması gereken yer sosyalizm ise halkın katılımının vazgeçilmezliğini öne sürüyorlardı. Birincilerin Marksizmle bağlantıları ortodokside ne kadar uzaksa, demokratik yöntemi önerenlerin Marksizme felsefi yakınlıkları o kadar belirgindi.

Benim bu tezlerden demokratik olana meyledişim, TİP'ne kaydoluşumdan önce vuku bulmuştu. Böyle düşünmemin temelleri tamamen duygusaldı, ama düşüncelerime doktriner gerçekler sağlamak hiç de zor olmuyordu. Bir kere, ara tabakaları sevinçlere garkeden 27 Mayıs 1960 askerî darbesinin halk üzerinde oldukça olumsuz bir etki yaptığını biliyordum. 1961 Anayasası'nın oylandığı dönemde mütesettir bir kadının diğerine şöyle dediğini işittim: *"Eğer evet dersen, bütün bu olup biteni kabul etmiş olacaksın."* Türk halkı 1961 Anayasası'nın oylanışında yüzde kırkdört oranında hayır oyu kullandı, bütün resmî kurum ve kuruluşlar evet kampanyasında köy köy dolaşarak görev yaptıkları halde.

Bu olgu benim *«Anayasa sosyalizme açıktır»* teziyle bir mesafe katedilemeyeceği inancını taşımama yetiyordu. Eğer sosyalizmi getirecek olan bir askerî darbe idiyse bana göre bu kambur üstüne kambur demektir. Kendime yapılmasını istemediğim şeyi, kendim bir başkasına yapma taraflısı hiç değildim. Eğer *«bu adamlar»* her birimizin özgürce serpilmesine engeller koymakla hayatımızı zehir ediyorsa,

neden ben (veya benimle aynı düşüncede olanlar) *«bu adamlar»* haline gelip başkalarını istemedikleri, düşünmedikleri yönleri sevkedecek, başkalarının hayatına keyfimce sınırlar çizecektim? Böyle bir hakkı kim kime vermişti? TİP içinde ve TİP dolayısıyla görüp yaşadıklarım demokratik yaklaşımın ne kadar isabetli olduğunu günden güne doğruluyordu. Her şeyden önce şunu anlamıştım ki halka yol gösterme iddiasında olanlar bir çok bakımdan eğitime, olgunlaşmaya muhtaçtırlar. Teori ne kadar mükemmel olursa olsun, teorinin hayata geçirilmesiyle yükümlü insanların niteliği işlerin doğru veya yanlış yürümesini sağlıyordu.)

Lenin'in *«bir çocukluk hastalığı»* dediği sol komünizm Türkiye'deki aydınlar arasında yıldırım hızıyla yayılmaya başlamıştı. Ama henüz veba mahzenlerdeydi ve merdivenleri inerken ayağımıza bir fare ölüsünün takıldığı vaki değildi. Yaşayıp düşündüklerimin yazdıklarım etkimesi, yazdıklarımın kendi zamanımın rengiyle koyulaşması süreci hızlandı bu dönemde. Ancak, ben uzun süre (iki yıl o günler gözönüne alınınca ne de uzun görünüyor) şiirdeki politik anıştırmaları okuyucuyu ucuza kapatma gayretlerinin sonucu olarak gördüm ve kendi okurlarımın yazdıklarımındaki insan problemleri karşısında üst düzeyde bir zihnî çabaya meşgul kimse-ler olduklarını varsaydım. Çünkü ben onlardan biriydim, yani ben de meselelerin neler olduğunu tanıdıkça ilerleyebilen, bilebildiklerime tutuna tutuna yürüyen ve her adımını şiirin damgalamasını uman biriydim. Kafamda çakan imgelerin üzerinde yaşadığım toprakla, aralarında bulunduğum insanlarla

olan ilgisinin aşkın bir dolayımından geçilerek nasıl ol-
sa kurulacağı hususunda sebepsiz bir güven taşıyor-
dum. Bu güven aksi istikamette de yol alabileceğim
düşüncesini besledi içimde. Bu kez okurlarımın poli-
tik anıştırmaları yüzeydeki anlamlarıyla değil, zen-
ginleştirilmiş bir insanî özün dinamosu yedeğinde
kabul edecekleri görüşüne yakınlık duymaya başla-
dım. Böyle olsun istiyordum, zira şiir uğruna girişti-
ğim çabalarla, dünyayı anlamlandırma (veya dünya-
da neler olup bittiğini anlama) çabalarımın ortak
doğrultuda birleşmesini istiyordum. Böyle bir doğ-
rultu edinebilirsem hem kendi zihnimi parçalanma-
ya varacak bir rahatsızlıktan kurtaracak hem de da-
ha üretken bir sanatçı olmayı başaracaktım.

Şimdi bana sanki daha o zamandan popüler bir
sanatçı imişim gibi nasıl olup da okuyucularımdan
rahatlıkla sözettiğimi sorabilirsiniz. Okuyucularımı
aklıma takışım popüler bir sanatçı oluşumdan ötürü
değil, o dönemde şiire dikkatlerini yönelten insanla-
rın niteliklerinden ötürüydü. Henüz dokuz şiirim
yayınlandığı bir zamanda şiirlerimin neye yöneldiği
konusunda fikir yürüten insanlarla karşılaştığımı
söylemem bugün size nasıl şaşırtıcı gelirse, benim de
bundan ne ölçüde etkilendiğimi şaşırmadan anlaya-
bilirsiniz. Hiç bir sanatçı kendisine gösterilen ilgiye
duyarsız kalamaz. İşte, böylesi duyarlıklar içinde
Partizan doğdu. Gerçekte, bu bir cüret göstergesiydi.
Türk şiirinin modernist eğilimlerinin imgesel yığını
üzerine bir politiko-sosyal etiket kondurulmuştu.
Ama acaba yapılan iş bu kadarcık ve bundan ibaret
miydi? İtiraf etmeli ki kurduğum yapının mekanik
bir tarafı, zorlama, yapıştırma bir tarafı vardı. Şiire

özgü zihnî işleyiş biçimleri (yani söze bir çok açıdan
bakabilme imkânı), insanın toplum içindeki yerini
anlamak üzere kullanılan zihnî işleyiş biçimiyle te-
masa geçmeye kalkışınca bir zorlamanın hemen bizi
beklemesi kaçınılmazdı. Esasen benim göze aldığım
da bu zorlamayı aşabilmek ve mekanik yanyanalığı
organik duruma dönüştürmek çabası idi. İlk aşama-
da üstesinden gelmeyi düşündüğüm estetik bir me-
sele vardı ve bu (diyelim ki) bakırla mermerin aynı
heykelde nasıl kullanılabileceği idi. Bu iş bakır ba-
kırlığından, mermer de mermerliğinden hangi ölçü-
de vazgeçebilirse o ölçüde başarılabilecekti.

Dolayısıyla çözümü politik anıştırmaları dur-
dukları yerden çıkarmak, «saf şiir» söylemini de gün-
lük hayat içinde teşhis ettiğimiz gerçeklere bulaştır-
makta buldum. Böylece şiir aracılığıyla toplum ola-
rak büyük beklentimizin beklenmedik özgür serpi-
lişlere açık olduğunu kavrayabilirdik. Hemen bura-
da şu soruyu sorabilirsiniz: Sen bu dediklerini o gün-
lerde bu netlikte taşıyor muydun kafanda, yoksa bu-
gün bazı yakıştırmalar mı yapıyorsun? Bu soruya ce-
vap arayanların doğrudan şiirlerime bakmalarını
söyleyebilirim ancak. Fazladan bir şeyler söylenebi-
lir ki bu kitabın amaçlarından biri, bu fazladan söy-
lenecekleri dile getirmektir.

Bir toplumun beklentileri, o toplumun imkân-
ları ve potansiyeliyle bağlantılı olabilirdi ve o toplu-
mun yönü hakkında düşünenlerin ilk öğrenmeleri
gereken hangi insanların geleceği hakkında düşün-
dükleri gözden uzak tutmaktı. Benim kuşağımın ak-
lı bu meselelere eren her bireyi (en azından o günler-

de), kitaplardan öğrendiklerinin yüzyüze gelinen gerçeklerle ne ölçüde doğrulandığına özel önem atferdi. Kapitalist toplumda sınıflar meselesini şıp diye Türkiye’de karşılık bulmuş bir mesele sayanlar olursa, onların çığlığını yüzlerine vurmaktan çekinmezdik. Bu yüzden benim Partizan’ımda Bolşevik, Balkanlı veya İtalyan bir eda bulmak ne mümkün ne de gerekliydi. Partizan sözünü anlamak için sözlüğe değil şiire bakmak kaçınılmazdı. Çünkü taraf olmanın üstünlüğü, kendine akarak boğulanların aşağılığı karşısına konulmaktaydı ve (işin garip tarafı) nihai tavır olarak sunulmaktaydı. Nitekim bir süre sonra bir partizanın armonikasında kurtulmaktan değil, «boğulmak»tan sözedecektim.

Şiirdi benim alanım. Bu demekti ki şiiri zaafa uğratmakla kendi alanımı daraltır ve belki de yok ederdim. Şiirin güçten düşmesi demek, kendime duyduğum öz saygının azalması demekti. Bu yüzden şiirimin devrimci niteliğine ne kadar önem veriyorsam, devrimin şairi olmak gibi bir zaaf içine düşmeye de o kadar özen gösteriyordum. Yazdıklarım, belli düşüncelerin desteğiyle ayakta durabilen metinler ise onların okunmaya değer metinler olma niteliği de tartışmalı hale düşerdi. Şiirlerimle yüzyüze gelenler dünya ile olan ilgilerinde yeni bir açılımı, gerekirse bir rahatsızlığı farketmeliydiler. Bu yüzden genel kabul içinde şiire yakışır sayılana değil, şiire girdiği zaman bir şeyleri kurcalar olana rağbet ediyordum.

Örnekse, ‘Çağdaş Bir Ürperti’de Fidel Castro adı geçiyor. Turgut Uyar şiiri okuduğunda Che Gu-

evara’nın burada daha iyi gideceğini söyledi. Sessiz bir tebessümle geçiştirdim. Bunu birçokları, kimbilir o dönem Türkiye’inde belki herkes böyle düşünüyor olabilirdi. Nitekim dünyanın bir çok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de Che Guevara için şiirler yazılmıştır. Ernesto ve Fidel, Küba Devrimi’ni başarıya götüren iki lider. Bunlardan biri kendi ülkesi ve kendi insanlarını ön plana alıp Küba’da kalıyor. Diğer Latin Amerika’da başka devrimler yapabilmek için yeni cepheler açmaya koşuyor. Benim için bu ikili tercih çok önemliydi ve hâlâ önemlidir. Bir kere devrimci tavrın mitoslarla beslenip şişirilmesi her zaman midemi bulandırmıştır, ikincisi eğer gelecek günler iyi günler olacaksa sözkonusu iyilik bir inşa faaliyetinin sonucu olabilirdi. İş gücü çatışmadan ibaret ve dövüş zevkini tatminden öteye gitmeyen bir devrimcilik bana temelsiz görüldüğü kadar, bir ruh bozukluğunun belirtisi gibi görünüyordu. Ernesto Che Guevara anılarında, bir an ilaç kutusu ile mermi kutusu arasında bir seçme zorunluluğu karşısında kaldığını ve yanına ilaçları değil mermileri aldığını anlatır. Bence her iki seçim de birbirleriyle bağlantılıdır; öyle düşünüyorum ki Küba’yı seçen Fidel, bir bakıma ilaç kutusunu seçme dirayetini de göstermiş sayılırdı. Adının anlamı da zaten «sadık»tı ve o sadakatini Jose Marti’ye göstermişti (Marx’a değil!).

Türkiye’den dünyaya ışıyan bir toplum örneği! Bu bilinç şiirimdeki bakırın ve mermerin bir alaşıma varmasına değil, birlikte bir nitelik sıçramasına sebep olmalıydı. Öyle ki marksizmi sadece öne aldığı meseleler ve aydınlattığı gerçekler bakımından değerli bir yöntem olarak benimseyebilir, ama mark-

sizm-leninizm yalınkatlığına rıza göstermeyebilirdim (Bu baklayı Halkın Dostları'nda Ahmet Arife verdiğim cevapta belli belirsiz ağzımdan çıkardım sonra). Umutları pohpohlayan bir şiir yazmak benden uzak olsundu, umutsuz bir şiir ise ancak habis ve yıkılmış bir insanın eseri olabilirdi. Benimki, umudun nerede olduğunu düşündüren şiir olsun isterdim. Ülkem ve insanlarım: Onlardan övgüyle kusurlarını örtercesine sözetme hakkı popülistlerin olabilirdi ancak. Benim yapacağım, ülkem ve insanlarımla bağlantılı bir bekleyişi, beklenecek bir yer olduğunu işaret etmek.

Nereden geliyor bu ülke ve insan tutkusu? Sosyalist mücadele içinde olmak bana kendi exotisme'imi keşfetme fırsatı vermişti. Monsieur Jourdain gibi nesir söylediğimi öğrenmenin heyecan verici şaşkınlığını yaşıyordum biraz. Teorik kitaplar okumak herhangi bir roman okumaktan daha çekici geliyordu. Çünkü böylece alelâde sandığım nice olayın, nice nesnenin ne büyük bir fevkalâdelik taşıdığını anlayabiliyordum. Bu zenginliğin artırılması ancak daha çok gerçeğin su yüzüne çıkmasıyla, gerçeğin bir yüzüyle daha çok insanın ilgili kılınmasıyla mümkün olabilirdi. Ama herkes böyle düşünmüyordu belki. Birçokları için sosyalizm, şematik bir iktidar ele geçirme mazeretiydi. Gazete-dergi kültürünün kendilerine verdiğini mutlak doğrular sayan ve özgün marksist metinler yerine el kitapları okumayı marifet sayan insanların sayısı günden güne artıyordu. Bunlar her türlü *à la minute* çözüme rağbet ediyorlar ve eylem heveslerini tatmin edecek yollar arıyorlardı. Ne kadar ileri (!) gidebilirlerse işlerin o ka-

dar iyi yürüyeceğini sanıyorlardı. Mamafih, sosyalist çağrının Türk halkı tarafından hangi tepkiyle karşılanacağını test edilemediği günlerde sosyalist görüşlü insanlar arasında tam bir savunma birliği hükmünü sürdürüyordu. Bu birlik 1965 genel seçimlerine kadar devam etti.

Türkiye'nin yeni benimsediği nisbî temsil sisteminde millî bakiye veya «ulusal artık» denilen bir kavram vardı. Millî bakiye sayesinde bir siyasi partinin ülke çapında aldığı her oy değerlendirmeye girebiliyordu. Bu imkân Türkiye İşçi Partisi'nin 1965'te 15 milletvekiliyle TBMM'ne girmesini sağladı. TİP'nin aldığı oy % 3 dolaylarındaydı, fakat etkisinin aldığı oy miktarından çok daha büyük olduğu ve bu etkinin büyüyeceği kısa zamanda anlaşıldı. Türkiye gelişen bir sosyalist hareketle karşı karşıya idi. Bu hareket ne Batı ülkelerindeki marksist temelli komünist veya sosyalist gelişmelere benziyor ne de Arap sosyalizminde, Hint ve Çin deneylerinde görülen özellikler taşıyordu. Daha da önemlisi TİP kendini Türk siyasi hayatında önceleri kısmî bir yer sahibi olmuş komünist veya sosyalist hareketlerden bağımsız sayıyor, yeni bir tavır olma iddiası taşıyordu. Bu tutum Aybar tarafından açıkça dile getirilmişti.

O halde neydi, belkemiğini TİP'nin teşkil ettiği yeni sosyalist oluşumun temel karakteristiği? Bana kalırsa Türk sosyalizmi, o gün yöneldiği hedefler hesaba katılırsa, Tanzimat'tan 27 Mayıs'a uzanan Batılılaşmanın vicdan azabıydı. Türk toplumunun Batılılaşma uğruna ödediği büyük bedeli, batılı kalarak, ama Batı dünyasının izleyicisi olarak değil, gerekir-

se rakibi olarak telâfi etme arzusunun belirtilerinden biriydi. Bir başka belirtinin 27 Mayıs sonrasından örgütlenme imkânı bulan zıt istikametteki radikal görüşte, Türkeş'in CKMP'nde ortaya çıktığı söylenebilir. Gerçekte sağ-sol bölünmeleri dışında o günler Türkiye'sinin en önemli meselesi, beynelmilel kısıtlamalar karşısında, bu kısıtlamalara rağmen ülkenin büyük bir adım atmayı göze alıp alamayacağıydı. CHP'nin kendini «ortanın solu»nda ilân etmesi bu adımın sola doğru atılmasını doğru ve gerekli bulanlara açılmış külliyetli miktarda bir krediydi. Biri-leri ne yapıp edip resmî iznin ötesinde bir sosyalizmi başarıya götüremezler miydi? Seçim sonuçları ve peşinden gelen akıntı bu ihtimale güç katar gibiydi.

Söz konusu ihtimali saf dışı etmek hiç de zor olmadı. Bir yanda o yıllarda gözlemlenen oluşumu «son tren» sayan ve 27 Mayıs sonrası değişmelere şükran dolu nazarlarla bakan eski komünistler, jargondaki adıyla «eski tüfekler» vardı. Bunlar Türkiye'deki sosyalist eğilim içinde kendilerine en büyük payı çıkarıyorlar ve bu payın ileride kendilerine tanınmamasından kuşku duyuyorlardı. Bu kuşku, onların büyük bir öfkeyle TİP'ne saldırımlarına yetiyordu. Onların hemen yanbaşıda CHP sempatisini tepeden inmeciler yer alıyordu. İkincilerin TİP'ne karşı tavırları, ezelden sahip oldukları halka güvensizlik duygularıyla paraleldi. Üstelik kendi hazırlıklarının demokrasi gibi halk hareketi gibi oyalayıcı, vakit kaybettirici ve nihayet kendi inisiyatiflerini asgariye indirici reel taleplerle (talepler arasında din alanında özgürlük yer alabilir miydi?) gölgelenmesini istemiyorlardı. Andığım bu iki dirijan unsur mili-

tan bir hâle ile çevrelenmişti. Militanların bazıları taşrada ilgisiz ve bilgisiz kalmanın verdiği bunaltıyla o gün yürütülenden daha aktif bir politika isteyen ve dar çevrelerinde çektikleri sıkıntıların atak gövde gösterileriyle hafifletilmesini uman, böylece hedefe varılabileceğine inanan (çoğu genç) sosyalistlerdi. Bazıları ise büyük şehirlerde ve üniversite çevresinde harekete sonradan, yani hem işlerin iyi gittiğini hem de yolda ilerlemenin kayıptan çok kazanç getireceğini gördükten sonra katılan (çoğu kolej mezunu) aydınlardan oluşuyordu. Ben bunlara geç yaşta sünnet olanlar diyordum. Eski düşüncelerini taşımadıklarını, artık onların da bir transformasyon geçirdiğini herkes farketsin istiyorlar, hızlılığı savunuyorlardı. Bütün bu odaklar TİP içinde, bir «genel merkez aleyhtarlığı» doğmasını sağladı. Muhaliflere göre genel merkez kaçak güreşiyordu.

Benim içinde bulunduğum arkadaş grubu genel merkez yanlısı sayılırdı. Sayılırdı deyişim hiçbirimizin özel olarak genel merkez politikasının savunuculuğunu yapmayışındandır. Biz daha çok muhaliflere muhalefet ettiğimiz için merkez tarafında yer alıyorduk. Bize göre hareketin esenliği maceracı hevesler uğruna tehlikeye atılmamalıydı. Genel Merkez, Aybar-Aren-Boran ekibi denilerek hücumu uğruyordu. Gerçekte böyle bir ekip teşekkül etmemişti. Daha sonraki gelişmeler, bu üç insanın da kendi çizgilerinin gereği davranışlar içinde bulunduklarını gösterdi. Ne var ki o yıllarda bu çizgilerin kesiştiği bir nokta doğmuştu. Muhaliflerin tezleri tutarsızlıklarla doluydu. Doktrin uğruna doktrinden vazgeçmeliydi. Günün modası illegal faaliyetti. Herkes karşı-

sındakine Amerika'nın nasıl keşfedileceğini anlatıyordu.

Siyasi gelişmeleri bakımından yoğun bir yıl oldu benim için 1966. Herkesin, en yakın arkadaşları-
mın bile politik iştihasının kabarmış bulunması içimde iniş çıkışlar, burukluklar doğuruyordu. Bence sosyal değişimin siyasi araçlarla fazla zorlanması felâketi çağırırdı. Eski komünistlerden biriyle bile karşılaşmak istemiyordum. Silâhlı mücadele lâfi edenler hem cahil hem provokatördü. Hele illegal çalışma heveslilerinin bu meselelere hiç aklının ermediğini düşünüyordum. Bir kere illegal çalışma «gizli el» marifetiyle bazı işleri yürütmek değildi. Bu tip örgütlerin yaptığı, legal çalışmanın mesafe katetmesini temin içindi ancak. Hattâ kimin yaptığı bilinen, ama bir türlü ispat edilemeyen eylemler illegal çalışmanın kapsamı içine girerdi. Kimin yaptığı bilinmeliydi ki o eylemden elde edilecek fayda ziyan olmasın veya başkasının işine yaramasın. İspat edilememeliydi ki karşı taraf çaresiz kalsın.

Şair olmanın avantajı hayallerin ne işe yarayacağını bilmekte galiba. Şiiri hayatlarında arayanlar, hayallerin gücünden yararlanmayı bilemeyip güçlü hayallerin hayatlarını baskı altına almasına, hayatlarını berheva etmesine izin verenlerdir. Sonradan Dev-Genç'e dönüşecek olan Fikir Klüpleri Federasyonu'nun kurulmasına şiddetle karşı çıktım. Bütün Ankara Üniversitesi'nde okuyan sosyalist öğrenciler arasında bir bendim böyle bir birleşmenin faydasına inanmayıp, sakıncalar getireceğini söyleyen. Gerçi ODTÜ'nde okuyan devrimci öğrenciler birliğe katıl-

mayacaklarını belirttiler 126 kişilik toplantımızda, ama onların derdi bağımsızlıklarını feda etmemekle ilgiliydi. Benim tezim şuydu: Öğrenciler liderliğin ne olduğu ve neye yaradığı konusunda en basit bilgilere sahip değilken ve bu talep (bırakalım zorlayıcı vasfını) kendiliğinden bir güç olarak ortaya çıkmamışken merkezci bir örgütlenmeye gitmek kol ve bacaklarını kullanamayan bir baş çıkaracaktır ortaya. Yukarıda andığım toplantıda (muhalif olduğum için) benim konuşmam beklenmiyor, istenmiyordu, ama söz isteyince vermezlik edemediler (eh, o gençlerin eski tüfekleri bizdik ne de olsa!). 'Suç ve Ceza'dan bir cümleyle başladım söze: «*Romantikler atlaya atlaya yürürler*» ve biz ilk adımı atıyoruz, dedim. Onlara bu usulle gerçek bir örgütlenmenin sağlanamayacağını üstü kapalı olarak (kimsenin cesaretini kırmaya hakkım yoktu) belirttikten sonra, hiç olmazsa haydut çetelerinin iç ilişkilerini örnek almalarını tavsiye ettim. Yani hangi işi kimin yapacağı sarahaten belirlenmeli, ama her an biri diğerinin yerine geçebilecek hazırlıkta olmalıydı. Elbette sözlerimden kimse bir şey anlamadı. Toplantıdan sonra Ataol yanıma gelip, Faulkner'ın Nobel söylevi gibi bir konuşma yaptığımı söyledi. Dinleyenler arasında bir şair varmış demek...

Hayat sanki kendimi mecbur ettiğim ve kendimi ruhsal olarak bağlamamak için özel çaba harcadığım işlerden ibaret. Bir çoklarına göre hayat olağan akışı içinde geçip gidiyor. Ben neyin olağan, neyin olağan dışı veya olağanüstü olduğunu doğru dürüst tartamamanın acısını çekiyorum. Bir şiirim var 1966'da. 'Kan Kalesi'. Kendimi Hz. Ali'nin Kan Kale-

si cenginde mi farzediyorum ? Bu cengin neye varacağını kestiremesem de cenk içinde olmaktan bir beklentim var. Hayatı kendim için dokunulur kılmak. Büyük tutkum bu. Marksist literatür içinde doğan Asya Tipi Üretim Tarzı tartışmalarına umutla bakıyorum. Partizan'la kendi şiirimde yeni bir evrenin başladığına inandığım için önceden yazdıklarımı 'Geceleyin Bir Koşu' adlı ilk kitabımda toplayıp yayınlıyorum. Kemal Özer, kitabımı Uğrak yayınları arasında basacağını vaadettiği halde neden bir kaç ay bekleyemediğimi kim anlayabilirdi? Bütün cephe-lerde savaş verdiğimi düşündüğüm o günlerde ben bile durup kendi kendime ne yaptığımı soramazdım. Osmanlıca öğrenmeli, Fransızca öğrenmeli, tarih de fizik de okumalıydı. Kendi başına bir şeyler başaramazsan, başkalarıyla birlikte de işe yaramazsın. Neyi başaracaksın? En iyi yapabileceğin ne ise onu. Bir şeyi senden iyi yapan olmamalı. Onu başar.

Şairlerle savaşa giriyorum. Carl Sandburg, İsveç göçmeni Amerikalı, The People, Yes demiş, hayır öyle olmaz, Rebellion, Yes demeli, Evet, İsyan. Neden peki? Benim, devrimi, ihtilâli onaylamam gerekmez mi? Bu konuları çoktan geride bıraktım. İhtilâlin felsefesi «*exigence*»la, zaruretle yaralı. Bir kere benim isyanım «*mutiny*» değil, kusursuz bir olumsuzluk, tam tekmil bir hayır. Halkı eksik ve yetersiz yapıp etmeleri içinde onaylayacağına, onu uçurumun derinliğini işaret et. Nazım Hikmet, 'Yaşamaya Dair' demiş. Olmaz, çünkü yaşamayı anlatı konusu yapamayız, yaşamaktan sözedemeyiz, onu ancak bünyemizde duyabiliriz. Bu yüzden 'Yaşamak Umrumdadır' demeli. Boris Pasternak, 'Kızkardeşim

Hayat' demiş. Nasıl da soğuk, zihinsel, sexless. Doğrusu: 'Sevgilim Hayat' olmalı.

Şiirler ortaya çıktıkça farkına vardığım husus kendi alanıma iyi intibak ettiğimdi. Prokrustes'in yatağından kurtulmuş, kendi yatağıma kavuşmuş-um. Artık şiirim için ne mermer ne de bakır arama-ma, bunları değişime uğratmak için çaba harcama-gerek yoktu. Çünkü kelimeler arasından bir uy-gun kelime seçme gibi şüpheli yolu geride bırakmış ve hangi kelime olursa olsun, onun aydınlandığı, ba-na aydınlık getirdiği yola girmiştım. Daha doğrusu şiir benim için kazarsam çıkarabileceğim, arıtırsam belirginleştireceğim, yoğurursam özü hissedilen kendime ilişkin bir nesneydi sanki. Böyle bir sonuca varmamda etkili olan tek şeyin inanç olduğunu bili-yordum. Biliyordum ki başından beri şu veya bu çev-redin, şu veya bu sayıda insanın iyi ve sevimli bul-dukları şeyi yazmak mümkündü. Böyle bir yolu seç-mek, geçerli olan ortalamaı farkedip o normlara uy-gun olanı üretmekle sürdürülebilirdi. Ama hem orta-lamanın değişmesiyle hem de şairin kendini dışarı-dan izlemek zorunda kalışıyla batağa giden bir yol-du bu.

Şiir ne kadar kendi tekniğinin kapanına sıkış-mışsa, sahte şairle sahici olanını birbirinden ayır-mak o kadar zorlaşır. Şiirin kendi tekniğinin kapanı-na sıkışması ise ya nazım kuralları vasıtasıyla olur veya belli bir dönemde geçerli sayılan temaların bas-kın çıkışı bunu sağlar. Yani söz şiiri örter. Şiirle olan ilişkimde bir tür sahteliği saf dışı edişim (sanat, sah-teliği tümünden saf dışı edemez, çünkü sanat, mahiye-

ti gereği sunîdir) bir yandan «dil»i kullanma çabalarının sonuç vermeyeceğini, buna mukabil dilin neye açık olduğuna dikkat etmeyi anlamış olmamla bağlantılıdır. Böylelikle dil, benim için şiir içinde şu veya bu biçime girmekle herhangi bir anlamı ifade eden «malzeme» olmaktan çıkmış ve bizatihi kendisini gösteren bir varlık kazanmıştı. Bu yüzdendir ki her yeni şiirimde «kapalılık» kendini daha az hissettirir olmaktaydı. Artık benim için bir mısra yazılmaya değer görülüyorsa bu, onun ustalıkla düzenlenmiş yapısından ötürü değil, bana kendimin de bir parçası olduğu dünya ile ilgili olarak yaptığı ifşaat yüzündendi. Şiir persona'mın nasıllığını, neden öyle oluşunun sırlarını değil, persona'ma ilişkin dünyanın sırlarını ifşa ediyordu. Bunun mümkün olması için de dil ile oynamak değil, dilin imkânlarına şiiri teslim etmek gerekiyordu. Diğer yandan kendimi şiir yazma baskısı altında biri olarak görmez olmuştum. Genç yaşta üstlendiğimi kabul ettiğim yükümlülük yerini doğallığa bırakmıştı. Dünya tanınmaya değer olduğu kadar (bunu baştan kabul etmişim) tanınabilir bir yerdi (bu yeni anladığım bir husus). Şimdi kendimi ilkokul ders kitabında bize okutulan hikâyedeki ikinci kurbağaya benzetebilirdim. İçi süt dolu kabın içine düşen iki kurbağadan biri kurtulma çabasını elden hiç bırakmadığı için sürekli sıçramış ve onun sürekli hareketi süt üzerinde bir kaymak tabakası oluşmasını sağlamış, böylece kurbağa, üzerinden özgürlüğe sıçranabilecek bir sağlam zemine kavuşmuştu. Evet, ben de kaymak üzerindeydim, ama ne pahasına.

Vardığım sonucun toplum içinde geçerli değer-

ler bakımından hiç karşılığı yoktu. Sonu gelmez rahatsızlıklarım, beni fakülteyi bırakmaya götürmüş, nefer olarak askere alınmış, dahası zihnen hem politik alanda dostluklar kurduğum kişilerle hem de şiir sebebiyle ilintili olduğum çevrelerle arama bir mesafe koymuştu. «Keşke» diye yazmıştım arkadaşlarımdan birine, «aramızdaki mesafe sadece kilometrelerle ölçülebilen cinsten ibaret olsaydı». Olaya günümüzden bakınca kendimin nasıl da tuhaf bir konumda olduğumu farkedebiliyorum. Politik bağlanmışlığımı çok derinlerde ve sağlam bir şekilde muhafaza edebilmek ısrarı yüzünden politikanın günlük tezahürlerinden uzak durmuştum. Tuhaf gerçekten. Bağlanma var, bağlanılan yer yok. Yine de bunun izahı mümkün. Gelişmeler o yönde seyredecek ki, doğru çizgi bağlanılacak merkezini de doğuracak. Bunu güçlü bir şekilde ümid edecek kadar genç ve iddialıydım elbet. Eğer çok genç ve çok iddialı olmasaydım, gelişmelerin yönünün, kendi politik yaklaşımım bakımından pek parlak bir geleceğe dönük olmadığını görebilirdim.

Öğrencilerin öğrenci kalarak, Türkiye'deki siyasi gelişmeye bulaşmalarının, hem toplumun sağlığı bakımından hem de yürütülecek hareket bakımından büyük bir tehlike olduğuna inananlardan biriydim. Ülkenin genel siyasi gidişi seviyesinde siyaset yapmak isteyenler, bunu bir siyasi partinin yapısı içinde yürütmeliydiler. Çünkü siyasi partiler herhangi bir siyasi dönüşüm hesabına ciddiye alınabilecek güçlerin mevzilendikleri yerlerdir. Bir siyasi parti muvazaa partisi olsa veya sıkı sıkıya kontrol altında tutulsa bile o toplumdaki reel taleplerin sözcülüğünü

yapmaktan kaçınamaz. Öğrenciler veya ne olduğunu bir türlü anlayamadığımız değişken karakterli «gençlik» ise düstursuz kalmaya mahkûm olduğu kadar, destursuz eylemlerin taşıyıcısı olmaya teşnedir.

1960 sonrasında öğrencilerin, gençliğin, öğrencilik ve gençlik özelliklerini üzerinde fazlasıyla taşıyan aydın grupların siyasi arenada ağırlıklarının artmasıyla bir siyasi yozlaşma yaşanmıştır. Bu yozlaşma ilk bakışta belirgin bir «parlaklık» göstermiş olsa bile, sonuçları bakımından Türkiye'nin öncekinden daha koyu bir karanlık içine gömülmesini kolaylaştıran bir dalgalanmadan başka bir şey değildi. Böyle gelişmelerin doğacağıнын kehaneti olmaksızın, benim zihnimde o yıllarda bile aslî, köklü, gerçek olana yönelme sanki bir sabit fikir gibi çakılmıştı. «Ben ki şairim, hayal-i tazedir benden murad» diyordum. Şiiri, estetik değeri bakımından toplum olaylarının üstünde, bir eğitim olayının aşkın birimi sayıyor; buna mukabil toplum olaylarına bakarken işlekliliğinden istifade edebileceğimiz özsuynun şiirde bulunduğunu kabul ediyordum. Politik tavırda da en son yararın ilk elde tanınması ve hiçbir mazeretin bu nihaî yararı sıfıra irca etmemesi düşüncesindeydim. Üzerinde durduğum kaymağın kesafetini bunlar oluşturunuyordu. Bana göre çok büyüktü kazancım, ama daha o günden biliyordum ki bu kazancın tedavüle girmesi imkânsızdı. O kadar ki insanların neden şiire varmada yaya kaldıklarını, siyasi kararlar da felâketi mucib yönle sevkedilebildiklerini kendime göre açıklayışım da ortalıkta dolaşan anlayışlardan olabildiğince farklıydı. Bu yüzden kimseye söyleyemiyordum. Bir kaç söyleme teşebbüsüm ilk

tepkinin ne kadar anlaşılmaz konuştuğumu bana hatırlatmasıyla akim kalmıştı.

Bütün bu berbat işleri yapanlar, yani sosyalist gerçekçilik yaftası altında hiç bir derinliği olmayan «truism»i terennüm edenler veya burjuva «obscurantism»ini şiirdir diye ortaya sürenler; marazî iktidar heveslerini sosyalistlik kıyafetine büründürmeye çalışanlar her yaptıklarını Allah karşısında yaptıklarını bilmeyenlerdi. Bunlar arasında en iyileri, fiillerini tarihin yargısına bırakanlardı ki bana göre tarih de bugün nasıl tasavvurlarımızdan etkilenererek tanımlanan bir şeyse, yarın da öyle olacaktı. Dolayısıyla tarih önünde hesap verme duygusu köklü, aslî, gerçek olamazdı. Her şeyi gören, bilen kendimizi kandırsak bile O'nu kandıramayacağımızı kavradığımız Allah önünde işlerimizi gördüğümüzü hesaba katmaktan daha sağlam bir yol tutamazdık. Başkalarını oyuna getirmek suretiyle başarılan, başkalarının oyuna geldiği varsayılarak kurulan her iş, özünde peşin bir çürüme barındırıyordu. Bunu ben en iyi ve en kolay şiir alanında anlamıştım. Şair olarak, istesem başkalarının zevk düzeyini, bilinç düzeyini, bilgilenme imkânlarını veri kabul ederek bir şeyler yazar ve / veya sözün akrobasisini yapardım. Şiirle uğraşan herkes bu mesleğin göz bağıcılığa ne kadar elverişli olduğunu bilir. Halis şiire varma istek ve iradesi şaire kalmış bir şey. «İyilik yap denize at, balık bilmezse hâlik bilir» sözünün en çok karşılığını bulduğu alan şiir alanıdır. Üstelik yalnız Türkiye'de değil, dünyanın her yerinde şiire verilen emeğin kısa vadede yarara dönüşmediği, hele şairine görünür hiçbir kullanım imkânı sağlamadığı besbelli. Politik

arenada sadık ve doğru çizgiyi takip etmenin sonucu şiirden de verimsiz. İnsanlar günübirlik çıkarlarıyla çok kolay avutulabiliyorlar. Böyle olmasa bile siyaset, kaba gücün son sözü en kolay söyleyebildiği bir alan. Çürüksüz, çürütücü olmayan ve insanların eksilmeyen bir yararı sürekli olarak elde edebilecekleri işlere bağlanmak, insanın içinde her türlü dalgalanmadan etkilenmeyecek bir mutlak bulunduğu inancını taşımasıyla mümkün.

Vakit geçirmeden belirtmem doğru olur ki bu dönemde böyle düşüncümün müslümanlıkla, mono-teist, politeist herhangi bir dinle bağlantısı, ilgisi, alış-verişi yoktu. Yahut bilinç düzeyinde benim bunu algıladığım vaki değildi. Belki çocukluğumun zihin ikliminden sızan bir şeyler olabilirdi, ama bunu rahatlıkla reddedecek soğukkanlılık sahibi olduğumu sanıyor veya sanmak istiyordum. Bir işi doğru yaparsam gelecekte bunun mükâfatını görürüm veya tersi olursa cezalandırılırım gibi bir düşünceye yakınlık duyuyor değildim. Hele ölümden sonraki hayat zihnimden çok uzak bir kavramdı. Tam tersine ölümden önceki hayata verdiğim önem yaşadıklarımda, yaptıklarımda, hissettiklerimde, özlediklerimde gerçek, sahici ve sarsılmaz bir taraf aramaya zorluyordu beni. Bunun taraftarlığını (partizanlığını) yapmak hayatımı baştan başa doldurmaya yetecek zenginlikteydi. Nasıl sosyalist adını taşıyan bir toplumun mutlaka sosyalist olmayabileceğini, ben sosyalistim diyen adamı mutlaka sosyalisttir diye kabul etme zorunluluğum olmadığını, hattâ sosyalist görünüşlü olmanın, sosyalizan görünen faaliyetlerde bulunmanın buna yetmeyeceğini düşünüyorsam; sır-

cası dökülünce altından mankafalık veya riya sırtan şiire de gerçekten şiirmiş gibi bakamazdım. Başkaları neyse ama ben kendi çabamı bir aldatmaca uğruna harcamamalıydım. Şiirde de politik yönelişlerimde de sahicilik arayışım doğrudan doğruya nihaî gerçekliğin olmakla her şeyin üstünde yer tutan (ödüllendiren, cezalandıran değil) Allah'ın varlığından güç alıyordu. Bu inanç bir bakıma İslâm öncesi Arapların *deus otiosus*'una inanmak gibi bir şeydi.

Benim masalımın sosyalist veya komünist unsuru ancak 27 Mayıs 1960 sonrasında Türkiye'de genç düşünceli insanların çok yönlü yurtsever atılımları alıcı gözle yeniden değerlendirilebilirse bariz bir şekilde anlaşılabilir. Çok yönlü diyorum, çünkü Türkiye'nin yeni ve köklü değişiklikler getirecek re-organizasyonunu öneren sadece sosyalistler değildi. Yaşanan zelil durumun müsebbibi olmadığına inanan herkes, toplum karşısında suçluluk duygusu taşımayan ve daha iyisi için sorumluluk yüklenebileceğini düşünen herkes Türkiye'de gerilik zincirini kırmamanın gereğine inanıyordu. Bu eğilimi kuvvetle dışavuran insanlar arasında ciddi program farkları yoktu. Aslında pek «program» da yoktu ya! İhtiyaç, özlem, irade vardı. Geleceği kurma tutkusuna sarılmış insanların neden sosyalist veya komünist olanları (öyle görünenleri) bana ulaşabildiler ve neden ülkücü denilen, şeriatçı denilen insanların çağrıları bana çekici gelmedi? Bu sorunun cevabını müşahhas şartlar cevaplamıştır diyenler çıkabilir. Ama o günlerin benim için olabildiğince etkiye açık günler olduğunu çok iyi hatırlıyorum. Hiç kimse aklımı çelmek, beni sol görüşlere ikna etmek için çaba göstermedi. Beni

bir zehirleyen (!) olmadı. İlk yönelişlerim başlar başlamaz ise aksi istikamette uyarı ve tehdit niteliğinde bir çok tepki gördüm yakınımından, uzağımdan. Buna rağmen haklı bulduğum, gerekli saydığım tarafı tutmaktan geri durmadım. Tarafımı tuttuktan sonra da mütereddit ve tutuk davranmadım.

Bana haklı görünen taraf, sözünü açık açık söyleyen ve çok daha önemlisi ne söylediğini bilen taraftı. Benim yetişme dönemimde ülkücüler ve şariatçılar kendi tezleri bakımından oldukça bulanık bir konumda idiler. Dünyada tuttuğu yeri anlamak ve nasıl bir yer tutulması gerektiğini bulmak isteyen bir gence çekici gelecek dilden mahrum idiler. Ben temiz havaya çıkmak istiyorum, onlar bana soğuk algınlığından bahsediyorlar. Ben iki ayağım üzerinde durmanın şerefini ele geçirmeye çabalıyorum, insanın kendi ayaklarına güvenerek yürümesine hayranlık duyuyorum, ama onların böyle meseleleri tanıma aşamasına gelmediklerini farkediyorum. Gençliğimde sağcılar hep küçümsedim. Bana göre onlar herhangi bir düşünceleri olduğu için değil, düşünmekten korktukları için bir mevzi tutmuşlardı. Veya (bu nokta hep önemini korumuştur) kendilerini kendilerinden her bakımdan büyük saydıkları insanlar gözünde mutî, işe yarar kılma gayreti idi sağcılığı besleyen. Soran, soruşturan, itiraz eden ve gerektiği yerde başkaldıran bir insanın (bir gencin) geleceğini rizikoya soktuğunu her aptal anlayabilirdi.

Bütün yasakların insanları o yasakları çiğnemeye doğru kışkırttığı söylenir. Belki ilk gençlik yıllarımda böyle bir cazibenin etkisini üzerimde hisset-

tim. Ama beni komünizm yönünde cezbeden asıl etken, bu yolla daha bilgili, daha geniş ufuklu, zevki daha gelişmiş ve hattâ daha ahlâklı bir insan olabileceğimin işaretlerini görmüş olmamdı. Diyebilirim ki sosyalistlerin kötüleyici, karalayıcı, suçlayıcı bir üslûpla kullandıkları «mutlu azınlık» sözünü kendi içimde ters çevirmiştim. Bana göre mutlu azınlık iyi şeyleri seven, ancak iyi şeyleri sadece iyi olmaları yüzünden sevebilen kişilerden oluşabilirdi. Kadirşinas itaatsizliğim ve tevarüs edilmemiş asaletim beni böyle bir azınlığın içinde yer almaya âdeta zorluyordu. Öğrencilik yıllarımda sosyalist görüşlere rağbet etmeyen yaşıtlarıma baktığımda gördüğüm manzara kasvetli ve bayağıydı. Büyük çoğunluk içinde bulundukları alelâdelikten hiç rahatsız olmayan, at gözlükleriyle (kendi ölçülerinde) ilerlerken gününü gün eden kimselerdi. Yaşıtlarım arasında bazı Türkçüler ve bazı müslümanlar yok değildi. Zaman zaman aramızda geçen tartışmalarda görüyordum ki onlar «iyi»lerini asla tercihe şayan şekle sokamıyorlar, ama ancak sosyalistlerin «iyi»lerinden kendilerinde de bulunduğu yolunda bir savunma yapabiliyorlardı. O halde sosyalizme «kötü» sıfatı nasıl yakıştırılıyordu? Bunu yapmanın tek yolu, sosyalizmin ve komünizmin yerleşik kurumları yıktığı veya yıkacağı iddiasını ileri sürmekten geçiyordu. Savunulmak istenen yerleşik kurumların gerçekten ayakta durup durmadığı araştırmasına, sorgulamasına girecek olursanız tartışma bitiyor, yumruklar sıkılıyordu. Yumruğunu sosyalistlere karşı sıkıyanlar sadece türkçüler veya şariatçılar değildi. Sosyalist olmayan sol bu konuda diğerlerinden bir adım ilerideydi doğru-

su: «Ben Atatürk'e laf söyletmem» tehditi, «Bunun katli vaciptir» hükmünden çok daha reeldi(dir).

Bundan yirmibeş-otuz yıl önce Türkiye'de bazı insanlara sosyalist ve komünist denmesi, böyle bir adlandırmayı o insanların da kendilerine uygun saymaları, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Bana öyle görünüyor ki bugün dahi böyle bir adlandırmanın gerçekliği üzerinde düşünmek zorunludur. Eğer komünistliği kendine yakıştıran kimse Türkiye üzerinde çıkarları bulunan bir siyasi gücün temsilcisi, ajanı, casusu değilse, nedir? Bu soruyu sormakla alışılmış bir karalamaya katıldığımı ifade etme durumunda kalmak istemem. Benim kendi maceramın da esintisi yardımıyla zihnimde açıklığa kavuşturma gayreti gösterdiğim husus şudur: Sosyalizmin, komünizmin, marksizmin Türkiye'de mekân tutabileceği bir toplumsal unsur, yaşayan bir toplumsal değer var mıdır? Yoksa sosyalistlik (bütün varyantlarıyla) Türkiye'de budist olmak gibi sürrealist olmak gibi bireyin kendi dünyasında kapalı kalan seçmeleleri ilgilendirdiği için hiçbir toplumsal ağırlığa sahip olmadan varlığını sürdüren bir düşünce tarzı mı? Türkiye'de sosyalistim diyen birini ciddiye almalı mı, yoksa gülüp geçmeli mi?

Sosyalizmin bir toplumda gerçek bir temele sahip olup olmadığı sorusuna bizzat sosyalistlerin verecekleri cevap, o toplumda üretim güçlerinin gelişme seviyesiyle bağlantılı olacaktır. Yani sosyalistler sanayileşmenin belli bir ortalamanın üstüne çıktığı toplumlarda sanayi işçilerinin mevcudiyetiyle birlikte kendi varlık şartlarının da doğduğunu kabul eder-

ler. İşçi sınıfının niteliği ve geleceği meselesi günümüz sanayi-ötesi toplumlarında yeni teorik belirlemeleri zorunlu kıldığı gibi teknolojik donatım bakımından izleyici veya güdülen ülke durumunda bulunan toplumlar da son derece girift bir hale girmiştir. Türk sosyalistlerinin kapanmayan yarası da budur. Sosyalist propagandanın yaygınlık imkânına sahip olduğu dönemde işçi sınıfının niceliği, kantitesi büyük bir dert idi; işçilerin sayısında sosyalistleri tatmin edebilecek oranda bir artış gözlemlendiğinde ise işçilerin niteliği, kalitesi büyüyen bir dert haline geldi. Dolayısıyla Türkiye'de sosyalistim diyen herkes kendini ancak dünya sistemi içinde Türkiye'nin yerine ilişkin bazı tezlerle açıklama mecburiyetini otuz yıl önce nasıl duymuşsa bugün de duymaktadır. Türkiye'de sosyalist olmanın, sosyalistliğe yakışır bir gerekçesini bulmak mümkün değildir. Ancak her ülkede bu gibi insanlar vardır diyerek onlara mazeret sağlanabilir ki bu durum onları Yehova Şahitleri'nin sahip oldukları konuma benzer bir konumda bulunmaktan kurtaramaz. Batı Avrupa ülkelerinde gerek dinle ilgili tutumları yüzünden, gerekse mesleki yerleri gereği olarak geçmiş bir kaç yüzyıl gerilere uzanan muhafazakâr, liberal, sosyalist, komünist aileler vardır. Türkiye bu bakımdan Yunanistan kadar bile belirgin çizgilere sahip değildir. Yani Türkiye'de herhangi bir sosyalistin yeri bir toplumsal sınıf içinde bulunamayacağı gibi aile içinde de bulunamayacaktır. Sosyalistler din ve mezhep farklarına, etnik özelliklere yaslanma zorunluluğunu kendi mevcudiyetlerine tek dayanak yapabilmektedirler. Bunun varlığı sonuç da marksizmin dayandığı temellerin gör-

mezlikten gelinerek, insanların karşısına sosyalist maskeli birçok taassubun çıkmasıdır.

Gerçekçi bir gözlem, bir toplumda sosyalistlerin temel atabilmelerinin sadece işçi sınıfının sayıca çokluğuyla veya üretim güçlerinin gelişkinlik derecesiyle bağlantılı olmayıp o toplumun siyasi örgütlenmesiyle dini örgütlenmesi arasındaki ilişkiye çok şey borçlu olduğunu bize gösterir. Devletle kilisenin kaynaştığı Ortodoks Rusya'da komünistler, bürokratik bir örgütlenme tarzını yürürlüğe sokabilmişlerdir. Protestanlığın zafer kazandığı Germanik ülkelerde komünistlerin örgütlenmeleri demokratiktir. Katolik ülkeler ise komünist partileri kilisenin alternatifi sayılabilecek bir örgütlenme tarzını elde etmeyi başarmışlardır. Kısacası hristiyan toplumlarda komünist hareket, kiliseye bir cevap mahiyetindedir ve kilisenin negatifi kalarak da olsa o toplumsal yapının özelliğine intibak etmek zorunluluğuyla yüz yüze gelmiştir. Hristiyanlıkla ilgisi olmayan Çin'de ise bir süre hükümlan olan siyasi sistem sosyalizm veya komünizm değil, Taoizm'le tuhaf bir akrabalığı bulunan Maoizm idi. Bu sistemin niteliği de işleyiş tarzı da Avrupa'da aynı adı taşıyan sistemle uzlaşmaz farklar taşıyordu.

Türkiye'de sosyalist veya komünist görüşlü bir kimsenin meselenin bu yönüyle ilgilenip, kendi varlığını açıklama gayesiyle zihnini yormasına uzun zaman gerek olmamıştır. Çünkü hiç üzerinde konuşulmasa da bir sosyalistin kendine temel olarak devleti aldığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını mümkün kılan sosyal ve kültürel değişimleri, değişmez

veriler saydığı kesin ve bedihî idi. Sosyalistler arasında bölünmeyi mümkün kılan düşünceler her iki tarafın kendini devletin garantörlüğü altında hissetmelerinden, kendilerini devlet karşısında haklı tezle donanmış saymalarından güç alıyordu. Bir taraf milli ordu şiarını kendine bayrak edinirken, karşı taraf 1961 Anayasası ve bu Anayasa ile getirilen hukuk kurumlarını meşruiyetinin teminatı saymakta idi. Açıkçası bir sosyalist ancak kemalizmin başarıları üzerine bina edebileceği eylemlerle yol alma gücü gösterebileceğini bilmezlik edemezdi. Türkiye'nin artık müslüman bir toplum olarak nitelendirilemeyeceği ise kemalizmin temel kaziyesi idi.)

Kendine devletten başka melce bulamayan bir sosyalist akımın geleceği ne olacaktı? 1968'de Çekoslovakya'nın Varşova Paktı üyeleri etiketi altında Sovyet Rusya tarafından işgali yüzünden Türk sosyalistlerinin yüzyüze kaldıkları durum bu sorunun dolaylı cevabını içinde taşımıştır. Gerçi bu olay işgalden yana olanlar, işgale karşı çıkanlar şeklinde belirgin bir bölünme doğurmadı Türkiye'de. Çünkü sosyalist teorinin Türk aydınları müktesebatındaki düzeyi böyle bir tartışmayı yürütebilecek kadar yüksek değildi. Ayrıca sosyalist aydınları şu veya bu yönde davranmaya zorlayacak bir teşkilât baskısı da sözkonusu değildi. Buna mukabil 1968 baharından başlayarak öğrenci olayları hızını artırmış, bunlar yalnızca üniversite çevresinde kalmayan, bütün ülkede zaman zaman sağ-sol çatışması olarak, zaman zaman da sol-sol çatışması olarak etkisini duyuran olaylar haline gelmiştir. Bu olayların ülke çapında bir hareketliliği mümkün kılması, onların sadece bi-

rer gençlik ve öğrenci olayı niteliği içinde sıkışıp kalması gerçekliğini değiştirmemiştir. Değişen şey, tepeden inmeciliği seçenlerin bu öğrenci-aydın sosyalizmi içinde fiili bir üstünlüğe sahip olmaları ve TİP içinde daha çok müttefik bulabilmeleridir. Çekoslovakya'nın işgaline karşı çıkanlar, artık sosyalist kalmama tehlikesi içine düştüklerini hissettiler âdeta. M. A. Aybar aleyhine yürütülen hareket, Türkiye'de bütün dünyadaki deneylere benzemeyen bir sosyalizm girişiminin, sosyalizmin bizatihi kendisinin de vazgeçilebilir olduğu noktasında götürebileceği korkusu ve telaşıyla yürütüldü. Sırtında yumurta küfesi olmayan aydınlar sadece herhangi bir insan gibi satın alınır türden yaratıklar değildi, çok daha vahim sonuçlar doğuran bir özellikleri vardı aydınların: Onlar kendi aydın niteliklerinin tehlikeye girdiği yerde, yaftalarını, statülerini koruyabilmek için emek verdikleri nice şeyi terkedebilen kimselerdi. Görünüşe göre ben de onlardan biriydim. Böyle biri olmaktan kurtulmanın yolu var mıydı?

1969 sonbaharında askerden döndüğümde sosyal çevre bakımından çok değişik bir ortam içinde buldum kendimi. Sosyalistlerin arasına katılan yeni çehrelerin sayısında büyük bir artış vardı. Bunların bir kısmı, daha iki yıl önce «gel şu işin ucundan tut» denildiğinde yan çizen kimselerdi. Ama bugün mangalda toz bırakmıyorlar, oradan oraya koşuşturuyorlardı. Onlardan öğrendim ki meğer ben bir «oportünist» imişim! Neden? Çünkü onların sosyalist diye bilinirlerse canlarının yanacağını, gelecekteki meslekî başarılarının güme gideceğini düşündükleri zamanlarda Türkiye'de bu alanda ne yapılabilirse ya-

pılmalıdır diyerek ortaya atılanlardan biriydim. Pe-ki, benden önce, benimle birlikte ortaya atılanlar ne-redeydi? Onları da diğerlerinden ayırdetmek güçleşir olmuştu. Herkes birbirine karşı gergin. Herkes diğerinin ne kadar hain olduğunu düşünmeden edemiyor. Herkes (bacak kadar çocuklar bile) kariyerizmin batağında çırpınırken yanbaşıda boğulan benzerini bıçaklama fırsatını kaçırmamaya çalışıyor.

Neydi onları bu derecede pervasız, gözü kara ve taşkın kılan? Tepeden inmecilerin kulağına birileri «devrim yakın» diye fısıldamıştı, bu bir. İkincisi, Türkiye'nin kendine özgü ve gerçek meselelerini tartışması pek çok konuda «millî mutabakat» getirebilirdi. Böyle bir uzlaşmanın ortaya çıkmaması için ise hır gür gerekliydi. Gördüğüm kadarıyla solculuk, sağcılığın düşman kardeşi haline gelmişti: Solcu tarikatlar doğmuştu. Gençler düşünmek, tartıp biçmek ve karar vermek gibi yorucu işlerden kendilerini uzak tutuyor, bunun yerine bedenlerini yormayı ve böylelikle dikkat çekmeyi uygun buluyorlardı. Artık solculuğun da gelecek vaadeden, kâra dönüşebilir tarafı olduğundan, kendisinin de işe yaradığını birilerine ispat etme yarışındaydı. Ama bunun yanında akıl almaz bir zevksizlik, ucuzluk, anlayışsızlık furyası başlamıştı ki bu durum beni «Lunaçarski nerede?» sorusuna götürüyordu.

1967'de «güllerin bin yıllık mezarı bendedir» diye yazmıştım, 1970'de yazdığım ise «tez kızaran güllerden kendini sakın» idi. Günlük hayatın derinlikten mahrum ve «âlemle gelen düğün bayram» anlayışı içinde akışına duyduğu tepkiden ötürü bir siyasi

bağlanmayı seçen birinin, bu siyasi bağlanma paralelinde doğan olayların alabildiğince yüzeyselleşmesi karşısında duyacağı doğal tepki, mihveri arama konusundaki ısrarını sürdürmek olabilirdi. Nitekim de öyle oldu. Karmakarışık olayları sadece budalaların payına düşen bir ifrazat sayıyordum. Benim için bir başka direniş dönemi başlamıştı. İşlerin aslını merak edenlerin, meselelerin özüne varmak isteyenlerin ilgileri neye yönelmişti? Cebimdeki adreslerden umut kalmamıştı gerçekten.

Önce sosyalist, sonra marksist olmanın bana sağladığı büyük imkândan yararlanarak sıradan bir insanı yılgınlığa, küskünlüğe ve bunalıma sürükleyecek şartlarda kendi başıma savaşı sürdürdüm. Şiirin sağlam bir kalkan olduğunu o günlerde daha iyi anladım. Neydi büyük imkânlarım? Sosyalist olmak bana yurtseverliği, yani toprağı ve insanıyla kendi ülkenin benimsenişini getirmişti. Kendi ülkemde tehlikede olmamak, kendi ülkemi tehlikeye atmak fikri belli bir psikolojik rahatlık sağlıyordu bana. Bunun ötesinde doğru şeylerin ancak kendimize ait bir kültürel donatım sayesinde yapılabileceğini kafama iyice yerleştirdiğimden elverişli araçlar bulabilmek için çaba harcıyordum. Meselâ, devrimci bir grubun toplantılarına katılma teklifini, cumartesi günleri Farsça dersine gitmek zorunda olduğumdan reddedebilecek güvene sahiptim. Güven diyorum, çünkü çevremdekiler semeresini uzun vadede verebilecek köklü girişimler yerine o gün kendi devrimci prestijlerini artıracak davranışları seçiyorlardı. Aksini yapmak için kişinin kendi sosyalistliğine ve marksist formasyonuna sağlam bir güven duyma-

sı gerekti.

Marksist olmanın bana sağladığı imkân ise her türlü dogmatizme karşı durabilecek araştırmacılıkla, yeniliğe açık olmakla bağlantılıydı. Gerçi içinde yaşadığımız toplum aydınlanma denilen zihin açıklığı evresini yaşamış değildi, ama bu benim bu yönde adım atmama engel teşkil etmeyebilirdi. Aydınlanmanın kılıcı, benim gibilerin kendine yol açmada kullanacakları temel araçlardan biri olmadıkça, gerçekten aydınlanmayı yaşamış toplumlarda bile aslî fonksiyonunu yerine getirememişti. Kaldı ki sürü psikolojisine kendini kaptırmada özel bir yeri olan Türkiye’de böyle girişimlere duyulan ihtiyaç bir başka ülkeden daha fazladır. Ne var ki marksist olmanın insana sağladığı hareket serbestisi ikili karaktere sahipti. Bir yanıla hiç bir mistifikasyona yüz vermeden gözüpek bir araştırma, olayların ardında yatan gerçek sebebi araştırma çabası ve aralıksız, sürekli bilgilenme sürecine bel bağlamanın üstünlüğünü seçiyordunuz; diğer yandan ise edindiklerinizle kendinize geleceğin dünyasını kurmak için bir yol çiziyordunuz. İşte bu ikinci tarafa geçince mesele bütünü çatallaşıyordu. Acaba bir yanda elde ettiklerinizi diğer yanda harcamak zorunda mıydınız? Mistifikasyondan salim kalma titizliği yeni bir mistifikasyona hizmet etsin diye mi gösterilmişti?

1852’de Weydemeyer’e yazdığı bir mektupta Karl Marx, modern toplumlardaki sınıfların ne varlığını ne de aralarındaki mücadeleyi keşfetme şerefinin kendisine ait olmadığını söylüyordu. Thierry ve Guizot gibi tarihçiler (Marx onlara bazı burjuva ta-

rihçileri diyor) sınıf mücadelesinin kaynağını ve tarihi gelişimini tasvir etmişler ve Ricardo gibi iktisatçılar (Marx'ın nitelemesi yine bazı burjuva iktisatçılarıdır) sınıfların iktisadi anatomisini açıklığa kavuşturmuşlardır. «Benim katkım» diyor Marx, «şunları ispat etmekten ibarettir: (1) sınıfların varlığı üretimin gelişmesindeki belirli tarihî evrelerle sınırlıdır; (2) sınıf mücadelesi ister istemez proletarya diktatörlüğüne götürür; (3) bu diktatörlük bütün sınıfların ilgasına, sınıfsız bir topluma geçiş dönemini tesis eder.» Bu bilgileri Marx'ın ağzından almak benim için şaşırtıcı olmuştur. Çünkü marksizmde bana çekici gelen topluma bakış tarzı ve insanlık tarihini yorumlayış özelliği idi. Meğer bunlar marksizmin tekelinde tuttuğu bilgiler değilmiş, birçok başka bilgiyi (kimbilir çok daha ilginç ve aydınlatıcı olanlarını) Marx'ı ve marksistleri okuyup geçtikten sonra edinmek daha sağlıklı bir yolmuş. Dolayısıyla marksizmin de bir ürünü olduğu Batı kültürüne daha bir alıcı gözle bakma zorunluluğu doğuyordu.

İşin garip tarafı Marx'ın sunduğu haliyle marksizmi elde tutmak, bir dünya görüşü olarak marksizmi iktisab etmek güçleşiyordu. Çünkü toplumların sınıflı olduğunu ve bu sınıfların çatışma içinde olduğunu kabul etmeniz sizi marksistler arasına dahil etmeye yetmeyecektir. Sınıfların iktisadi anatomisi konusundaki bilgileriniz de «burjuva» kalmaya engel değil. Marx özel olarak sizden şunları kabul etmenizi istiyor: (1) İnsanlık Adn cennetinden (garden of Eden) kovulmuştur; (2) İnsanlar arasından yalnızca değer yaratanlar (salih amel işleyenler) kazançlı çıkacaktır; (3) Cennete dönüş vardır. Eğer

uzak veya yakın bir dünya cenneti tasarınız yoksa Marx'ın katkısından nasibinizi almanız yine mümkündür, ama sıradan bir ansiklopedi maddesi çevresinde. Ancak «messianic» çağrıya kulak vermişseniz sizi marksist sayabiliriz. İşin garibi, bu «isevî» dâveti kısmen Hess'te kısmen de Babeufte, Buonarroti'de, Blanqui'de bulmak mümkündü. Şimdi benim önüme iki mesele birbirleriyle kaynaşmış halde çıkıyordu: Batı kültürünü doğru algılamak için hristiyan zihin yapısını iyi tanıma zorunluluğu apaçıktı. Hristiyanlığa alternatif olarak sunabileceğimiz marksizm de dünyevîleşmiş bir ilâhiyatı katkı diye sunuyorsa olayı yerli yerine oturtmamız ve hristiyan olduğumuzu kabul etmemiz gerekmez miydi? *Adeste fideles!*

Hristiyanlık, Batılı olmayan bir sosyalistin gözünde Baba-Oğul-Ruh-ül Kudüs üçlemesindeki 'abra ka dabra'nın ötesinde, tarih boyunca yaşadığı çürümenin, kan dökücülüğün, tefessühün ötesinde bir anlama sahipti. Batılı olmayan milletlerin boyunduruk altına alınmasında, ruhen zavallılaştırılmasında, değerlerinin yağmalanmasında militan bir ideoloji anlamı taşıyordu Hristiyanlık. Marx doğulu kavimlerin özgünlüğünü savunan bir düşünür hiç değildi oysa. Onların da modernleşme aşaması geçirdikten sonra Batılı kavimlerle aynı kaderi paylaşmalarını öngörüyordu. Proletaryanın zaferi bir ihkak-ı hak mücadelesi sonucunda, yeni sosyal ve ekonomik şartların en güçlü sınıfı olması sebebiyle elde edilecekti. Darwin'in doğa bilimleri alanında yaptığı neyse, Marx onu sosyal bilimler alanında yaptığına inanıyordu. İyi ama neydi Darwin'in yaptığı? «Dar-

win'in yaptığı, ekonomik başarı uğruna yürütölmekte olan mücadeleyi yüzünü doğaya dönerek aynen okumaktan ibaretti.» Malthus'un görüşlerini o ve A.R. Wallace, eleştirmeksizin ve Malthus'un yaptığı kesin genellemelerin kanıtını aramadan kabullendiler. Böylece Darwin hayatta kalma olgusuyla biyolojik gelişme olgusunu birbirine karıştırdı; hayatta kalabilmek için bireysel yapabilirlik ve yeterlik dışında bir çok başka şartlar gerekirdi. Bir yanda uyum sağlama diğer yanda daha iyi olana dönüşme vardı; bir yanda uyarılama (adaptasyon) diğer yanda fiziksel atılım vardı. Darwin bunları birbirine karıştırdı. Kısaca, çağdaş insanın kendi cinsine karşı gösterdiği insanlık dışı tutumu, yaşamakta olan sürecin bütününe tabiatın üzerine iliştiirmek suretiyle haklılaştırdı.

«Darwin'in benimsenen yaygın etkisinin sırrı burada gizlidir: Onun doğal seçme teorisi endüstriyalizmin acımasızlığını takdis etti ve endüstriyalizmi izleyen emperyalizme taze kan pompalandı. Var olmak için mücadele kavramını vurgulamanın yardımılaşma faktörünü unutturduğu önemsenmedi, türler arasında mücadele değil de işbirliği bulunduğu hayatın dayanaklarından biri olduğu gerçeğinin gözden uzak tutulduğu önemsenmedi, yiyeceğini paylaşarak yaşama tarzının yağmacılık kadar eski olduğu önemsenmedi (...) Böylece Darwin, bir biyolojist olarak değil, bir mitolojist olarak zafere ulaştı: Sınıfın, ulusun, ırkın hak iddia edişine kutsal bir «bilimsel» dogmanın desteğini sağladı». (Lewis Mumford, The Condition of Man, London, 1994. pp. 349-50).

Batı düşüncesi nerede sarsıcı ve parlak sonuçlara varmışsa, bu sonuçlardan yararlanmayı mümkün kılacak yumuşaklığı terketmeye yöneliyordu. Düşüncenin sertleşmesi, katılaşması demek bizi o düşünceye götüren yolların tahrib edilmesi demektir. Daha da kötüsü bahis konusu düşünceyi daha ileride açmak, bunu yaparken de insanların iyileşmesini temin şartlarını korumak zor, bazan imkânsız oluyordu. İyileşme toplumun olduğu kadar bireyin, düpedüz kişi olarak kendimizin meselesiydi. Bu konuda 60'lı yılların başından beri ilgimizi çeken psikanaliz önemli bir yer işgal ediyordu. Batı Avrupa'da psikanaliz ile marksizm arası ilişkiler daha sık ele alınır olmuştu. En azından Sartre bu alanın en bilinen savunucularındandı. Kendi payıma ben psikanalizin marksizm yanında güçlü bir teori olarak belirlemesinin siyasi mücadeleye engeller çıkaracağı ve devrimcileri açık seçik düşüncelerde karar kılmada zorluklara sokacağı görüşündeydim, önceleri. Fakat 1964 yılında yazdığım «(...) yırtısın öpüşlerimi paslı teneke-ler, soyunup org çalayım» mısraının Freud'un yazdıkları arasında bir yorumuna rastlayınca psikanalize bakışım değişti. Freud'un yazdığına göre rüyada çıplak olarak piyano çalmak obje olmaksızın bir cinsel doyum isteğinin belirtisiydi. Pes doğrusu! Tam isabet! Gerçi ben mısramın imgesine rüyada ulaşmamıştım ama şiir, uyanıkken rüya görmek değil mi?

Başından beri benimsediğim, bilgilenmeden korkmak ilkesi, psikanalize yaklaşırken de değerini koruyabildi bir çok açıdan. İnsanla ilgili ne kadar çok alan aydınlatılabilirse o kadar iyi olacaktı ve bu tek tek insan olarak hepimizin topluca, bir grup için-

de, bir siyasi birlik içinde örgütlenmiş toplum olarak hepimizin iyileşmesi bakımından hiçbir mazeretle elden çıkarılmaması gereken, feda edilmemesi gereken bir zenginlikti. Türkiye’de sol mücadele, öğrenmeye açık yönüyle ne kadar olumlu bir görevi yerine getiren hareketliliğin temsilcisi olmuşsa, her öğrendiğini kısa sürede mutlaklaştıran ve bildiği kadarının bütün kapıları açabilecek bir anahtar olduğunu varsayan tavrıyla da bilginin üstünü örten bir olumsuzluğun sembolü haline gelmişti. Hele şu Millî Demokratik Devrim çığırkanları, daha elemanter bilgilerden mahrum oldukları her yazdıklarında açıkça sırtıttığı halde nasıl da hakimâne etvar ile ortalıkta dolaşıyorlardı! Toplum sorunlarına doğrudan bir çözüm önermese bile psikanalizin düşünen insanlar katında zihninin işlek tutulması ve her türlü düşünce taassubunun zayıflamasında bir rol yükleneneğini kabul ediyordum. Çünkü psikanaliz, genellemeler yapsa bile esas itibarıyla tek tek vakıaların ele alınmasıyla (case study) ilerleyen bir bilgilenme disipliniydi. Tek tek olaylar da onu inceleyenleri meselenin her yönüyle bakabilecek genişliğe götürse gerekti. Ama bize psikanalizin neden yalnızca Freud ambalajı içinde sunulduğunu doğrusu hiç merak etmemiştim. Bir başka psikanaliz üstadının, Jung’un tanıklığı bu konuda yeterli açıklamayı sunacaktı:

«Freud’un şu sözleri bana nasıl söylediği hafızamda canlıdır, ‘Sevgili Jung, cinsel teoriyi asla terk etmeyeceğine söz ver bana. Her şeyin en aslı budur. Anlıyorsun ya, onu dogma haline getirmeliyiz, yıkılmaz bir siper’. Bunları büyük bir heyecanla söyledi, bir baba edasıyla devam etti: ‘Ve bana şu tek şeyi söz

ver, sevgili oğlum: Her pazar kiliseye gideceksin’. Biraz hayretle sordum: ‘Bu siper neye karşı?’ Soruma şöyle cevap verdi, ‘çamurun akıntısına karşı’ -ve burada bir an tereddüt etti, sonra ekledi, ‘okültizm^(*) çamurunun’. Herşeyden önce ‘siper ve ‘dogma’ kelimesi beni telâşlandırdı, zira dogma, inancın tartışılmaz bir ikrarı demektir, eğer insanın amacı şüpheleri bir kerede ve sonuna kadar bastırmak ise dogma ihdas edilirdi. (...) Freud’un ‘okültizm’le kastettiği şey aslında psyche hakkında felsefenin ve dinin öğrendiği her şeydi, buna belirlemekte olan çağdaş parapsikoloji bilimi de dahildi.» (C.G. Jung, Memories, Dreams, Reflections, Glasgow, 1967).

Ben bilgiye bir açılım, bir genişleme ve öğrendiklerimle dünya üzerindeki varlığımı anlamlandırma imkânı olduğu için rağbet ediyorum. Fakat bilgi olarak karşıma çıkan dünya görüşleri önce yeni bir ufuk gibi göründükleri halde, sonradan sadece kendi kanallarında seyretmek şartıyla yararlanılacak bilgiler sunduklarını itiraf eden diktatörler haline dönüşüyorlardı. Oysa benim birinci derecede önemsemediğim herhangi bir dünya görüşünün bayrağının yükseltilmesi değil, kendime, birlikte yaşadığım insanlara ve mümkünse bütün insanlığa iyileştirme getirecek bilgilere varmak, bu bilgileri geçerli kılan düşünme yollarını açık tutmaktır.

İşte, 12 Mart 1971 muhtırasıyla gelen askerî müdahale benim zihnimin böyle meselelerle, bunlara benzeyen ve benzemeyen birçok meseleyle meşgul

(*) Occultism: Doğa üstü güçlerin bulunduğu, bunların insan denetimi altına alınabileceğine inanma veya bu alanda çalışma.

olduğu bir zamanda vuku buldu. Yirmialtı yıl yaşamıştım. Daha genç yaşlarımdan itibaren düşünürdüm ki bir şair, şiir çizgisinin ana hatlarını yirmialtı yaşına kadar çizmek zorundadır. Bu inancımın dayanağını, kaynağını hiç bilmiyorum. Şiire yirmialtı yaşından sonra başlanılmaz. Bu yaşa kadar şairliği otantik yanıyla, ayırıcı vasıflarıyla, ortaya koyduğu şiirin gücüyle belirginlik kazanmamış kimseler artık bir daha şiire özgü canlı ve canlandırıcı nitelikleri kazanamazlar. Yirmialtı yaştan sonra şair olunmaz. Olduğu sanılanlar varsa onların nasıl özden mahrum birer gösteriş sergilediklerini ancak şiire beslenmek niyetiyle yaklaşanlar veya şiirle beslenmeye elverişli bir bünyeye sahip olanlar kolayca anlayabilir. Octavia Paz'ın dediği doğrudur, burjuvaların bünyesi şiirin sindirimi için elverişli değildir. Kısacası, şair olarak ne yapabilecek idiysem, yirmialtı yaşına kadar bunun bütün belirtilerini ortaya koymuş olmalıydım. Ben bu şairdim işte. Şiirim beni bir yere getirmişti, ben şiirimi bir yere getirmiştım. Bundan sonrası, kurulmuş bu şiirin çoğalması ya da şair olarak benim neyin sözcüsü olduğumun örnekendirilmesiyle ilgiliydi.

Şimdi ölümcül bir tehlike bekliyordu beni. Bir çok şairin belli bir yaştan sonra başına gelen şeydi bu: Kendini tekrar etmek. Yani sınırları, sınır taşları başka insanlarca da farkedilmiş ve belki de özümlemiş bir duyarlılığı yeniden, tekrar tekrar üretmek. Sözkonusu tehlikenin de bu tehlikeyi savuşturmanın yolunun da düşünceden geçtiği benim için belli. Düşünce aslî mahiyeti bakımından beni daha çok ilgilendirir hale gelmişti. Dünya görüşlerinin çerçeve-

si içinde karşıma çıkan düşüncelerin, o düşüncelerle tanışmanın ilk heyecanı geçtikten hemen sonra basıkıcı birer inzibat rolünü üstlendiklerini anlamıştım. Demek ki düşünülmüş olan ve düşünülmüş olmaklılıkla çevrimini tamamlamış düşünceler değildi beni ve şiirimi besleyen. Daha önceden, başkaları tarafından düşünülmüş hususların hayatımıza nasıl bir yön vermesi gerektiği yolunda düşünmek, özü itibarıyla düşünmek değil, nihayet bir zihin işlemini yürürlüğe koymaktı. Düşünülmüş şeylerin şu anda hayatımızda nasıl bir yer sahibi olduğu üzerinde düşünmek ise bir öncekinden bir kaç gömlek daha üstün idiyse de yeterli sayılmazdı. Benim için tatmin edici nitelik, düşünme imkânını kullanabiliyor olma da yatıyordu. Nasıl düşünüleceğini bilmeyi göze almalıydım.

Daha önceleri, yani 1964 yılında düşünce sistemleri karşısında şiirin özgürlüğünü savunurken, düşünce olarak tanıdığım alan daha çok teorileri kapsıyordu. Bunların bilimsel teoriler olması da şart değildi. Tutarlılığı gözetilerek dil içinde vücut bulmuş bütünlerdi bunlar. Böylesi bir anlayış içinde dünya görüşlerinin dayandıkları teorileri hesaba katan, onlarla nasıl alış-verişte bulunduğunu irdeleyip soruşturan bir şiiri yazılabilir saymıştım. 1971 yılında «*düşünebilmek mümkün mü?*» ile yoluma devam etmek istiyordum. Böyle yaparsam kendimi tekrar etmekten salim kalabileceğimi ve başından beri titizlikle korumaya çalıştığım şiirin ve düşüncenin canlılığı olayını sürdürebileceğimi kabul ediyordum.

12 Mart 1971 müdahalesiyle gelen yeni dönem

benim düşünme merdivenimde yükselmeme, acılar pahasına da olsa, yardımcı olabilecek bir ortamı sağladı. Yaşayanlar hatırlayacaktır ki o günler, bir askeri rejimin sıkı disiplinini günlük hayat içinde hissettiren zamanlar değildi. Muhtıra verildiğinde bazı sosyalizan, ilerici (!) çevreler askeri müdahaleye destek olabilecek beyanlarda bulundular. Öğrencilerin yaygın örgütü Dev-Genç ve Türkiye Öğretmenler Sendikası bunlar arasındaydı. Askeri müdahaleye iyi gözle bakmayacak olan taraf da kendini sözde ortodoksisıyla öylesine kısıkvırak bağlamıştı ki demokrasi hakkında bile söyleyecek sözü bulunup bulunmadığını tartabilecek durumda değildi. Kısacası siyasi iddialarla ortaya çıkanlar, siyasi bilinç söz konusu olduğunda acınacak bir manzara arz ediyorlardı. Bir mizah furyası başlamıştı. Polis kitap toplamak için girdiği evde Eflâtun'un *Devlet*'ini görünce demiş ki: «*Yahu biz kızıl devlet bilirdik, bu Eflâtun devlet de nereden çıktı?*» Tutuklamalar, hapse girip çıkanlar oluyor, dernekler kapatılıyor, dergiler kapatılıyor ve nelerin kapatıldığı sıkıyönetim komutanlığının bir bildirisiyle halka duyuruluyordu. «*Duydunuz mu, sıkıyönetim komutanlığı yayınladığı... numaralı bildiriyle dış ticaret açığını kapatmış*».

Ama olup bitenlerin hepsi mizah konusu edilecek cinsten değil. Silâhlı mücadele yanlısı eylemci gruplar faaliyetlerini sürdürüyorlar. Bu gruplarda yönetici konumunda bulunanların bazısını şahsen tanıyorum. Buna mukabil gelişimi benim tamamen ilgimin ve bilgimin dışında vuku bulmuş olan teşkilâtları bana hem ideolojisi hem de elde tuttukları imkânlar bakımından anlaşılmaz geliyor. Eylemler ba-

sına yansıyor, mahkemeleri gazetelerden izlemek mümkün. Herşey bu gençlerin karmakarışık düşünceler, karmakarışık ilişkiler içinde kendilerini harcadıklarını ispata yetiyor. Ancak harcadıkları sadece kendi hayatları olmakla kalsa keşke. Üç gencin idam edilmemeleri için atılan imzalardan biri de benim. Kimileri gibi ben de şöyle düşünüyorum: Bu gençler idam edilmemelidir, çünkü bunları asmak hakkı sosyalist bir hükûmetin olsa gerek.

Basit gibi görünen ama insan hayatında çok önemli yer tutan bir noktayı vurgularsam, masalımın içinde neden müslüman kelimesinin yer aldığını açıklamam mümkün olacak. Basit ama önemli nokta: İnziva. 12 Mart 1971 sonrası, sosyal hayattan el etek çekmemi sağlamadı ama birlikte bazı işler başardığımız, dünyayı tanımada yardımlaştığımız, birbirimizin dilinden anladığımıza inandığımız arkadaşlarımın hemen hepsi uzağımdaydı. Bense hep düşünüyör, düşünmenin gücüne varmaya çabalıyordum. Bu düşüncelerim neyi, nasıl, niçin yaptığımın doğrudan ilişkiliydi. Bana kişilik kazandırmış bulunan değerler nelerdi? Bu değerler kendi başlarına ayakta kalabilirler miydi? Bu değerleri bana yakın kılan daha temel değerler var mıydı? Neyi, hangi insanlarla yapıyordum? Benim sahip olduğum değerle bu insanların bir ilişkisi var mıydı? Bunların yoksa, bunlarla ilişkili olan başka insanların var mıydı?

İnzivaya çekilmedim, fiili olarak. Fakat düşüncemi bulandıracak, düşünmekte olduklarımı kesintiye uğratacak ilişkiler ortadan kalktı. Bu süreç içinde beni müslüman olmaya götüren belirgin bir olay, bir

kişi veya belirgin bir iç aydınlanması yok. Yaşadığım binlerce olay, o güne kadar iyi veya kötü bağlantılar içinde olduğum binlerce kişi benim öz kaygularım bakımından ne anlama sahiptir? Neden çırpınıp duruyorum? Acaba insanın hep korku ve tedirginlik içinde olmadan yürüyebileceği bir yol var mı? İnsan hem haklı olduğunu, doğru davranış içinde olduğunu bilip hem de güvenlik içinde bulunabilir mi? Kime hesap verilecek? Kim beni yargılayacak? Eğer hata ve yanlış içindeysem beni kim bu halimle kabul edebilir? Ondokuz yaşında yazdığım bir şiirde:

*Zengin dul dişi bir kedi seviyor ya kucagında
Belki bu insanlara güvenimi doğuruyor durmadan*

demişim. İnsanlara hangi bağlamda güvenilebileceği, demek ki kafamda yer eden bir hususmuş. Bu günlere kadar insanlarla aramdaki güven bağını kültürel bir dolayımından geçirerek kurabileceğimi düşünmüştüm. Bu yüzden, yazdığım bir kaç teorik yazıda kültürü mümkün olduğunca sabit bir referans noktası görme eğilimi taşıdığımı ifadeye çabalamışım. Fakat bu düşüncemi fazla ileri götüremedim. Çünkü, kültür «doğru»nun referansı olarak alınacaksa, ahlâk iflâs ederdi. Ederse etsin diyemiyordum. Farkettiğim kadarıyla, ahlâkı dışarıda bırakmak, insanî olan her şeyi açıklamasız bırakmak demektir. Ahlâksız olmak insanî olanın içine dahil edilse bile böyle bir katılımı ancak mantıklı kalarak başarabilirdik. Ahlâksız olanı insanî olan içine katan mantık, bir başka ahlâkı (diyelim ki sosyal ve fizikî zaruret fikrini) esas kabul etmek zorundaydı. Hangi

ahlâk? Bu soruyu 'yaratılışı, varlığı mümkün kılan ahlâk' diye cevaplandırabildim. Yeniden doğmayı, dirilmeyi mümkün kılan ahlâk, ancak yaratılmayı mümkün kılan ahlâk olabilirdi. Varlığımı borçlu olduğum, doğru mu eğri mi davrandığımı karara bağlayan olabilirdi ancak. Böylece öteden beri sahip olduğum ve beni kendimi kandırmaktan alıkoyan *deus otiosus* inancı, içimde İslâm itikadının Allah, Kaadir-i Mutlak inancına inkılâb etti. Ateş'ten uzak kalmayı, Bahçe'ye girmeyi isteyen biri olma güvenine (ve belki de safiyetine) sahip oldum. Elhamdülillah.

Eğer şiir anlatılamayan bir şeyin anlaşılır kılınmasında bir görev üstlenmişse, *Kötü Şiirler*'den başlayarak yazdıklarım tarih sırasıyla, yani *Sevgili-me İftira* (hayata iftira demektir bu), *Kanla Kirlenmiş Evrak*, *Karlı Bir Gece Vakti*, *Propaganda*, *Tahrir*, *Çözülmüş Bir Sırrın Üzüntüsü*, *Esenlik Bildirisi*, *Amentü* sırası gözetilerek okunursa yaşadığım geçiş sürecinin işaretleri farkedilebilir. Gerçi bu işaretler çok gerilere uzanarak da bulunmaz değil ancak arayışımın en belirgin dönemi bu şiirleri yazdığım günlere denk düşmektedir.

Yine şöyle bir soru dost-düşman birçok kişinin zihninde doğabilir. 12 Mart 1971 rejimiyle solcuların üzerine yönelen terör, İsmet Özel'i etkilemedi mi? Onun artık kendini müslüman diye tanımlayıp, solcu, sosyalist veya komünist sıfatını reddetmesinde bir tür yılgınlığın payı yok mu? Çok şükür bu sorunun cevabını o günden bu güne *de facto* verebilecek kadar yaşadım. Türkiye'de yaşayan herkes, resmi otoritenin korunmasız, sıradan, atomize bireyler

karşısındaki tavrı yüzünden korkuya kapılmakta mazurdur. Bunun için askeri bir rejim altında bile yaşamak zorunlu değil. Doğulu despotik bir toplum olma özelliklerimizi gözden saklamak için çok usta bir illüzyonist gerek.

Allah'a hamdederim ki 12 Mart sonrasında hiç bir şiddet ve yıldırma hareketiyle yüzyüze gelmedim. Eğer böyle olsaydı, gururum belki beni yanlış olduğunu bile bile belli bir tutumda kalmaya icbar edebilirdi. Zayıf yaratıklarız. Kendimize yediremediğimiz davranış tarzları oluyor. Nitekim, benim kendimi müslüman saymamla, müslüman olduğumu dışa vurmam arasında belli bir zaman aralığı vardır. Herkesin solcu düşüncelerini rahatlıkla ifade edip savunabildiği bir ortam olan Türkiye'ye dönene kadar müslümanlığımı kendimden başkasına itiraf etmedim.

Esasen benim gibilerin korkması için bir sebep yoktu. Nereden mi çıkarıyorum bu sonucu? İsrail Büyükelçisi Elrom'un kaçırılması üzerine girişilen büyük «toplama» sırasında, üzerimdeki seyahat kıyafetinden kuşkulanan polis beni Malatya'da merkeze davet etmiş, kim olduğum konusunda Ankara'dan cevap gelmesi için bir gece nezarete misafir olmuş-tum. Ankara, dosya münderecatını Malatya'ya ulaştırınca «sen de az değilmişsin hani» diyen polis beni emin ellere ulaştırmak üzere Diyarbakır'a götürdüğünde, gece geç vakit yatağından kaldırılan komutanla komiser muavini arasında geçen konuşmada uzaktan uzağa kulağıma çalınan cümleler arasından şunu ayırdedebilmişim: «Biz bunun gibilerini ara-

mıyoruz, kardeşim.» Yine de beni bekliyordu yüzlerce öğretmenle birlikte bir erat koğuşunda geceleme ve kampın gediklileriyle üç öğün karavana yemek. Gerçekten 12 Mart rejimi benim gibilerin peşinde değildi. Kimi zaman bir arkadaş geliyor, «polis bizim evden senin fotoğrafını aldı, dikkatli ol» diyor. Bir başkası, «filâncanın ifadesinde senin adın geçmiş, bugünlerde senin de ziyaretçin olabilir» uyarısında bulunuyordu. Bu arada «nasıl olsa bizim evi aramazlar» düşüncesiyle, bir arkadaşım sakıncalı kitaplar (!) ımı kendi evine taşıyor ama bu tedbirin boşuna olduğu kısa zamanda ortaya çıkıyordu.

Neden 12 Mart rejimi benim gibilerin peşinde değildi? Çünkü mesele, eğer askerî silsile-i meratip uyarınca bir müdahale yapılmayacak olsaydı, yönetime geçmeyi tasarlayan bir başka (muhtemel?) müdahalenin solcu çevrelerde yuvalanmış unsurlarını, ayaklarını ve ayakdaşlarını temizlemek, tasfiye etmekle ilgiliydi. Benim gibilerin sosyalist bir dönüşüm uğruna ordudan, genç subaylardan bir beklentisi yoktu. Olmadığı için böyle rabıtalarda içinde de yer alınmamıştı. Bir bakıma 12 Mart rejiminin terörüne muhatap olan «bu adamlar»ın fonksiyonunu devralmaya heveslenen «bu adamlar» ekibiydi. Hesap, birbirinin dilinden anlayanlar arasında görülüyordu. Bu dilden ben anlamıyordum, bana göre siyasi başarı, haklı bir başarı olacaksa sosyal temel sahibi olduğu içindi. Sosyal temelin bizim keyfi kabullerimizle temini ise muhaldı. Yani biz çok iyi sonuçlar elde etmek istediğimiz için siyasi başarıyı haklı kılamadık. Toplum içinde tanınabilir türden bir haklılık tecessüm etmeliydi. Bu düşünceler beni, benim gibiler-

den de ayırıyordu. Söz konusu ayrımı vurgulayabilmek çabasıyla bir amentü yazmaya çok önceden karar vermiştim. Bu bir şair olarak benim «credo»m olacaktı. Benim babam Tevfik Fikret olmadığı için benim amentüm de protestan papazlığıyla tebellür etmedi, milletimin, içinde yer almakla haklılığı keşfedebileceğim ümmetin amentüsüyle çakıştı, teta-buk etti. Arkadaşlarımdan hiçbiri benim zihin serüvenime yakın bir izde yürümediyse, bunu, onların uğranılan hakarettten habersiz oluşlarına bağlıyorum. Birileri 1960 sonrası sosyalist mücadeleye samimiyetle bel bağlayanları hafife almış, onların samimiyetleriyle alay etmişti. Üzerinde yaşadığı toprakla, birlikte bir ömrü paylaştığı insanlarla sahici bir bağ arayanlar «manipulator»lerin dışının kovu-ğunu bile doldurmuyordu. O halde benim müslüman oluşumda birincil etmen insan-dünya ilişkisi midir? Hiç kuşkusuz, evet. İnsanın önemine, değerine inanmak; nerede insanları önemsiz ve değersiz kılıyordu ise ben orada yoktum.

Müslüman olmak beni, kendimi bildim bileli içine düştüğüm yalnızlıktan çekip çıkardı. Nasıl oldu? Yeni dostlar, aralarında kendimi emniyet içinde hissedeceğim kardeşler, ihvan, bir cemaat mi buldum? Hayır. Yalnızlıktan kurtuluşum bir bakıma modern bir insan olmaktan kurtuluşum sayılır. Ben bu kurtuluş özlemimi 1964 yılında,

Dinsin dinsin benim çağdaş olmayan iğrenç yüzüm

diyerek ifade etmeye çabalamıştım. Şimdi bakalım

şu modern insanlar arasında yalnızlık çekenlere... Onlar için var mı yalnızlık? Yahut yalnızlık denilen şey sahiden var mı? İnsanların yalnızlık dedikleri şey, adını koymaya çekindikleri ya da artık adını bile unuttukları bir başka şey mi acaba? Dağ başındaki çoban, ormandaki avcı, bulundukları yerde insan olarak tek başına kaldıkları halde «yalnız» değiller; insanlardan uzak yaşamayı bile isteye seçmiş bir kimseye yalnızlık içinde değil de «inzivada» diyoruz. Buna karşılık, büyük şehirlerde çok sayıda benzerleriyle birlikte, onlarla yanyana yaşayan insanların her günkü sıkı ve birbirine bağımlı ilişkiler içine gömülmüş insanların yalnızlık içinde olduğunu söyleyebiliyoruz. Öyleyse yalnızlık adını verdiğimiz şey, insana dışından gelen birşey değil. İnsan, yalnızlığı içinden türetiyor, insanların içini kaplıyor yalnızlık. Bu açıdan bakılınca:

*Ne yanar kimse bana âteş-i dilden özge
Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı*

diyen Fuzûlî'nin değil de,

Ey yalnızlık, benim yegâne yoldaşım!

diyen Antonio Machado'nun gerçek anlamıyla yalnızlık içinde olduğunu anlıyoruz. Doğrucası, yalnızlık sahip çıkılan, ancak sahip çıkıldığı zaman yalnızlık olabilen bir şeydir; insanın kaçınılmaz bir süreç sonucunda sürüklendiği ve dış şartların dayattığı «tek başınalık»tan, «bir kişi kalmak»tan, «kimsesiz-

lik»ten, «garip»likten farklı, hem çok farklıdır.

Modern (çağcıl) bir duygudur yalnızlık ve ancak adına bazan Batı Medeniyeti denilen, burjuva hükümleraltılığı altında bulunan ortamın ürünü olan insanda, «yeni insanda» kök salabilir. Kapitalizm boyunduruğunu gerek bilinçsizliği yüzünden gerekse çaresizlik içinde kabullenmiş yeni insan yalnızlığı imal etmiştir. Zehirli bir gıdadır yalnızlık ama insanı öldüreceğine, ölümün hissedilmesini, ölüm karşısında olunduğunu önlemekle görevini yerine getirir. Bu konudaki düşüncelerimize açıklık getirebilmek için gelin Marcel Proust'un mektep kitaplarında zikredilen bir parçasını birlikte okuyalım:

«...bir kış günü eve döndüğümde üşüdüğümü farkedenden annem, hiç âdetim olmadığı halde, biraz çay içmemi önerdi. Reddettim önce, fikrimi sonra nedense değiştirdim. Annem adına «Petites Made-lines» dedikleri, sanki deniz kabuğundan bir kalıpla biçimlenmiş gibi duran ufak, tombul kurabiyelerden getirtti. Ve hemencik, düşüncesizce, kasvetli bir günün hüziün dolu bir yarına açıldığı aralıkta, dudaklarım, içine bir parça madleni batırdığım çaydan, bir kaşık dolusu götürdüm. Fakat o anda, kurabiye kırıklarıyla karışmış yudumun tadını damağımda duyar duymaz, gövde mi bir ürpertinin sardığına, üzerime olağanüstü bir hal geldiğine dikkat kesildim. Nadide bir haz, sadece haz olma özelliğiyle, o hazzı doğuran sebebe bağlanmaksızın beni kaplamıştı. Bu hazla birlikte, hemen, hayatın felâketleri acı verebilecek şiddette değildi, kısıltısı ise yanılmasaydı sadece. Tıpkı aşkın üzerimdeki etkisi gibi bu

haz beni değeri biçilmez bir özle doldurmuştu. Belki bu öz bende yer alan bir şey bile değildi, bendim o. Artık, kendimi herhangi biri gibi olağan, alışılmış biri, ölümlü gibi hissetmiyordum. Bana bu kuvvet dolu sevinç nereden gelmiş olabilirdi? Hissettiklerimin çay ve kurabiye tadıyla bağlantılı olduğunu iyice biliyordum; ama bu tadı sonsuzcasına aşmış bulunan (şey) o tadın kaynağıyla aynı tabiatta olamazdı. Nereden gelmişti? Neyi işaret ediyordu? Onu nasıl kavrayacak, nasıl tanımlayacaktım? İkinci bir yudum aldım, üçüncü yudumun getirdiği ikincisinden de hafifti. Durmalıydım, iksirin hasleti azalacağı benziyordu. Belli ki aradığım hakikat fincanda değil, bendeydi. Uyarıcılıktı çayın yaptığı ama neyi uyardığını o bilmiyordu ve yapabileceği, yorumlayamadığım tanıklığını süre gözetmeksizin gücünü azalta azalta tekrar etmekten ibaretti. Ama yine de hiç olmazsa nihaî bir aydınlanma elde etmek için çaya yeniden kendi niyetim doğrultusunda dönebilmeliydim. Fincanı bıraktım ve ruhuma yöneldim. Hakikatı bulacak oydu. Ama nasıl? Ruh, kendini aşma sınırına her varışta öyle vahim bir belirsizlik durumuna geliyor ki bir arayıcı olarak kendisi aranılması gereken ve kullanıldığı bir karanlık bölge oluveriyor. Aramak mı? Daha da fazlası; yaratmak. Ruh şimdiye kadar varolmayan, kendi gerçekleştirebildiği öyle bir şeyle karşı karşıya geliyor ki ancak o şey hakikatı gün ışığına çıkarabilir.

Ve bu bilinmeyen, hiçbir mantıkî delil taşımayan ama belirgin kıldığı mutluluk suretiyle, başka gerçekleri silip solgunlaştıran, gerçekliği suretiyle vakıa olarak temeyyüz eden durumun ne olabileceği-

ni yeniden merak ettim. Onun yeniden ortaya çıkması için deneyi tekrarlamak istedim. (...)

Bilincimin aydınlık yüzeyine sonunda ulaşacak mıydı bu hatıra, çok uzaklardan beni taciz ederek, coşturarak, nefsimin derinliklerinden yükselerek kendine özdeş yakınlardaki bir ânın cazibesine kapılmış bulunan geçmişteki bu ân? Bilemem. Artık hiçbir şey hissettiğim yok, bitti, belki de yeniden karanlığa gömüldü, bir daha uyanacak mı kimbilir? On kere tekrar başlamam, derinliğine eğilmem gerekti. Ve her seferinde bizi zorlu çabalardan, önemli eserlerden alıkoyan o gevşeklik duygusu bana bu işin peşini koyvermemi, çayımı yalnızca günün sıkıntılarını, yarının arzularını düşünerek, bu yavanlık içinde devran ederek içmemi öğütledi.

Ve birdenbire hatıra gözümde canlandı. Damagımda beliren tad, pazar sabahları Combray'da (kili-seye gitme vakti gelinceye kadar dışarı çıkmazdım) yediğim madlenlerin kırıntılarının tadıydı; iyi günler dilemek için yatak odasına gittiğimde Léonie halam bana önce kendi çay veya ıhlamur fincanına banıp bu madlenlerden yedirdi. Ufak kurabiyelerin görünüşü önceden, onun tadına bakıncaya kadar zihnimde hiçbir şey uyandırmış değildi. Bunun nedeni belki benzeri nesneleri bugüne kadar çoğu kez kurabiyeci camekânlarında yemeksizin görmüş olmam, böylelikle de onların biçimlerinin Combray günleri yerine çok daha yakın hatıralarla bağlantı kurmalarındandı; belki de sebep bu hatıraların uzunca süre hafızanın dışına terkedilmiş olmaları yüzünden diri kalmayışları, hepsinin dağılmış olmalarındaydı. Bu

nesnelerin biçimleri -o etkileyici ve sofu kıvrımlarıyla alabildiğince arzu kabartan kavkılı küçük kurabiye-lerinki de dahil olmak üzere- bozulmuş ya da derinlerde uyumuş durumlarıyla bilincimdeki yerini yeniden alabilecek yaygınlık güçlerini yitirmişlerdi. Fakat hiçbir şeyin arta kalmadığı uzak mesafeler ötesindeki geçmişten, insanlar öldükten, nesneler yıkılıp dağıldıktan sonra onların kokusu ve tadı uzun süre tek başlarına pek lâtif ama ilk durumlarından daha canlı halde, maddeye bağlılıklarından daha da kurtulmuş, daha çetin, daha kesin bir çizgiyle mevcudiyetlerini tıpkı ruhlar gibi korurlar; hemen hemen hiç hissedilmeyen özlerinin damlacığı içinde dirençlerini kaybetmeksizin bütün yıkıntılar arasından ortaya çıkıp hatıranın muazzam binasını inşa etmeyi ümitle beklerler.»

Bir hatıranın canlanması: Hepsi buymuş meğer! Yukarıda okuduklarınız dolayısıyla şaşkınlığa düştüğünüz bir nokta var mı? Türkiye'de yetişmiş bir insan olarak acaba siz de benim gibi yukarıda okuduğunuz parçada bir dengesizlik bulunduğu hissine kapıldınız mı? Bence ilk algılanan ve kişiyi içinde bulunduğu, içinde yer aldığını farzettığı zaman/mekândan kopmaya götüren tecrübeyle, bu tecrübenin niçinini izah eden sonuç arasında bir dengesizlik var. Diyorum ki Türkiye'de yetişmiş bir insan, benzeri bir algılamanın devamında Proust'un vardığı sonuca ulaşmazdı. Proust, yaşadığı olağanüstü bir ruhî durumu, başı ve sonu kendi sınırlı ömrü içinde bulunan bir açıklamaya bağlıyor sonunda. Çünkü o, insanlık tarihinin son çağlarında Avrupa'da belirmiş yeni insanlardan biridir ve hissettiği her şeyde kendinde

başlayıp, kendinde biten sebepler-sonuçlar bulacaktır. Türkiye’de yetişmiş bir insan (İslâm itikadında olmasa bile), zâhir ve bâtın arasındaki kaçınılmaz ilişkinin farkına vardığı için yaşadığı olağanüstü ruhî durumun mesnedini yine olağanüstü nitelikteki değerlerde arayacaktır. Eğer bu istinad noktası, mutlaka bir hatıra olacaksa bile, hatırlanan hususu kendi ferdî sınırlarıyla kapatmaktan imtina edecektir.

Türkiye’de yetişmiş insan derken, «yetişmiş» kelimesinin üzerine basmak istiyorum. Ben onyediyâşımında, Kur’ân-ı Kerîm okuma hevesine kapıldığımında, yetişmiş bir insan değildim. Bunun anlamı şudur: Türkiye’de Batı medeniyetinin iyice aşağı düzeyde kalan artıklarını, daha açıkçası emperyalizmin bizi güdebilmek için bizi bilmekle yükümlü tuttuğu bilgi (!) leri hayatının ekseni kılan her kimse, yaşı ve mevkii ne olursa olsun yetişmiş sayılamaz. Türkiye’de yetişmiş olabilmenin iki yolu vardır: Birinci yol, Batılıları aydınlanmaya ve aydınlanmanın devamına götüren yoldur ki Akdeniz havzasında doğmuş bütün bilgi donatımının mahiyetiyle kişiyi ilgili kılar. Doğu ve Batı’nın klasik dillerine derinden vukufu gerektirir. Böyle bir yetiştirme ancak yaygın bir teşkilâtlanmanın ürünü olacağından ülkemizde Devlet’in belli bir kasıt ve ısrarla alıp uygulayacağı tedbirler yardımıyla girilebilecek bir yolun sonunda sağlanabilir. İkinci yetiştirme yolu, ferdî çabalarla birinci yola mümkün olduğunca yaklaştırmaya çalışırken kişinin kendini içinde yaşadığı toplumun kaderi hakkında sürekli duyarlı, sürekli uyanık tutmasıyla yürünebilir. İkinci yolla yetişmiş insan haline dönüşmek, bir bakıma Türkiye’nin «aristokrati» olmak de-

mektir ki burada en iyi vasıflar biçimsel bilgilerin edinilmesi veya soyut ideallerin yüceltilmesiyle değil, ülke hayatıyeti karşısında hassasiyetin, ülkeye olan (şahsa veya örgüte değil!) sadakatle desteklenmesiyle elde edilir. Türkiye’de yetişmiş insan, yukarıda andığım iki yetiştirme yolundan hangisini yürümüş olursa olsun anlayacaktır ki kişioğlunun hayatı ne tabiatla tamamen ne de tarihle tamamen kapatılmamıştır.^(*) Dolayısıyla, tabiatın kendini tıkadığı yerde tarihle, tarihin kendini tıkadığı yerde tabiatla açılıma varmanın imkânını görebilecektir. Türkiye’de yetişmiş olmak bâkir olanı farketme gücü sağlar insanlara. Bu güce ulaşmanın ön şartı da Türkiye’de olmayı göze almaktır elbet.

Proust ise hayatın gününbirlik değişmelerine umursamaz kalabilecek bir ruh halini yakaladıktan, hayatın felâketlerinin acı verebilecek şiddette olmadığını ve hayatın kısalığının bir yanılsama olduğunu kavrayabilecek bir noktaya ulaştıktan sonra ister istemez ferd hayatının sınırlarına razı olmak, bu sınırları nihaî sınırlar saymak çizgisine geri dönmek zorunda kalmıştır. Yani tarihe, bireysel tarihine hapsolmuştur. Kendi bireyliğini bir memur (agent) olarak kullanan özü kendi içinde dumura uğratmış, aldığı tad ile tadın kaynağı arasında bir mahiyet farkı bulunduğunu anladıktan sonra bile bu bilgisini hiçe saymış ve günışığına çıkmasını beklediği hakikati

(*) İnsanın tabiatı var mıdır? Alman idealizmi, insanın tarihini keşfetmenin parlaklığıyla gözleri kamaşmış halde, insanın tabiatını pozitif bilimlerin karanlığına teslim etti. Bu anlayış ise iki harf arasında bolşevizmin, faşizmin ve nazizmin değirmenine çok su taşıdı. Şu kadar zaman sonra anlamamız gerekir ki insanın tabiatı, onun üzeri örtülü tarihi; insanın tarihi ise onun örtüsü kalkmış tabiatıdır.

alelâde bir gerçeğe değiş-tokuş etmiştir. Kısacası, Proust'un yaşadığına benzer bir tecrübeyi Türkiye'de yetişen biri geçirmiş bulunsaydı bir çocukluk hatırasının canlanması noktasında durmayacaktı.

Ama Türkiye'de yaşasa bile yetişmemiş her insan, Fransa'da yetişmesini tamamlamış insanın vardığı sonuçlara varacaktır. Çünkü Türkiye'deki insana, aydınlanmadan geçmediği halde, aydınlanmanın ilk faraziyeleri öğretilmiştir. Batı'da ne olmuşsa olmuş, «birey» oluşmuştur, Türkiye'de ise bazı insanlar «birey» olduklarına inandırılmışlardır. Yalnızlık bireyin malıdır. Batı dünyasının gerçek ürünü olan insanlar için birey olma hali ve onun bir uzantısı olan yalnızlık anlaşılır bir şeydir. Yalnızlar Allah'ın kendilerine, kendilerini unutturduğu insanlardır. Bu insanlar kendileri olarak ancak Combray günleri sınırlarındaki bireyliklerini hatırlayabilirler. Türkiye'de insanların çektiği yalnızlık ise iki katlı cehaletin baskısını duymaktan doğar, kişi hem bir batılı gibi «birey» haline dönüşmemiştir (böyle olsaydı yalnızlıktan yine kurtulamayacaktı) hem de batılının elden düşme, işporta malı kültürünün tasallutu altındadır.

Benim yalnızlıktan kurtuluşum birinci aşamada emperyalizmin beni mahkûm ettiği cehaleti reddetmekle başladı. Emperyalizm Türkiye'de yaşayan insana (eğer varsa) çıkış yolu olarak, önce emperyalizmin varoluş şartlarının bir veri olarak kabul edilmesini, yani Batı'ya özgü temellerin benimsenmesi halinde ve bu temellerden yükselerek kabul edilebilir bir yaşama alanının elde edilebileceğini öneriyor, gösteriyor. Türkiye'de yaşayan insanın kendi mevcu-

diyetini tanıma hususunda emperyalizmin sunduklarını reddedip, kendine özgü temeller aramaya başlaması zorla itildiği yalnızlık kabuğunu kırmasıdır. Eğer yalnızlık bir yalıtılma haliyse, Batı kültürü, batılı olmayan insanı asla sınırlarını aşamayacağı çitlerle kuşatmaktadır. Söz konusu çitleri ortadan (aradan) kaldırmak ancak iki şekilde olur: Ya kendinize ilişkin sahicilik (authenticité) iddialarınızdan tamamen vazgeçersiniz, böylece zincirlerinize âşık olursunuz, sizi kuşatan parmaklıklara hayranlık duyarsınız veya sahiciliğinize yönelir, sahiciliğinizin sizde yaşayan yanını korur, kaybettiklerinizi yeniden kazanmaya çalışırsınız. Benim için şiire emek verme ve politik bağlanmayı değerli sayma çabalarım doğrudan doğruya sahicilik arayışlarıma destek olan iki çaba olarak anlam kazandı. Yalnızlığı bir uyumsuzluk olarak yaşadım ve uyum sağlama gayretlerim bendeki yalnızlık kabuğunun birinci katını kaldırdı.

İkinci aşamada kültürden bağımsız bir değişme yaşadım. Buna yaratılmış olmayı kavrama diyorum. Persona'mı, şahsiyetimi, kimliğimi kültüre borçluyum ama mevcudiyetimi, varlığımı, uzay/zaman içindeki ne'liğimi borçlu olduğum ve benim kişiliğimden de, kimliğimden de bağımsız bir «O» var. Hû... Yaratılmış olmayı kavradıktan sonradır ki yalnızlık benim için çok uzak bir duygu, uzaklaşan bir duygu. Çünkü yaratılmış olmayı kavramak, Yaratılan'ın iradesine sürekli duyarlı kalmayı getirir. Yaratılmış olmayı kavramamış veya bunu unutmuş insanlar için de bağımsız bir dış dünya, küçük harfle yazılacak bir «o» vardır. Hattâ aydınlanmanın emekleme çağlarında Deistlerin düşündükleri büyük sa-

atçı Tanrı da «o» dur. Fakat İslâm itikadına sahip insan, Allah'ın Lâtif olduğunu, lûtuflar sahibi olduğunu, Habîr olduğunu, her şeyin iç yüzünden, gizli taraflarından haberdar olduğunu bilir. Müslüman bilir ki Allah «*EL-MUÎD*»dir, yani yaratılmışları yok eder ve tekrar yaratır. Bu yok edilip, tekrar yaratılanlar arasında ben de bulunuyorum. Yaratılma süreci sona ermiş bir vakıa değilse bir müslüman nasıl yalnız kalabilir? Yalnızlık bir müslüman için hissedilir olmaktan uzaktır.

Böyle düşünceler içinde müslüman olduktan sonra başka müslümanlarla tanışıp, kaynaşmak için fazla aceleci davranmadım. Esasen bu mümkün de değildi. Benimle belli bir kültürel dili paylaştığına inandığım hiç bir müslüman tanımıyordum. Edebiyat dünyasında, ismen tanıyıp şiirine büyük değer verdiğim bir Sezai Karakoç vardı. Onunla tanışmanın yolunu arayıp buldum. «*Amentü*» şiiri yayınlandıktan sonra daha çok sayıda okur-yazar müslümanı tanıma fırsatı buldum. Yeni bir çevre «*benim çevrem*» olabilir miydi? Benim safiyane yaklaşımlarıma rağmen böyle bir vakıanın gerçekleşemeyeceğini bilmiyordum. Bir kere oluşumunu belli bir belirginliğe ulaştırmış, kendine özgü alışkanlıkları, algılayış biçimleri, tavır alış usulleri olan bir çevre ile yüzyüzeydim. Belki benim yapabileceğim her şeyi olduğu gibi kabullenip bu (hiç bir bakımdan homojen olmayan) çevrenin içinde yer almak, onlara katılmak olabiliyordu. Ne var ki otuz yaşında, o yaşına kadar sınırlı da olsa bazı işleri elden geçirmiş biri için böylesi bir katılma, söylenildiği kadar kolay olamazdı. Üstelik neye katılacaktım? Türkiye'de genel anlamda

«sağ» dan bağımsız ve çizgisi kaba hatlarla bile olsa belirlenmiş bir islâmî tutum mu vardı? Hayır. Böyle bir tutuma samimiyetle özlem duyan bir çok insan, birçok müslüman vardı ama herkes ne yapılacağı hususunu cevapsız bir soru olarak içinde saklıyordu. Bir şeyler yapma gereğini herkes duyuyor, herkes ne yapacağını düşünüyordu. Acaba ben ne yapacaktım?

Yaşadıklarımın çıkardığım sonuç bana bir şeyler yapmanın değil, bazı şeyleri yapmamanın ne kadar önemli olduğunu öğretmişti. Türkiye'de yaşayan kişi önüne açılan davranış yollarından birine dalmalı mı, yoksa bu yolların kimler tarafından açıldığını, bu yoldan gidildiği taktirde varılacak noktanın kimlere hizmet anlamı taşıdığını sorgulamalı mıydı? Ben sorgulamanın önemine her şeyden çok inanıyordum. 1968 yılında,

*Ben öyle bilirim ki yaşamak
Berrak bir gökte çocuklar aşkına savaşılmaktadır*

diye yazmıştım. Oysa 1972 yılında yazdığım,

Çocukların üşüdükleri anlaşılıyor bütün yaşadıklarımın

idi. Eğer sefil bir dünyada yaşıyor isek, bu sefalet tüketim araçlarından yoksun kalmaktan ibaret değilse, hayatımız bazı cahil, bencil ve habis insanların çıkarları (çıkarcı sandıkları tatmin ortamları) yüzünden karanlık kılınmışsa, bu sefaletle karşı yapılabilecek şey mukabil bir cehalet, mukabil bencillik ve

mukabil bir habislik olmamalıydı. Bir dünya cenneti tasarısından sıyrılıp, farklı bir dünya cenneti tasarısına kaçmaya hiç niyetim yoktu. Sosyalist olarak ulaşamadığımı anladığım hedeflerin, müslüman olarak ulaşılabilceği kapanına sıkışmayacaktım. Bunun yanısıra sosyalist olarak sahip olduğum «şartların eleştirisi» gücünü de feda etme yanlısı değildim. O halde ben ne yapacaktım ?

Yapacağım şey anlaşılabilirlik, hem insan olarak kendimin anlaşılabilirliğini hem de insan ilişkileri içinde herbirimizin konumunun anlaşılabilirliğini kapsayan anlaşılabilirlik alanını genişletmekle ilgili olabilirdi. Gelecek kuşaklar adına şu anda yaşayan insanları gözden çıkarmamak, şu anda yaşayanların gelecek kuşaklar karşısında suçlu duruma düşmesini önlemek sadece ve sadece bilgiye değer verme suretiyle elde edilebilen imkânlardır. Bilgilenmeyi önleyen her tutum ya şu anda işlenen suçları gözden saklamak içindir veya sonuçlarını gelecekte farkedeceğimiz planları uygulamaya konmasını sağlamak içindir. Müslüman olarak bir şey yapacaksam bilgilenmenin engellerini kaldırmaya yardımcı olacak bir yolu benimseyecektim.

Yeni Devir gazetesinde günlük fıkralar yazmam söz konusu olduğunda işte bu zihniyeti açık seçik taşıyordum. 1977 yılının Nisan ayında Türkiye’de siyasi ortam çok yönlü bir hareketlilik arz ediyordu. Siyasi cinayetler birbirini kovalıyor, şehirleşmenin hızındaki artışla yoğunlaşan bir sosyal çalkantı bütün meseleleri karmakarışık hale sokuyordu. Solda sayısını bilemediğim ve neye yöneldikleri

sarahatle belirlenemeyen bir çok fraksiyon etkinlik gösteriyordu. MHP paralelindeki gençlerin sol karşıındaki tutumları onlara mukabil bir etkinlik alanı açmıştı. Kendilerini soldan ve sağdan ayrı bir anlayış evrenine yakıştıran müslüman gençlerin ihmal edilebilecek kadar küçük bir azınlığı, ortamın silâhlı mücadele modasına kapılmıştı. Büyük bir çoğunluk Türkiye’nin islâmî değerler doğrultusunda geçireceği dönüşümün hangi hazırlıkları gerektirdiği meselesini çözüme bağlamaksızın siyasi tabloda yer almışlardır.

Bir bakışa göre Türkiye’de 1960 sonrasındaki siyasi gelişmeler bir yandan sol radikalizmi aydınlar katında yaygınlaştırırken, diğer yandan sağ radikalizmin de mesafe katetmesine zemin hazırlamıştır. Bu görüşün isabetli olduğu düşüncesinde değildim. Türkiye’de sağ radikalizm hiç bir zaman statükocu güçlerden bağımsız bir kimlikle siyasi arenada yer tutmamıştır. Dolayısıyla Türkiye’de sağ radikalizmden söz etmek ya solcu despotizmin kendine mazeret aramak için uydurduğu bir yalanın yaygınlaşmasına yarar veya fiilî durumu kavrayamamaktan doğan bir «dil yanlısı»nı devam ettirmektir. Gerçek, Tanzimat’tan günümüze kadar uzanan bir zorbalık karşısında müslüman çoğunluğun siyaset sahnesinde heline tercüman olabilecek her fırsatı değerlendirmeyle ilgilidir. Eğer müslüman çoğunluğun siyasi varlığı sağ siyaset sahnesinde daha çok hissedilmişse bunun sebebi ikidir: Birinci sebep, sol eğilimli aydınların devlet gücünü kontrol altında tutma bakımından öncelikli sayılmalarıdır. Onlar müslüman çoğunluğun desteğine muhtaç olmadıklarına inandık-

ları gibi yapacaklarını zaten Türkiye'nin İslâm kültürüyle olan bağına rağmen, bu bağı zayıflatarak yapabileceklerine inanmışlardır. Yani müslümanların "sağ"da kalmaları devlet yönetimine etkide bulunan güçlerin istekli tercihleridir. Birinci sebebe bağlı olan ikinci sebep de sol eğilimli aydınların müslüman çoğunluğun desteğini talep ettikleri taktirde bu destek karşılığında verdikleri tavizler yüzünden kendi yaşama şartlarını tahrip etme zorunda kalacakları korkusudur. Bu durumların tersi sağ eğilimli aydınlar için söz konusu olmuştur: Sağcıların müslüman desteğini talep edişleri, devleti kontrol eden güçler ve karşısında edindikleri kısmî itibarı elden kaçırma korkusu yüzündendir. Böylesi endişelerin paralelinde müslüman çoğunlukla aydınlar arasındaki ilişki, her zaman bir suistimal ve istismar ilişkisi olagelmıştır.

(Tirajı Türkiye ortalamasına göre mütevazı olmasına rağmen, müslümanların zihnen gelişmeye en açık kesimine seslenen bir gazetede günlük fıkralar yazma yükünü üzerime alırken beni düşündüren husus elimdeki imkânın suistimale ve duygu istismarına ne çok müsait olduğuydu. Yazılarımı hâdis-i şerifin bana sağladığı «*Müslim, müslümanların dilinden ve elinden salim oldukları kişidir*» anlayışına uyarak kaleme alma çabası gösterdim. Yazılarımda bir islâmî mücahededen, Türkiye'de ulaşmayı dilediğimiz bir islâmî hayat tarzının meselelerinden bahis açtım ama kuru sıkı bir cihad çağrısının müslüman çoğunluğu kolayca düşüncesizliğe sevkdebileceğini akılda tuttum. Eğer Türkiye'de islâmî değerlerin belirleyici olduğu bir toplum düzeni tesis edilebilecek-

se, bunun bir siyasi iktidar değişikliğinden çok, müslümanların böyle bir toplumun gerçekleştirilebilir olduğunu sosyal alanda gösterme yeterliliğine ulaşmalarına bağlı olduğunu savundum.

Savundum da ne oldu? Bunu ölçebilecek araçlara sahip değilim ama zaten gazete yazarlığına ilişkin memdeki temel etken yazdıklarım dolayısıyla bir kısım insanı şu veya bu yönde davranmaya cesaretlendirmek değildi. Ben cesaretin kavrama yetisini dinç tutmada, aldanmayı asgariye indirmede ve kimseye yaltaklanmadan yaşama gücünü koruma ısrarında bulunduğu görüşündeyim. Bizim önce insan, sonra müslüman olarak ayakta kalmamıza kolaylık verici cesaret budur. Bazı insanlara galip gelme hevesinde olanlar, diğer bazı insanların kendi üzerinde galibiyet tesis etmelerini peşinen kabul etmezlerse hedeflerine ulaşamazlar. Yegâne gâlip Allah'tır inancı taşıyanlar ise hükmetmeyi reddettikleri oranda hükmedilmeyi de reddetme imkânını elde tutarlar. Bu mülâhazalar doğrultusunda Türkiye'de siyasi düşüncelerin hangi ölçülerde ete kemiğe bürünebileceklerini gözönüne almalıyız.

Türkiye'deki hegemonyacı görüşlerden birinin, yani Allah'tan gayrısına teslim olmak suretiyle insanları ezme heveslisi olan görüşlerden birinin kendine sosyalist veya komünist adını yakıştırması büyük bir önem taşımaz. Çünkü sosyalist düşüncenin Türkiye'de «*Batılılaşıma*» dışında bir toplumsal rantı yoktur. Bu yüzden 1960'lara gelinceye kadar Türkiye'de genel batıcı akımlar arasında özellikle hesaba katılması gereken bir sol akımı ayırdetmek hem zor

hem de gereksizdir. 1961 Anayasası ile yapılan düzenlemede Türkiye'deki «destekli» sosyalizmin görevi, Tanzimat'tan beri ipleri elinde tutan ve dünya sistemi ile uzaklaşmayı Türkiye'nin yaşama şansı kabul eden anlayışı haklılaştırmak olabilirdi. Sosyalistlerin bir kesimi bu görevi tam yerine getiremeyeceklerini çünkü halkın desteğini esas kabul ettiklerini belli edince, halkın desteğini hayırhah saymayan diğer sosyalistler tarafından saf dışı edildiler. Fakat bu tepeden inme anlayış, bir sosyalist tezi ortadan kaldırırken resmî otoritenin aracı olmayı yüklediği için otorite karşısında da varlık gösterememiş, görevi sona erer ermez hesabı görülmüştür. Böylelikle 12 Mart 1971 müdahalesiyle gelen rejim, desteğin Türkiye içinden geleceğini bekleyen sosyalist tezleri ezecek yok etmiştir. Bu durumun tabii sonucu 1973'ten sonra yeniden varlık gösteren sol, artık yaşama teminatının ülke dışında bulunduğu inanan bir sol olmuştur. Rusya yanlısı sol görüşlerin sayıca en büyük taraftar grubunu elinde tutuyor olmasının başka bir izahı getirilemez. Kısacası, efendilik taslayarak ortaya çıkanlar, ruhsatı hangi efendiden aldılarsa, onun eliyle tepelenmişlerdir.

Müslüman düşüncenin bu bakımdan sosyalist düşünceyle benzerlikler taşıdığını ileri sürmek bence imkânsızdır. Türkiye'de islâmî bir tezin savunulmasını mümkün kılan ortam varsa ve müslüman çoğunluğun haklarına konulmuş bulunan yasaklar ne ölçüde kaldırılırsa, islâmî bir tez o derecede savunulur olmaktadır. Bir zamanlar sözü edilen «tarihsel hata» ne ölçüde düzeltilirse müslüman düşüncenin ülke açısından önemi o ölçüde anlaşılabilecektir. Yalnız Tür-

kiye'de değil, dünyanın her yerinde aklı eren herkes sözkonusu «hata»nın müslümanların işlediği bir hata olmadığını bilir. Müslüman çoğunluk aldatılabilir, hedefi bulandırılabilir ama Türkiye'de müslüman çoğunluğa İslâm dışı bir misyon yükleyecek ve onu kendi amaçları uğruna kullanıp saf dışı edebilecek bir otorite yoktur. Eğer böyle bir tecrübeye girişilecek olursa safın dışında kimin kalacağını görme rizikosunu göze alabilecek resmî yetkili bulmak da zordur.

O halde sosyalizm ve müslümanlık Türkiye'nin dünya üzerinde tutacağı yer bakımından birbiriyle uzlaşabilen iki düşünce olmaktan çok uzaktır. Çünkü sosyalizm varlık teminatını, dünyadaki hakimiyet sisteminin Türkiye'ye mümkün olduğu kadar çok müdahale etmesinde bulurken, müslümanlık bunun zıddına, dünya hakimiyet sistemi Türkiye'ye ne kadar az söz geçirebilirse o kadar mesafe katedebilen bir düşünce olarak yaşamaktadır. Bu özelliğiyle müslümanlık, Türkiye'de bağımsız bir siyasi alternatif olarak gerçek açılımına kavuşmakla dünya üzerinde yaşayan insanların tümü için imkânları görülür hale sokacaktır. Diyebiliriz ki Türkiye'de müslümanlık, bir dahili siyaset meselesi kalamayacak kadar büyük boyutlu bir meseledir.

1977 yılının baharından 1979 yılının yazına kadar, kaleme aldığım günlük fıkraların Türkiye'de müslümanlık meselesini birinci derecede önemseyen kaç kişiye, ne anlam ifade ettiğini bilememenin tedirginliği içinde, gazete yazarlığına ara verdim. Bir dergi çıkarma hazırlığına giriştiğimde gördüm ki birlikte yola çıkabileceğim nitelikte hiç bir insan ta-

nımıyormuşum. Bu bilgiyi edinmem, doğrusu, hayata bakışım açısından bana çok yararlı oldu. Her insanın beş duyusuyla algıladığı bu dünya üzerinde bir hayatı var. Ben bu hayatı bilerek, isteyerek, her dakikasını kendimin kılarak, duyarak ve düşünerek, uyanıklık içinde yaşamak istiyorum. Belki bu dünya hayatını en üst düzeyde yaşayabilmek, bir başka insanla ortaklaşa tanıklığına vardığı uyanıklık durumunu paylaşmakla mümkün. Bu paylaşımı elde edemediği şartlarda bile insan, ölüm kendini bulduğu anda içinde bir boşunalık duygusu taşımamalı. Ben ce boşunalık duygusu, ne adına olursa olsun, razı olduğu haksızlık yüzünden insana yerleşir.

12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte Türkiye'nin başına çöken rejim hükümrانlığını ilân ettiği zaman, ben, insan tekinin dünya üzerinde canavarlaşmayı göze almadıkça pek kısıtlı yaşama alanına sahip olduğu düşüncesiyle günlük hayatımı sürdürme çabası içindeydim. İnsanın yüce bir tarafı varsa bu, şartların gereğini yerine getirdiği için değil, şartlar ne olursa olsun, sahip olduğu temel doğrular gereğince tercihler yapabilmeyi elden bırakmadığı için belirginlik kazanabilmektedir. Kahramanlık yapmaya niyetim yoktu ama Yeni Devir için yeniden yazı yazma teklifini, fareler gemiyi terkettikleri için değil, bir ölçüde maddi zorlukların etkisiyle kabul ettim. Bütün siyasi partiler kapatılmış, ülke bir kez daha sıkı yönetim bildirilerinin en üstün kural koyucu sayıldığı bir dönemi yaşamaya başlamıştı.

Bir yıl süren ikinci gazete yazarlığı döneminin yazılarını 1984 yılının ilk ayında *Zor Zamanda Ko-*

nuşmak adlı kitapta topladım. Gerçekte «zor zaman» sadece askeri rejiminin kısıtlamalarını anırtırma gayretiyle kitabın adına yakıştırılmış değildi, benim zor zaman olarak algıladığım bir anlayış yetersizliğiyle, meseleleri kavramada insanların gösterdiği nemelâzımcılıkla, gerçeğe yaklaşırken gösterilen gevşeklikle nihayet dünya şartlarına teslimiyete varan yılgınlıkla ilgiliydi. Nitekim, 12 Eylül sonrası bütün yazdıklarım müslümanlığın bütün insan meselelerinin ekseninde nasıl bir yer tuttuğunu gösterbilme çabalarımı yansıtır. Bu dönemde yazıp yayınladığım şiirler kimilerine «*bu ne biçim islâmcı şiir*» yadırgamasını getirmiştir. Böyle bir şaşkınlığa uğrayanlar, müslümanlığı ya alışılmış dindarlık formlarına hapsolmuş haliyle algılamaktan fazlasını beceremeyenler veya müslümanlığı islâmiyete uzak düşmüş insanların korkuyla algıladıkları «*şeriatçılık*» ambalajına sığdırmaya çalışanlardır. Buhari ve Müslim'de «*Müslim, müslümanların dilinden ve elinden salim oldukları kişidir*» şeklinde aktarılan hadis-i şerifi, Enes şu ekle rivayet etmiştir: «...*mümin, insanların emniyette oldukları kişidir*». Ebu Hureyre'den gelen rivayet de şöyledir: «...*mümin, insanların kanları ve malları konusunda emniyette oldukları kişidir*».

Bir müslim olarak bizi bekleyen ilk görev, kendimiz gibi müslüman olan kişilerin, bizim fiillerimizden dolayı tehlikeye düşmelerini önlemektir. Bunu müslümanların meselelerine sahip çıkmakla, müslümanların birliğini esas saymakla yerine getirebiliriz. Mümin isek sahip çıkacağımız mesele, bütün insanlığın meselesidir. Göstereceğimiz odur ki müslüman-

lık, insan oluşumuzun ekseninde yer almaktadır. Bunu nasıl göstereceğimizi soracak bazıları. Müslümanların dilinden ve elinden emniyette kişi olmak, insanların emniyette oldukları kişi olmak karmaşık meseleler çıkarmaz karşımıza. Böyle bir kişi olmak için zorbalara yaltaklanmamak, zorbalıktan menfaat beklememek yeter. Bizi insanların gözünde güvensiz bir kişi haline getiren tek belirti, bizim o insanları ezen, o insanları sömüren, o insanların yaşama imkânlarını gasp eden güç veya güçlerin müttefiki olarak görünmemizdir.

Yaşadığımız dünyada müslümanlar ve islâmî düşünceler, kendilerinden himaye taleb edilecek imkânları elde tutmuyorlar. Yani kâfirlerin zorbalığı, müslümanların tümünü baskı altında tutan «*dünya sistemi*»ni oluşturuyor. Bu şartlarda müslim ve mümin olarak hiçbir çelişkiye düşmeden hem bütün müslümanların hem de bütün insanların emniyette olduğu kişi mevkiine gelebiliriz. Bunun için zulme razı olmadığımızı dışa vurmamız, zulmün artmasına yardım etmeyeceğimizi ortaya koymamız yeter. Eğer dünyanın iktidar odaklarından bir veya birkaçı müslümanların güdümü altında olsa idi, o zaman mesele bir oranda karmaşıklaşacaktı. O zaman belki Henry David Thoreau daha dikkatle bakmamız gereken bir tavrı sergilemiş olacaktı. Yine de Türkiye’de Thoreau’nun yaklaşımını kendine örnek alma durumunda kalacak çok insan yaşıyor.

Thoreau, ABD’nin Meksika’ya karşı yürüttüğü emperyalist savaş sırasında konan nüfus başına vergiyi «*ödediği dolar bir adam öldürmek üzere, başka*

bir adam veya tüfek satın almaya yaramasın» gerekçesiyle vermeyi reddedince bir gece hapiste yattı. Kendisinden ondört yaş büyük olan ve bir çok özgürlükçü düşünceyi kendisiyle paylaşan Ralph Waldo Emerson, telâşla arkadaşını görmek üzere onun hücresine girdiğinde aralarında şöyle bir konuşmanın cereyan ettiği anlatılır:

«- Henry, neden buradasın? »

«- Waldo, sen neden burada değilsin?»

Bugün, yukarıdaki her iki sorunun Türkiye’de muhatabı bulunup bulunmadığını anlamak durumundayız. Kim, nerededir ? Yerimizi biliyor muyuz? Burada size, dilim döndüğünce kendi masalımı anlatmaya çalıştım. Biliyorum sizin de kendinize mahsus bir masalınız var. Bütün masallar bir yana itildikten sonra geriye ne kalıyor ? Herkes bir diğerine «*neden buradasın?*» sorusunu soracaksa, onun alacağı cevap bir başka soru, «*sen neden burada değilsin?*» olacaksa hepimiz masallarımıza umutsuz bir dirençle sarılmışız demektir. Masallarımızı bir kenara itme niyetimiz yok gibi.

Kim olduğumuz sorusuna cevap ararken, aklımız hep, kim olacağımız sorusuyla karışıyor. Kim olacağımızı düşündüğümüzde ise kim olmak istediğimiz sorusu peşimizi koyvermiyor. Gerçekte, kim olduğumuzu öğrenme süreci içinde bile kimliğimiz yeneden oluşuyor. Sanki Werner Heisenberg’in belirsizlik ilkesine tabi olmuş gibiyiz. Nerede olduğumuzu öğrenmeye çalışırken nereye gittiğimizin bilgisi elimizden kaçıyor, eğer nereye gittiğimizi bilme gayretine kendimizi kaptırırsak nerede olduğumuzu unut-

ma tehlikesine uğruyoruz. Ama bütün bu belirsizlik içinde karartılamayacak, önemi azaltılamayacak, vazgeçilemeyecek bir kalkış noktamız var: Bizler, hepimiz birer ürünü. Hepimiz husule geldik, hepimiz oğullar ve kızları.

Bir kez bu gerçeği kavradık mı zulmün nerede, zalimin kim olduğunu da kavrama imkânı önümüze açılıyor. Çünkü oğullar ve kızlar olduğumuzu bilince suçun bizde olmadığını da biliyoruz. Suç, bizi koyduğu kurallara uymaya zorlayandır. Bu zorba kendinin bir oğul, bir kız olduğunu unutmuşa benziyor. Kendinin de ister istemez uyduğu gerçek kanunu gözlerden saklamak, böylece karanlık içinde hemcinslerinin özgürlüğünü yoketmek istiyor. Bizler masalımızı yıkma gücüne erişebilmek, önümüzde açık seçik bir seçme imkânının belirdiğini farkedebileceğiz: Ya yaratılışımızı mümkün kılan, varlığımızı borçlu olduğumuz, yaratmasını devam ettiren Kudret iradesine uyum göstermeyi tek çıkar yol olarak kabul edeceğiz veya kendisi yaşamak için ihtiyaç içinde çırpınan, kendisine hiçbir şey borçlu olmadığımız, elinde tuttuğu imkânları bizim ve bizim gibilerin ezilmesi için kullanan birçok güce, birçok zorba ya, bir çok zalime boyun eğeceğiz. Bu tercihi yapma dürüstlüğü gösteren insanlar arasında, «sen neden buradasın» veya «sen neden burada değilsin?» soruları teati edilmeyecektir.

Waldo Sen Neden Burada Değilsin

9. Baskıya Dizin:

12 Mart 1971 muhtırası ve gelişmeler, 89-96, 114
 27 Mayıs 1960, 41, 52, 60
 anayasal haklar, 42
 bu adamlar, 48-49, 52-53
 Che ve Fidel Castro, 56-57
 Darwin, 83-84
 DP dönemi, 34-36
 eser-sanatçı-okur ilişkisi, 24-25
 eski tüfekler, 60
 Freud ve Psikanaliz, 85-86
 gündelik hayat, 33
 İsmet Özel'in şiir sanatını seçiş süreci, 18-19, 22
 İsmet Özel'in şiiri tanıyış süreci, 24-33
 kadirşinas itaatsizlik ve tevarüs edilmemiş asalet, 19-, 44
 kapitalist toplum, 56, 98
 Kemalizm, 77
 kendini tekrar etmek (şiirde ...), 88
 Marksizm, 57-58, 64, 80-83
 Millî Şef, 34
 mutlu azınlık, 73
 Müslümanlık, 36-40
 öğrenciler – siyaset, 67-68
 partizan, 54, 56, 64
 saf şiir, 55
 Sağ-Sol çatışması, 108-109
 Sağcılar, 72
 Sağ'dan bağımsız bir İslami tutum, 107
 Sosyalist gerçekçilik, 69
 şair olmak, 47
 şairin tanımı, 15-27
 şartların eleştirisi, 108

 Şiir ne yapar?, 30, 32
 şiir okumak, 46
 şiir okuyucusu, 17
 şiir ve hayaller, 62, 68
 şiirde kapalılık, 66
 şiire verilen emek ve fayda imkânı, 69
 şiirin bir tanımı, 17, 28, 85
 şiirin değeri, 56
 şiirin gerçekliği/önemi, 22
 şiirin temel özelliği, 16-17
 sözün şiiri örtmesi, 65
 umutları pohpohlayan şiir, 58
 Tanzimat, 43, 59, 109, 112
 tarih önünde hesap vermek ve Allah, 69
 teori-pratik ilişkisi, 53
 tepeden inmeciler, 51-79
 Türk Sosyalizmi ve TİP, 59, 73, 75-80
 Türkeş, 60
 yalnızlık, 96-106
 Müslümana göre yalnızlık, 106
 zenginler, 35-36